

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ЛЮДИНА. СВІТ. СУСПІЛЬСТВО

(ДО 175-РІЧЧЯ
ФІЛОСОФСЬКОГО ФАКУЛЬТЕТУ)

ДНІ НАУКИ

ФІЛОСОФСЬКОГО ФАКУЛЬТЕТУ – 2009

МІЖНАРОДНА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ
(21–22 КВІТНЯ 2009 РОКУ)

МАТЕРІАЛИ ДОПОВІДЕЙ ТА ВИСТУПІВ

ЧАСТИНА VIII

Редакційна колегія: **А.Є. Конверський**, д-р філос. наук, проф., чл.-кор. НАН України (голова); **С.В. Руденко**, канд. філос. наук (відп. секр.); **І.С. Добронравова**, д-р філос. наук, проф.; **В.Ф. Цвях**, д-р політ. наук, проф.; **А.М. Лой**, д-р філос. наук, проф.; **В.І. Лубський**, д-р філос. наук, проф.; **В.І. Панченко**, д-р філос. наук, проф.; **А.О. Приятельчук**, канд. філос. наук, доц.; **М.Ю. Русин**, канд. філос. наук, проф.; **П.П. Шляхтун**, д-р філос. наук, проф.; **В.І. Ярошовець**, д-р філос. наук, проф.

*Рекомендовано до друку
вченою радою філософського факультету
(протокол № 6 від 30 березня 2009 року)*

Людина. Світ. Суспільство (до 175-річчя філософського факультету). Дні науки філософського факультету – 2009: Міжнар. наук. конф. (21–22 квітня 2009 року): Матеріали доп. та виступів. – К.: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2009. – Ч. VIII. – 155 с.

Адреса редакційної колегії: 01033, Київ-33, вул. Володимирська, 60, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, філософський факультет; ☎ (38044) 239 31 94

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей. Редколегія залишає за собою право скорочувати та редагувати подані матеріали. Рукописи та дискети не повертаються.

СЕКЦІЯ "ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ ПСИХОЛОГІЇ"

*М.Ю. Зелінський, проф. УДУФМТ, Київ,
Я.Г. Невідома, асп., КНУТШ, Київ*

СОЦІАЛЬНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ЦІННІСТЬ

В умовах мінливої соціокультурної дійсності актуалізуються питання розвитку і використання інтелектуального потенціалу, ставляться більш високі вимоги до самостійності, ініціативності, здатності розуміти та інтерпретувати не лише соціальні зміни, а й власну поведінку та поведінку інших людей.

Проблема видів інтелекту зароджується в рамках факторних теорій інтелекту. Ці теорії поділяються на дві групи – однофакторні та багатфакторні. Згідно з першими, в основі всіх видів інтелекту лежить одна загальна здібність (наприклад, увага чи пам'ять); за багатфакторними – інтелект складається з декількох незалежних здібностей, наприклад, вербальної, просторової і т.д. Найбільш плідними виявились "гібридні" ідеї, які стверджують, що інтелект складається із сукупності загальних та спеціальних здібностей. Так, Х.Гарднер у своїй теорії множинного інтелекту виділив, окрім вербально-лінгвістичного, логіко-математичного, візуально-просторового, моторно-рухового, музично-ритмічного, натуралістичного, ще такі різновиди, як внутрішньоособистісний та міжособистісний інтелект. На його думку виокремлені 8 видів інтелекту можуть бути пов'язані між собою, а міра прояву та розвитку того чи іншого типу інтелекту залежить від життєвого досвіду індивіда.

Індивідуальні здібності, які характеризують рівень розуміння людиною суспільства, ставлення до нього, обізнаність у його справах, готовність долучитися до громадянського життя і співробітництва з іншими людьми складають серцевину соціального інтелекту. Концепт "соціальний інтелект" у психології не має однозначного визначення і розглядається з різних точок зору. Е.Торндайк використовував цей термін для позначення "далекоглядності у міжособистісних відносинах". Г.Оллпорт тлумачив його як "соціальний дарунок", що забезпечує безпроблемність у відносинах з людьми, продуктом якого є соціальне пристосування, а не глибина розуміння. Г.Айзенк та Дж.Гілфорд розглядають означений феномен через структуру загального інтелекту. Протилежну позицію займають Н.А.Кудрявцева та М.І.Бобнева, які вважають, що соціальний інтелект є незалежним по відношенню до загального інтелекту. Соціальний інтелект розглядається також з точки зору практичного інтелекту (Р.Стернберг, О.О.Бодальов, П.Н.Шихирев та ін), теорії атрибуції (Г.М.Андрєєва, Л.Д.Росс, Р.Селман та ін) та комунікативної компетентності (Ю.М.Ємельянов).

В цілому виділяються три варіанти пояснення природи соціального інтелекту як здібності розуміти людей та соціальні ситуації. 1. Соціальний інтелект є особливою здібністю, яка відрізняється від таких видів інтелекту, як вербаль-

ний, просторовий, математичний і т.д., проте має з ними кореляційний зв'язок. Соціальний інтелект тут виступає різновидом пізнання серед інших видів інтелектуального пізнання, які відрізняються між собою специфікою свого об'єкта. Однак даний підхід не дозволяє пояснити специфічні риси соціального інтелекту, такі як: невисоке навантаження за кореляцією із загальним інтелектом та зв'язок із особистісними рисами. 2. Соціальний інтелект – це не стільки здібність, скільки знання, вміння чи навички, набуті в процесі життя. Тут відстоюється точка зору, що соціальний інтелект – це скоріше компетентність у сфері соціального пізнання, ніж спеціальна здібність. Проте набуття будь-якої компетентності передбачає відповідну здібність. 3. Соціальний інтелект – це особистісна риса, яка визначає успішність соціальної взаємодії. Такий підхід позначає реакцію на відносно низькі кореляції соціального інтелекту з іншими видами інтелекту і відносно високі – з особистісними якостями. Але охарактеризувати соціальний інтелект як особистісну рису означає визнати, що думка про інших людей – результат передусім власних емоційних особливостей, а не об'єктивного пізнавального процесу. До того ж самі процедури, які вимірюють соціальний інтелект, операціоналізують його як пізнавальну здібність. Таким чином, соціальний інтелект (в даному підході) – це пізнавальна здібність, яка, все ж, навідріз від інших пізнавальних здібностей, поєднана з особистісними рисами, що потребує додаткового пояснення.

Отож, до цього часу не існує єдиної точки зору на структуру здібностей, на якій би зійшлись дослідники даної проблематики. Однією з теорій, яка репрезентує місце соціального інтелекту у структурі загальних соціальних здібностей, є концепція О.І.Власової, яка вважає, що соціальні здібності є прижиттєво сформованим системним утворенням психіки людини, яке (поруч з інтелектом) забезпечує цілісне продуктивне функціонування особистості в якості суб'єкта життєдіяльності у сферах суб'єкт-суб'єктної та суб'єкт-об'єктної взаємодії з оточенням. Базовими складовими соціальних здібностей людини виступає низка психологічних механізмів її суб'єкт-суб'єктної взаємодії: емоційні, когнітивні, мовні, конативні і творчі потенціали, а також регулятивні механізми самоусвідомлення себе як соціально активної особистості. При цьому соціальний інтелект постає як когнітивний (мовний) потенціал, як здатність людини до адекватного усвідомлення, сприйняття, трансформації когнітивної й некогнітивної інформації соціального змісту, вимірюється за показниками невербальної та вербальної чутливості, аперцепції соціальних подій та за каузально-атрибутивними властивостями; оцінюється за здатністю до усвідомлення соціального змісту мовних повідомлень, гнучкого розуміння їх змісту відповідно до соціального контексту, здатністю до передбачення наслідків соціальних ситуацій, здатністю до розуміння причин динаміки соціальних подій в динаміці, здатністю до емпатії, диференціації, вираження емоцій, управління ними, прийняттям відповідальності за їхню якість, здатністю до системної диференціації емоційно-експресивних проявів людини.

Таким чином, у визначенні соціального інтелекту важливо акцентувати не просто когнітивний аспект (як у випадку будь-якого іншого виду інтелекту), а й аспект поведінковий, оскільки соціальний інтелект, будучи здатністю до пізнання соціальних явищ, дозволяє, точно оцінивши ситуацію і людей, які беруть в ній участь, більш адекватно вибудувати стратегію поведінки.

ФІЛОСОФСЬКО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ПРОБЛЕМИ ЖИТТЄВОГО ШЛЯХУ ЛЮДИНИ

Життєвий шлях людини – це її *індивідуальна історія*, протягом якої вона формує свою особистість. За С.Л. Рубінштейном, в історію життя людини насамперед слід включити все те, що було засвоєно нею з попереднього історичного розвитку людства, що вона сама внесла в його розвиток. Людина в тій мірі виступає особистістю, в якій вона має свою історію.

Оскільки центральною темою як філософії, так і психології є розуміння феномену людини (її буття в світі, її відношення до світу, а також безпосереднє відношення до самої людини), життєвий шлях людини здавна був предметом уваги філософів, психологів, митців, учених інших спеціальностей. Він визначався, тлумачився і оцінювався як такий, що, проходячи стадії виникнення, становлення, досягає свого акме і завершується небуттям (Конфуцій, Плутарх, Цицерон, Августин, Кардано, Шекспір, Руссо, Гегель, Дільтей, Бюлер, Рубінштейн та ін.). Плідні ідеї щодо життєвого шляху людини були сформульовані в епоху Відродження, в 17 ст., в епоху Просвітництва. В найбільш завершеній формі вони знайшли відображення у "Феноменології духу" Гегеля [*Роме-нець В.А., Маноха І.П.* Історія психології ХХ століття: Навч. посібник / Вст. ст. В.О. Татенка, Т.М. Титаренко. – Вид. 2-ге, стереотип. – К., 2003. – С. 613].

В залежності від концептуального підходу, життєвий шлях розглядається по-різному: як послідовність подій, як динаміка цінностей та уявлень про себе (Ш.Бюлер); розгортання життєвого сценарію (Е.Берн); історія індивідуалізації та самоусвідомлення, сповнена внутрішніх конфліктів (К.Юнг); послідовність стадій психосоціального розвитку (Е.Еріксон); зміна поведінки та переживань (Т.Томе); безперервний ланцюг послідовних свідомих виборів (Г.Олпорт) та ін.

Поняття "життєвий шлях" є надзвичайно багатомірним, адже існує велика поліваріантність розвитку і розгортання в межах тільки однієї біографії, а перетинаючись, взаємодіючи, численні життєві шляхи породжують цілу низку соціальних і суспільних утворень. Так, філософсько-психологічна думка прагне збагнути сутнісні особливості феномену життєвого шляху людини, починаючи з розуміння закономірностей утворення і протікання процесів та явищ у цілому суспільстві, у великих соціальних групах, закінчуючи виокремленням одинарної лінії життя – життя однієї окремої людини і осмисленням того, як відбувається вікова та історико-культурна динаміка на прикладі однієї життєвої дороги, як проявляється неповторно-індивідуальне, ніжно-унікальне при зустрічі з величчю масштабу соціального. Так, Ананьєв визначає життєвий шлях особистості як історію формування і розвитку особистості в певному суспільстві, сучасника певної епохи і ровесника певного покоління. А у І.С.Кона читаємо: "Життєвий шлях особистості – не тільки природно-історичний процес, який повторюється, але й унікальна, єдина своєрідна драма, кожна сцена якої – результат зчеплення безлічі індивідуально-неповторних характерів і обставин" [*Кон І.С.* Жизненный путь как предмет междисциплинарного исследования // Человек в системе наук. – М., 1989. – С. 471–482].

Нам близьке розуміння життєвого шляху Т.М. Титаренко. Дослідниця визначає життєвий шлях як усвідомлений, пережитий, структурований час життя, який постійно преосмислюється. Це динамічна модель власного онтогенезу, яка час від часу рефлексується і коригується. Це не лише закономірне повторення тих чи інших життєвих циклів, але і їх органічна взаємодія. Реальна, конкретна особистість створює свій унікальний шлях через оволодіння обставинами, контроль над собою та зусилля аби ствердити свою необхідність у конкретно-історичному світі. Змістовність, масштабність, історична значущість особистості залежить від міри її власної активності і ступеня креативного ставлення до життя. Сформованість особистості як суб'єкта життя істотною мірою визначає якість її розвитку [Титаренко Т.М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності. – К., 2003. – С. 93–95].

Маючи за предметне поле "людина – світ", філософія співвідносить, порівнює між собою кореляти "світового" і "особистого". Як формується у цьому просторі жива історія живої – відчуваючої, сприймаючої, переживаючої людини? Творить, формує свою історію, свій життєвий шлях людина активно, діючи, поведінково, діяльнісно проявляючись. Значущою, вирішальною одиницею такого прояву є вчинок (моє) Вчинок – це спосіб особистісного існування у світі. Все, що існує в людині і в олюдненому світі, є вчинковим процесом і його результатом. У цьому вузловому осередку буття виявляється активна творча взаємодія людини і світу. Вчинок формує та виявляє найістотніші сили особистості, як і самого "великого світу". Як єдино можливий ключ, він відкриває таємницю світу у формі практичного, технічного, наукового, художнього, соціально-політичного тощо освоєння. Ось чому вчинок слід розглядати як всезагальний філософський принцип, який допомагає тлумачити природу людини і світу в їх пізнавальному та практичному сенсі. Ще глибше розуміння сутності феномену "життєвий шлях особистості" дає нам аналіз таких суміжних та вихідних понять, як стиль життя, стратегія життя, життєва позиція, життєва лінія, життєві суперечності та життєві перспективи.

Часовий ліміт, вичерпність людської життєвої сили підштовхує нас до необхідності розуміння межовості життя. (моє)Осягнути межовість буття – значить зрозуміти, що між його полюсами (початком і кінцем, народженням і смертю) – величний простір можливостей, очікувань, намагань і здобутків. Увесь життєвий лет відображається в цій межовості. Власне, осягнути межовість – означає осягнути ознаки життя, яке все перед тобою, лише зумій оволодіти його перспективами [Роменець В.А., Маноха І.П. Історія психологія ХХ століття. – С. 728].

М.П. Плахтій, канд. філос. наук, КПНУ ім. І. Огієнка, Кам'янець-Подільський
Plahytiy_MP@ukr.net

ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ ПСИХОЛОГІЇ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ВИКЛАДАННЯ ЛОГІКИ У ПРАЦЯХ Т. МАНДИБУРА

Тадей Мандибур, викладач Львівської гімназії. 1895 р. ним було надруковано у Львові "Психологічний вступ до науки логіки в кл.VII" [Мандибур Т. Психологічний вступ до науки логіки в кл.VII. – Львів, 1895], а у 1902 р. вида-

но його підручник "Логіка для VII класу гімназійного" [*Мандибур Т.* Логіка для VII класу гімназійного. – Львів, 1902], в який попередня його праця увійшла як перший розділ. Слід підкреслити, що підручник Т.Мандибур був одним із перших підручників логіки, надрукованих українською мовою та є спробою української логічної термінології.

У західній Європі розвиток логіки наприкінці XIX ст. здійснювався у кількох напрямках. Одним із найбільш впливових був психологічний. У роботах філософів та логіків XIX ст.: Б.Больцано, В.Вундта, Х.Зігварта, Т.Ліппса, Дж.Мілля, Г.Спенсера та інших можна простежити психологічні тенденції тлумачення проблем логіки. Вони обстоювали думку про те, що логіка ґрунтується на психології. Саме представником такого напрямку ми вважаємо Т.Мандибур.

Т.Мандибур розпочав свій підручник з психологічного вступу до науки логіки. Особливістю якого є широке застосуванням латини та велика кількість прикладів. До філософських наук викладач відносив психологію (науку про прояви душевні), логіку (науку про правильне мислення), етику (науку про правила моральності), естетику (науку про красу), – спільним предметом їх є прояви душевні в ширшому розумінні, ніж мислення, воля та відчуття, а одна частина філософії (метафізика) займається ознаками та правилами, що є спільними з фізичними та душевними проявами. Учений вважав, що філософські науки вимагають більшої зрілості та розвитку розуму, тому вчать їх в університетах; готує до них в гімназіях наука "філософська пропедевтика". Предметом пропедевтики є психологія як наука про душевні прояви та логіка як наука про основні правила мислення.

Щодо відношення логіки до інших наук, то учений стверджував, що логіка є наукою правильною мислення, граматики – правильною мови; але мова та думка не завжди співпадають, тому логіка та граматики часто розходяться. А оскільки психологія займається загалом проявами психічними, а логіка подає лиш правила мислення, то теоретичне дослідження мислення є частиною психології. Різниця між цими науками є та, що психологія це наука теоретична, а логіка, що прямує до правди як найвищої цілі, – наука теоретично-практична [*Мандибур Т.* Логіка для VII класу гімназійного. – С. 13].

Мова та мислення, вказує Т.Мандибур, знаходяться в такому відношенні, що мова є зовнішнім, змістовим знаком внутрішніх, душевних проявів, а передусім мислення. "Але не лише думки, а також відчуття і нарікання виражаємо мовою" [Там само. – С. 8].

Метою мислення Т.Мандибур визнає "правду" (істину). Та справедливо зазначає, що правдивими або хибними можуть бути лише судження, а ніякі інші прояви душевні. Тому логіку визначає як науку котра має нам подати загальні та певні правила мислення, що ведуть нас до пізнання правди.

Найважливішою формою мислення вважає суди (термін автора, якому у сучасній традиційній логіці відповідає "судження"). "Після цього безпосереднім предметом логіки є суди логічні; але оскільки судження залежні від зображень, то мусимо науку логіку почати від логічних зображень, котрі в логіці називаємо поняттями. Через злучення судів постають ключі. Ці три частини логіки (поняття, суди, ключі) становлять її елементарну частину. На неї опирається так звана наука про методу, котра становить другу загальну частину

логіки" [Там само. – С. 12]. Стверджуючи, що судження є проявом психічним, Т.Мандибур про нього подає такі загальні відомості: а) чого не можемо собі зобразити, про те не можемо висловити судження; б) що-небудь собі зображаємо, може бути предметом судження, судження є психічним проявом, котрий означає взаємне відношення двох або більше зображень.

Звичайна дефініція судження як сполучення або розлучення двох понять є заширока, вказує Т.Мандибур, оскільки такі звороти, як "зелене дерево" є сполученням понять, але не є судженням. "Предмет, або зміст, суду називаємо його матерією, а спосіб, в який його виказуємо словами, його формою. Як зовнішнім знаком для поняття є назва, так для судження – речення. Бажання, наказ, речення питальні не означають судження, хоч можна з них здогадатись про судження" [Там само. – С. 43]. Всі судження вчений поділяє на ствердні та заперечні, часткові та загальні, судження що означають існування або відношення, певні та правдоподібні. Через комбінування перших та других одержуємо А, І, Е, О.

Таким чином, розвиток психологічної науки у західній Європі пов'язаний із трансформацією традиційного викладу логіки у гімназійних класах, що в подальшому спостерігалось при викладанні даної дисципліни у вищих школах.

***Т.М. Триндяк, студ., ОНУ ім. І. Мечникова, Одеса
samei79@mail.ru***

СУТЬ ЛЮДИНИ В СУЧАСНОЇ ФІЛОСОФІЇ

У сучасній філософській антропології існує одне упущення, а саме, відсутність єдиної, добре продуманої філософської методології аналізу людини. Останнім часом приділяється багато часу питанню про людину, що і як про нього говорили і говорять, до цього дня. Обговорення цього питання дозволяє окреслити специфічну область дослідження і спробувати залучити додаткові методологічні засоби аналізу людини. Виділяються найбільш значимі діскурси про людину, і йдеться о науці, філософії і релігії. У кожній з названих сфер існує своя модель аналізу людини. Розуміння особового буття вимагає поглиблення в його унікальність, відособленість, тонкість емоційного світу, конкретність. І тут ми потрапляємо в галузь іншої науки – психології, але психологія завжди уникала питання про сенс особового буття. Вона займається лише проясненням внутрішніх механізмів, тоді як філософію хвилює саме питання про сенс. І може об'єднання філософського питання про сенс особового буття і психологічного аналізу внутрішніх механізмів цього самого буття, і допоможе побудувати той самий методологічний філософсько-психологічний аналіз суті особового буття. Хамітов вживає поняття "психософія" – учення, що сполучає в собі глибинні тенденції розвитку філософії і психології.

Розвиток психософії направляє філософію до глибинного аналізу розділення людського буття на чоловіче і жіноче. Дослідник, мета якого вивчити суть людини, стикається з новою проблемою, з проблемою дуальності людської істоти, з роздвоєністю свідомості на чоловіче і жіноче. До цих пір головним завданням філософа, поставлена їм же самим перед собою, була

осмислення особового буття умоглядної людини, і про дуальність людської свідомості просто не піднімалося питання. З розвитком психоаналізу ця проблема гостро заявляє про себе знати, заснована на особових переживання, теорія Фрейда, дуже патріархальна. У саму пору підійти до цього питання ближче. Його учні і послідовники, вносили свій непосильний вклад, доповнюючи і трансформуючи психоаналіз. Створений і розроблений чоловіком, психоаналіз, з упевненістю можна назвати психологією чоловіків. Карен Хорні один з послідовників і создательніця жіночої психології, первинної бази "для того, що недавнього передивляється психоаналітичного розуміння підлоги і для психоаналітичного дисидентства в питанні підлоги" [Фрейджер Р. Гуманістичний психоаналіз].

Серед представників неофрейдізма значне місце займає і американський соціальний психолог, і філософ Еріх Фромм (1900–1980). На теорію Фромма вплинули роботи таких впливових мислителів, що сформували образ його думок: доктрина людини в ортодоксальному іудаїзмі, революційний дух Карла Маркса, такий же революціонер за своєю суттю Зігмунд Фрейд, мислення дзенбуддизму і роботи Іоганна Бахофена про матріархальні суспільства. З певними доповненнями і змінами психоаналітичне трактування людини було характерне і для швейцарського психіатра Карла Юнга (1875–1961). Як і Фрейд, він звернувся до розгляду того пласта людського буття, який не покривався областю свідомого. Проте на відміну від засновника психоаналізу Юнг виступив проти трактування людини як еротичної істоти, виділивши в самостійну суть такі рівні людської психіки, як "колективне" і "індивідуальне" несвідоме. Ерік Еріксон (1902–1994) – блискучий теоретик і письменник. Його роботи базуються на психоаналітичній теорії: ніхто з часів Зігмунда Фрейда не зробив стільки для розвитку і вживання принципів психоаналізу в нових областях і для вирішення проблем сучасності. Його називали "не догматичним, емансипованим фрейдистом". Психоаналітичні ідеї в роботах Маргарет Мід (1901–1978), видного американського етнографа, в першу чергу вважаються психокультурними. Центральним для концепції Маргарет є твердження, що культурний характер є сукупність закономірностей психічного життя, обумовлених культурою.

І так психоаналітичний аналіз людини для західної філософії є нетрадиційним в підході до осмислення внутрішньої природи і життєдіяльності людини. Насправді, впродовж багатьох століть людина розглядалася як раціональна, мисляча істота, що, на думку більшості філософів, було його найбільш специфічною характеристикою, що відрізняє людину від тварини, то з розвитком психоаналітичного учення традиційні уявлення про індивіда, його розумності і раціональності виявилися під сумнівом.

Очевидно, що при загальному психоаналітичному підході до осмислення проблеми людини відповіді на поставлені питання в чомусь можуть розходитися між собою залежно від тих специфічних трактувань людської істоти, які мають місце в рамках психоаналітичної філософії. Тому ми і розглянули вчення про людину, висунуті Зігмундом Фрейдом, Карен Хорні, Еріхом Фроммом, Карлом Юнгом, Еріком Еріксоном і Мартою Мід, чії роботи дають наочне уявлення про психоаналітичне бачення людської істоти зі всіма його проблемами і протиріччями, методологічними установами і ідейними імплі-

каціями. Може, буде раціональнішим знайти всі можливі точки зіткнення філософії і психології, в цьому об'єднанні створити принципово нову філософію, філософію психології, без розділової частинки "і", направлену на пошуки виходу з ситуації, що склалася, тотального неврозуміння людства. Порівняно молодий психоаналіз, що спирається на вікову письменність філософії, на її фундаменталізм, знайде відповіді на питання, що склалася. І ця нова філософія психології дасть конструктивні відповіді.

Н.В. Тройно, ХНУ ім. В. Каразіна, Харків*

ПОНЯТИЕ СУБЛИМАЦИИ В РЕЛИГИОЗНОЙ ФИЛОСОФИИ: КРИТИКА З. ФРЕЙДА Б. ВЫШЕСЛАВЦЕВЫМ

Этика сублимации, "этика преображенного Эроса", соединяет в себе христианский платонизм и открытия современного психоанализа.

Для Фрейда *сублимация* означает процесс трансформации сексуальных влечений в социально приемлемую форму.

Понятие сублимации, как оно установлено Вышеславцевым, совершенно перестает быть фрейдянским. Оно лишь не перестает быть платоновским.

Сублимация значит возведение к высшему, возвышение, поднятие, облагорожение. "*Сублимации* противоположна *профанация*, в которой часто повинен Фрейд, т. е. низведение высокого, заподозривание священного" [Вышеславцев Б.П. Этика преображенного Эроса. – М., 1994. – С. 76]. Вышеславцев признает, что этот прием научно интересный и ценный, но этически, эстетически и религиозно часто совершенно невыносимый и *мешающий сублимации*.

С. Франк в своей статье "Психоанализ как мирозерцание" говорит следующее: "Психоанализ философски не справился с тем кладом глубинной душевной жизни, который он сам нашел" [Франк С.Л. Психоанализ как мирозерцание // Путь. – 1930. – № 25. – С. 27].

Философские ошибки Фрейда являются ошибками классическими: они появляются на свет в тех случаях, когда *натуралист* пытается при помощи хорошо ему знакомых и испытанных категорий природы проникнуть в сверхприродную сферу духа. Эта ошибка есть неспособность видеть высшие категории, высшие ступени бытия и непонимание их соотношения с низшими.

Категориальное объяснение *высшего посредством низшего* есть типичное нарушение иерархического закона категорий.

Необходимо поставить философский вопрос: как возможна сублимация? Она возможна только тогда, если есть *возвышенное*, если есть "Возвышенный" (индийский термин), если есть "Всевышний". Только тогда можно "возводить", ἀναυωυείν, сублимировать. Понятие сублимации есть понятие христианского платонизма. "Возведение" к Абсолютному, ἀναυωυή, возводящий эрос – есть основная идея Дионисия Ареопагита и Максима Исповедника.

* Рецензент – В.В. Прокопенко, канд. филос. наук, доц.

Сублимация есть возведение низшего к высшему; чтобы понять это возведение нужно иметь систему категорий бытия, нужно иметь иерархию ценностей. Об этом, как полагает Б. Вышеславцев, Фрейд и его школа не имеет никакого понятия. Сублимация предполагает некоторый категориальный иерархический закон, который был замечен еще Аристотелем и формулирован как соотношение формы и материи: низшая категория бытия служит *материей* для высшей, которая является ее *формой*.

Критикуя Фрейда, Вышеславцев усматривал его ошибку в "игре на понижении", в редуцировании высших форм сознания к низшим – к бессознательному, а также в неправильном понимании сублимации как изменения направления энергии на другие объекты (безотносительно к их ценности).

Собственно "оригинальным" в учении о "преображении Эроса" у Вышеславцева оказалось христианское учение о благодати, использованное в отношении к "либидо" как к бессознательной энергии любви, и возможность "преображения" либидо под действием Божественной благодати.

СЕКЦІЯ
"ПРАКТИЧНА ПОЛІТОЛОГІЯ:
ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ"

Підсекція
"ПРИКЛАДНІ ПОЛІТИЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ"

Г.В. Агеев, асп., МГУМУ, Москва
ageevgleb@yandex.ru

**НЕКОТОРЫЕ ОСОБЕННОСТИ ПОЛИТИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ
СОВРЕМЕННОЙ РОССИИ**

Исследование процессов трансформации политической системы на современном этапе в России выявляет серьёзные изменения российского общества, ощутившего потребность в новых внутренних механизмах осуществляющих рационализацию, "осовременивание" различных сфер общественной жизни.

В качестве общесоциологического подхода к интерпретации понятия "трансформация" можно привести следующее ее объяснение: процессы трансформации носят всеобъемлющий характер, т. е. охватывают все стороны жизни – экономику, политику, систему ценностей, все социально-политические институты и повседневности бытия граждан; они, как правило, ведут к непредвиденным следствиям и резко меняют общественное положение различных слое общества.

Наиболее комплексно этот феномен рассматривается Т.И. Заславской. Понятие "социальная трансформация", по ее мнению, означает постепенное и относительно мирное (не связанное с радикальной сменой правящих элит), но вместе с тем глубокое и относительно быстрое преобразование социального типа или социальной природы общества, обусловленное в первую очередь не внешними факторами, а внутренними потребностями системы.

Следует обратить внимание, что в России официально провозглашены процессы демократизации общества, а также либерализация политической сферы в результате бесспорного влияния со стороны европейского сообщества. В то же время происходит расхождение между официально провозглашенным курсом и политической действительностью. К сожалению, в стране наметилась тенденция выстраивания жесткой вертикали власти, причем объем полномочий на местах резко сокращен в пользу федерального центра. Возможно, данная ситуация способствует эффективно решения в условиях мирового экономического кризиса, вместе с тем, это расходиться с общепринятой на западе концепции демократии.

В качестве моментов, содействующих авторитарным тенденциям и направлениям, рассматриваются превалирование исполнительной власти над представительными органами власти, политический монополизм, так называемая "партия власти" (Единой России), подавленность и слабость гражданского общества. Следует обратить внимание, что согласно логике "партия власти" по идеи представляет интересы большинства граждан страны. Однако это не так. Российская "партия власти" представляет интересы, прежде всего, современной бизнес элиты и политической элиты. Причем следует обратить внимание, что в современных условиях происходит сращивание политической и экономической элиты, что позволило отчасти освободиться от влияния олигархов, как это имело место в конце прошлого века.

Рассматривая вопрос, о политической системы в современной России, следует отметить, что резкое сокращение количества политических партий (в настоящее время на политическом поле действуют 15 партий), не способствуют формированию здоровой политической оппозиции. Согласимся с А. Солженицыным, который утверждает что, к большому сожалению, в России еще нет конструктивной, внятной и многочисленной оппозиции. Очевидно, что для ее формирования, как и для зрелости других демократических институтов, понадобится больше времени и опыта по сравнению со странами развитой демократии. Политическая действительность подтверждает положение, что в современных условиях, теоретически возможная, реальная оппозиция – Коммунистическая партия РФ. К такому выводу наряду с А. Солженицыным пришли и ряд российских политологов, в частности, А.В. Шумилов, Л.С. Пастухова, А.К. Сковиков.

Трансформации политической системы – это процесс, как проблематичное рискованное предприятие, содержащее различные общественные противоречия, опасности, угрозы и ловушки.

Россия находится, и еще долгое время будет находиться, в условиях переходного периода. Вопрос о действительной демократии в России – это вопрос о наличии необходимых посылок и условий для её реализации, в качестве которых выступают ценности свободы, равенства и права, слабо представленные в национальной культуре и политические традиции России. Не следует упускать из вида и неразвитость институтов гражданского общества. В частности, по негосударственному сектору экономики, образования и воспитания будут нанесены существенные негативные удары, в том числе и со стороны государственных институтов в условиях кризиса.

Перспективы трансформации политической системы в современных условиях, связанные с переходом от авторитарной демократии к либеральной, носят неопределённый, либо умеренно-пессимистический характер. Развитие гражданского общества, повышение политической культуры граждан будет направлено на формирование устойчивой политической системы, в которой ключевые позиции будут отданы федеральному центру, и власть на местах будет обладать реальными полномочиями. Но это, к сожалению, только далекая перспектива.

ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИЧНОГО МАРКЕТИНГУ В УКРАЇНІ

За роки незалежності в Україні відбулись радикальні зміни. Здійснилась трансформація однопартійної системи в багатопартійну, що відобразилось на характері державного управління. З'явилась конкуренція, як в економічній, так і політичній сфері, одночасно з'явилися і нові механізми управління та завоювання влади. Все більше інтегруючи в світові політичні, економічні та культурні процеси в умовах глобалізації українська політика стає частиною світової політики, що супроводжується зростанням ролі державного управління. Звідси зростає потреба виявлення характеру та специфіки розвитку державного управління та функціонування політичного ринку в Україні. Переймаючи досвід розвинутих капіталістичних країн, українські держслужбовці поступово почали впроваджувати економічні методи регулювання ринку в політичну сферу. Таким чином, стали застосовувати політичний маркетинг. Досить ємне визначення поняттю "політичний маркетинг" дає російська дослідниця Е.Г. Морозова. Під політичним маркетингом вона розуміє складний та багатоаспектний феномен, який об'єднує філософію та практику бізнесу й оперує технологіями виявлення потреб ринку, адаптації продукту до цих потреб, а також здійснення стимулюючого впливу на поведінку споживача" [Морозова Е.Г. Политический рынок и политический маркетинг: концепции, модели, технологии. – М., 1999. – С. 9].

Швидше за інші демократичні інститути в Україні сформувався інститут виборів. Специфікою функціонування інституту виборів в Україні є ілюзорність з приводу того, що голоси можна купити, а будь-який політичний товар можна продати, обгорнув його в привабливу упаковку. Це помилкове трактування політичного маркетингу. В демократичному суспільстві політична підтримка має розглядатися не через призму прямої "купівлі та продажу" товару, а в контексті маркетингу послуг. В маркетингу послуг виборці, голосуючи на виборах, авансом "сплачують" за "послугу", але, у разі незадоволення виборці більше не скористаються "послугою" цієї політичної партії, а в деяких випадках, навіть, можуть достроково припинити здійснення "послуги" агентом.

Партії повинні виступати в якості корпорацій, що виробляють стратегії, програми, ідеї, ідеології та послуги, що гармонізують інтереси різноманітних соціальних страт і суспільства. Приходячи на вибори, люди повинні віддавати переваги тій чи іншій стратегії "просування" та "позиціонування" держави у світовій геополітичній конфігурації, політиці партії на внутрішньому ринку та на міжнародній арені. Але цьому суперечить інша тенденція, що має місце на українському просторі. На зміну програмам як предметної основи створення позитивного образу політика або політичної партії приходять політичні іміджі. Проходить процес психологізації та персоналізації політики. Партії обирають не за результатами її діяльності, а за привабливістю іміджу її ліде-

* Рецензент – П.П. Шляхтун, д-р філос. наук, проф.

ра. Відбувається суттєвий розрив між змістом політичного образу та його інструментальним втіленням: в структурі іміджів переважає віртуальна діяльність. Імідж стає засобом маніпуляції. Політичне маніпулювання в межах політичного маркетингу являє собою специфічний засіб моделювання соціально-економічних, політичних, культурно-цивілізаційних процесів у суспільстві. Маніпулятивне управління є небезпечним для демократичного суспільства процесом, що цілеспрямовано змінює властивості соціального простору.

Наявність великої кількості партій, більшість з яких не мають авторитету серед населення говорить про те, що партійне життя сконцентроване виключно в стінах парламенту, роль громадської думки досить низька і результати виборів визначає не народ, а конституційний суд по мірі домовленостей між політичними та бізнес-елітами.

Ще однією особливістю політичного маркетингу є застосування "брудних" технологій та негативного інформаційного впливу, що з кожним роком набирає обертів. Ведуться інформаційні війни, в яких перемагає той, хто має найбільші адміністративні та фінансові ресурси. Отже, одним із головних інструментів досягнення електорального успіху в Україні є адміністративні та фінансові ресурси, за допомогою яких політичні сили намагаються створити та нав'язати потребу виборцям, викривляючи таким чином, істину мету політичного маркетингу. Засоби та методи політичного маркетингу можуть змінюватись в залежності від часу та простору, але незмінним має залишатись його основна мета – задоволення існуючих потреб виборців.

М.Г. Верещинський, студ., КНУТШ, Київ*
Ryduj2@gmail.com

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ПОЛІТИЧНИХ КОНФЛІКТІВ

У будь-якій політичній системі, у будь-якому суспільстві політичний процес має багато протиріч. У ньому задіяні громадські об'єднання, правлячі інститути, еліти, численні індивіди зі своїми інтересами. Політика ж, як діяльність, покликана регулювати і вирішувати протиріччя між співтовариствами, їх інтересами, вводити ці інтереси в русло загальнообов'язкових норм і цінностей, з одного боку, спрямована на попередження та розв'язання конфліктів: "Мистецтво жити разом". З іншого боку, політика – засіб провокування конфліктів, оскільки вона пов'язана з боротьбою за владу.

У психології конфлікт визначається як "зіткнення протилежно спрямованих, несумісних одна з одною тенденцій, окремо взятих епізодів у свідомості, у міжособистісних взаємодіях або міжособистісних відносинах індивідів або груп людей, пов'язане з негативними емоційними переживаннями" [Короткий психологічний словник / Під ред. А.В. Петровського, Н.Г. Ярошевського. – М., 1995. – С. 95]. Звідси видно, що основу конфліктних ситуацій у групі між окремими людьми складає зіткнення між протилежно спрямованими інтересами, думками, цілями, різними уявленнями про спосіб їхнього досягнення.

* Рецензент – О.В. Батрименко, канд. політ. наук, доц.

Звідси, політичний конфлікт є формою прояву взаємовідносин між структурами влади, політичними партіями, державними діячами, професійними політиками, між пересічними громадянами, соціальними верствами та групами з питань влади, ставлення до неї й до політики, що здійснюється. Політичному конфлікту передують соціальна напруга, формування упереджень, прихованої ворожості і підозри між суб'єктами майбутнього конфлікту, усвідомлення розходження їх інтересів та прагнення до домінування або реваншу.

Предметом політичного конфлікту є специфічні ресурси – державна влада, заснування владних інститутів, політичний статус соціальних груп, цінності і символи, що є базою політичної влади і в цілому даної спільності тощо. У соціологічному вимірі вирізняють два рівня розгортання конфлікту. По-перше, – це конфлікт у масштабах всього політичного простору, як правило, з приводу легітимності влади, її визнання-невизнання, підтримки чи неприйняття владних структур. Другий рівень конфлікту відображає протиріччя всередині самих владних структур з приводу об'єму владних повноважень.

Передумовою для конфліктів першого рівня є відчуження населення від влади й політики, що знижує легітимність пануючих політичних сил і зумовлює нестабільність функціонування політичної системи в цілому. Головна ж причина політичних конфліктів другого рівня, зокрема в пострадянських країнах, пов'язана зі стратегією й тактикою перерозподілу влади та державного майна. Причиною конфлікту між гілками влади може бути, передусім, порушення Конституції або її недосконалість, коли функції трьох гілок влади – законодавчої, виконавчої та судової часто суперечать одна одній, що іноді призводить до конфліктів (наприклад збройний конфлікт між Президентом і Парламентом РФ у жовтні 1993 р., Киргизія 2005 р.). Часто має місце втручання виконавчої влади в судову чи законодавчу сфери. Окрім цього, на певному рівні ескалації і соціального поширення політична конфліктність породжує низку загроз національним інтересам і національній безпеці. Це відбувається в тому разі, коли політичний конфлікт: пов'язаний із зростанням конфліктності у взаєминах між окремими соціальними групами, етнічними, культурними, регіональними ідентичностями; призводить до зростання недовіри народу до влади; створює несприятливі умови політичної конкуренції, коли кваліфікація і відповідальність політика стають другорядними чинниками його успіху, а на перший план виходять "бійцівські" якості; супроводжується перерозподілом власності та державних економічних преференцій, чим створює нестабільність у сфері економіки, перешкоджає притоку інвестицій; послаблює позиції країни на зовнішньополітичній арені, унеможлиблює проведення послідовної політики забезпечення національних інтересів та ін.

Тому, хоч політичний конфлікт і є природним елементом політичної конкуренції та публічної політики як явища, рівень політичної стабільності суспільства залежить все ж від того, наскільки конфлікт, що є невід'ємною умовою функціонування політичного поля, врівноважується консенсусом щодо основних принципів устрою політичної системи. Адже без конфлікту немає політичного розвитку, без консенсусу немає політичної системи. Тому політичний конфлікт слід розглядати не стільки як постійно діючу форму боротьби за владу в конкретному суспільстві, скільки як спосіб врегулювання чи розв'язання тієї чи іншої політичної ситуації, що склалася в суспільстві.

АНАЛІТИЧНІ ЦЕНТРИ США
ЯК ІНСТИТУТ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

У західній політичній думці сферу соціальних відносин умовно поділяють на три сектори. Перший охоплює владні та політико-управлінські відносини. Його репрезентує безпосередньо держава та її інституції. Другий сектор охоплює економічні відносини. Його репрезентує ринок та прибуткові організації – "система підприємств, господарських товариств та індивідуальних підприємств, що займаються діяльністю, пов'язаною з отриманням прибутку". Третій сектор охоплює соціальні відносини; він недержавний і неприбутковий. В суспільстві він представлений неурядовими організаціями, які не ставлять собі за мету збільшення особистого прибутку громадян безпосередньо через участь в їхній роботі або через володіння ними" [Сунгуров О. Організації-посередники в структурі громадянського суспільства // Політична думка. – 1999. – №4. – С. 43–57].

Третій сектор, який також називають "некомерційним", "неурядовим", "незалежним", поєднує в собі безліч різних типів організацій. Так Бодров А.В. за формами та особливостями функціонування виділяє декілька груп. До першої належать організації "взаємодопомоги", котрі об'єднують людей за принципом спільної біди або проблеми. Друга група має чітко виражену соціальну спрямованість (добродійні фонди та організації, орієнтовані на вирішення соціально-політичних проблем). Третя група – організації "клубного типу", що включають різноманітні групи самовдосконалення, клуби за інтересами. Четверта група має "суспільно-охоронний" характер, зосереджуючись на захисті навколишнього середовища. П'ята група об'єднує правозахисні організації, які здійснюють нагляд за діяльністю виконавчої влади [Бодров А.В. Неурядові організації як індикатор розвитку громадянського суспільства. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.nbuu.gov.ua/e-journals/DeBu/2006-1/doc/4/05.pdf>].

Останнім часом все більше і більше уваги приділяють вивченню саме організацій другого типу. В науковій літературі використовується декілька термінів для позначення даних установ. Найбільш поширеними є аналітичні центри, "фабрики думок", мозкові центри. Американський дослідник К. Уївер визначає аналітичні центри як незалежні некомерційні організації, що здійснюють прикладні політичні дослідження. Він наголошує, що "фабрики думок" діють постійно як компетентні, але нейтральні альтернативні джерела інформації [Interest Group Politics / Ed. by A.J. Cigler, B.A. Loomis. – Washington, 1998. – P. 148–152].

Ці організації часто пов'язують академічні установи і політичні інститути, виступають незалежним голосом, який перекладає прикладні дослідження мовою, зрозумілою не лише для представників політичної сфери, а й для широких мас населення [Johnson Erik C. How Think Tanks Improve Public Policy].

* Рецензент – В.Ф. Цвих, д-р політ. наук, проф.

До 1940-х років більшість аналітичних центрів у США були відомими лише за назвами установ, при яких вони створювались. В сучасному розумінні це поняття було вперше використане у 1959р., а з 1960-х рр. воно почало використовуватися для позначення Корпорації РЕНД та інших подібних установ.

Серед загальної класифікації можна виділити головні критерії, за якими поділяються мозкові центри в США і усьому світі:

- ✓ за організаційними цілями та діяльністю "університети без студентів", або науково-дослідні центри; "контрактні дослідні організації"; "адвокатські мозкові центри"; "організації, які виконують специфічні завдання за контрактом"; дослідні інститути при університетах та академічних закладах, традиційні мозкові центри.

- ✓ за роками виникнення (40-і рр., 60-і рр., 70-80-і рр., 90-і рр. і друга половина 90-х рр.).

- ✓ за спеціалізацією (екологічні, економічні, правозахисні та ін.).

- ✓ за джерелами фінансування (членські внески, контракти, спонсорська підтримка, благодійні внески, донорське фінансування).

- ✓ за територіальним поширенням (регіональні, центральні або національні, глобальні).

У Сполучених Штатах Америки на початку ХХ ст. практично були відсутні дискусії щодо значення інститутів дослідження державної політики, або аналітичних центрів. Створені для того, щоб звернутися до низки соціальних, економічних, і політичних, проблем, такі фабрики думок як, наприклад, Фундація Расела Сейджа (the Russell Sage Foundation), Фонд Карнегі за міжнародний мир (the Carnegie Endowment for International Peace), Брукінгський інститут (the Brookings Institution) швидко заявили про себе.

На початку 1970-х рр. в США нараховувалось близько 20-30 аналітичних центрів, більшість з яких значною мірою були позапартійними та надавали військові поради уряду. З 1970-х рр. кількість даних організацій значно збільшилась. З'явилось багато невеликих за розміром організацій, які виражали різноманітні ідеологічні уявлення [The American Heritage Dictionary. "Think Tank." 2000. and Merriam Webster's Dictionary. "Think Tank"]. За даними Інституту дослідження зовнішньої політики станом на 2007 р. в США нараховується вже близько 1776 "фабрик думок" [Think Tanks and Civil Societies Programs / Foreign Policy Research Institute. – 2007. – August].

Отже, можна стверджувати, що аналітичні центри – це один з інститутів громадянського суспільства. В наш час вони виступають засобом для участі населення в процесі прийняття політичних рішень та виконують роль посередника між державою та громадянином. Інформуючи громадян стосовно тих чи інших політичних питань, аналітичні центри захищають населення від зловживання державної влади. Розвиваючи альтернативні способи аналізу політики, "фабрики думок" намагаються впливати на процеси прийняття політичних рішень. Тим самим вони виконують освітню функцію у суспільстві, адже в аналітичних центрах людина розвиває адміністративні, організаторські навички, які пізніше можуть застосовуватись як в громадському так і в приватному секторах. Розвиток цих навичок в недержавному секторі виступає одним із способів контролю державної влади.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ЯК НАУКИ

Екосестейт – це наука про економічну безпеку держави (від англ. *economic security of state*). Перші дослідження були проведені у 1991–1992 рр. в Україні. Оскільки світова спільнота тривалий час вважала, що ця наука потрібна лише державам, утвореним внаслідок розпаду "соціалістичного табору" та СРСР, тому нею мають перейматися вчені лише цих країн, започаткованою була в Україні. Фінансові кризи, які розпочалися у 1997 році та тривали до 2000 року, і виникаючі час від часу у різних країнах світу економічні кризи довели хибність такого уявлення. Ця наука є потребою часу і має посюдну і повсякденну актуальність.

Захищеність інтересів держави у фінансовій сфері, або такий стан бюджетної, податкової та грошово-кредитної системи, що гарантує спроможність держави ефективно формувати, зберігати від надмірного знецінення і раціонально використовувати фінансові ресурси країни для забезпечення її соціально-економічного розвитку і обслуговування фінансових зобов'язань становить фінансову безпеку країни, яка безумовно і нерозривно пов'язана з економічною безпекою держави.

Фінансова безпека є складовою економічної безпеки країни і від її рівня залежить ефективність економічної безпеки держави в цілому.

Поняття про те, яке значення становить власна безпека для окремо взятої держави, сформувався ще в процесі історичного становлення України. Аналізуючи шлях боротьби українського народу за свою незалежність, можна з цілковитою впевненістю стверджувати, що цей шлях був доволі складним та сповненим перепонами. Відштовхуючись від поняття безпеки країни та враховуючи моделі можливого розвитку подій минулого, вчені різних наук відзначають, що шанс отримати справжній суверенітет Україна могла двічі (на початку XVII ст. і XX ст.), але цього не відбулося тільки тому, що не була створена система надійної та ефективної національної безпеки. Додатковим чинником у цьому історичному процесі було також й те, що Україна геополітично перебувала в епіцентрі регіону, де зосереджувалися суперечності, спричинені нестабільністю стратегічного порядку. Цей регіон становили: Росія, Закавказзя, Ірак, Балкани, Туреччина, де прослідковувались явні тенденції відродження ідей пантюркізму та зміцнення мусульманського фундаменталізму країн Близького Сходу. У кожному з цих куточків концентрувався осередок військової конфронтації. При цьому і політичні сили, що "живлять" ці осередки, є полярні: Росія, Захід, США, Туреччина, Іран. Полярність векторів сили, що розділяють регіон, – одна із найважливіших рис ландшафту безпеки, в якому саме розташована Україна, та причина того, що так і не були зібрані воєдино всі етнічні землі України.

Не менш вагомим чинником в такому висновку було й те, що у зв'язку з попереднім входженням західних областей України до складу Австро–

Угорської імперії та Польщі сформувався геополітичний водорозділ між західно-християнською та східно-православною цивілізаціями. Підпорядкування Західного регіону України римській церкві було бар'єром на шляху російсько-го впливу. Православний обряд відокремлював його послідовників від поляків. Ісламський же анклав пов'язаний з історією кримськотатарського народу. Внаслідок цього, Україна є єдиною в світі країною, територією якої проходять потужні водорозділи трьох світових цивілізацій: східно-православної, західно-християнської та ісламської.

Однак, незважаючи на ці перешкоди та особливості, український народ все ж таки здобув довгоочікувану незалежність та суверенність і увійшов у третє тисячоліття з демократичною соціально орієнтованою державою. Водночас, актуальність терміну "безпека" не втратила своєї значимості через те, що перед нацією постало інше важливе запитання про те, як зберегти незалежність та суверенність у всіх сферах життєдіяльності країни.

Запитання такого змісту змушують державних службовців різних рівнів та науковців працювати над пошуком нових ідей та рішень, запроваджувати ефективні організаційні структури і механізми забезпечення національної безпеки України в розрізі усіх її складових. Розгляд даної проблематики без чіткого та визначеного відповідними фахівцями понятійного апарату є практично неможливо, оскільки стосується як теоретичних, так і практичних аспектів поняття механізму управління фінансовою безпекою, як складовою економічної безпеки України.

С.В. Горбатенко, асп., НПУ ім. М. Драгоманова, Київ*
serg_vw@gala.net

ПОЛІТИЧНЕ КОНСУЛЬТУВАННЯ ЯК РІЗНОВИД ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ

Політичне консультування є різновидом професійної майстерності, пов'язаною з діяльністю фахівців, які володіють глибокими, практично орієнтованими знаннями в галузі політики. До таких знань належать: навички побудови цілісної картини політичного життя, керуючись при цьому не вимогами тієї чи іншої ідеології, а методологією пізнання соціально-політичних інститутів, процесів, різноманітних явищ; володіння технологіями обробки інформації, що має суспільно-політичну значимість, здатність орієнтуватися в інформаційних потоках; досвід адекватного забезпечення іміджу колективного чи індивідуального суб'єкта політики, нейтралізації прихованих задумів політичних конкурентів. Консалтинг вважається особливим різновидом інтелектуальної і практичної діяльності, на який у рамках демократичного політичного процесу існує стійкий попит. Виходячи з цього, політичне консультування у понятійному плані можна визначити як процес надання спеціалістом або групою спеціалістів професійної допомоги суб'єктові політики в його практичній діяльності, що включає участь у політичній конкуренції, прийняття управлінських рішень, вирішення тактичних чи стратегічних політичних завдань.

* Рецензент – О.В. Бабкіна, д-р політ. наук, проф.

Найбільш популярними способами політичного консультування є іміджмейкінг, політична реклама, зв'язки з громадськістю. Досвід засвідчує, що процес надання консультацій, який спирається на політичну аналітику, відкриває для осіб, які ними займаються, можливість впливати на державну політику, лобювати інтереси окремих політичних, фінансових, економічних груп та осіб. Якщо політики знають таємницю влади і вміють панувати над народом, своїми підлеглими, то консультанти знають таємницю влади над політиками. Харизма політичного консультанта полягає в здатності вчасно і точно спрямувати їхню діяльність. В цьому контексті спробуємо розглянути основні напрями діяльності політичних консультантів.

1. Прийняття політичних рішень. Передбачає участь в обговоренні, у виробленні колективної думки, у здійсненні контролю за виконанням прийнятих рішень. Просуваючи той чи інший проект на політичному ринку, необхідно спочатку переконати аудиторію (опонентів, партнерів) у необхідності й важливості для неї передбачуваного рішення, вислухати їх міркування, і навіть щось змінити у своїх планах. Таким чином можна вчорашніх противників перетворити на партнерів.

2. Супровід виборчих кампаній. Для професіоналів, які в них задіяні, важливим є вміння складати програмні документи, тексти для наочної агітації та публікацій в періодичних виданнях. Слід пам'ятати, що наша цивілізація з арени боротьби ідей перетворюється на поле битви образів. На виборах перемагає не конкретна людина, а міф про цю людину, що є могутнім відображенням створюваного образу в громадській свідомості. Виборча кампанія це змагання технологій впливу на суспільну свідомість і психіку людини.

3. Розробка і втілення політичних сценаріїв. Сценарій є логічним і правдоподібним описом майбутніх подій з фіксацією приблизного часу їх здійснення, а також із з'ясуванням контексту, в рамках якого можуть відбуватися певні події. При написанні сценарію консультант повинен визначити поетапне розгортання проблеми. Особлива увага приділяється критичним точкам, після яких ті чи інші події можуть розгортатися в іншому або й кардинально протилежному напрямку. На думку Германа Кана, сценарії відповідають на два типи питань: 1) наскільки точно, крок за кроком, може розвиватися передбачувана ситуація? 2) які альтернативи існують для кожної діючої особи на кожній стадії?

4. Підготовка політичних програм. Наявний досвід засвідчує, що немає сенсу писати науковий трактат для середньостатистичного виборця. Рівною мірою недоцільно й небезпечно звертатися до кваліфікованої аудиторії з набором емоційних закликів, загальних положень. Одним з ефективних методів складання програми є запис бесіди з кандидатом на диктофон, а потім представлений в його живій мові основні погляди на найбільш насущні проблеми трансформуються в текст, максимально наближений до розмовного. Складність цієї методики полягає в тому, щоб відділити здоровий глузд від набору банальностей. При цьому треба зосередитись на кількох основних життєво важливих пунктах (засоби до життя, безпека, здоров'я, сім'я, Вітчизна).

5. Інформаційно-аналітичне забезпечення практичної діяльності політика. Завдання консультанта полягає не просто в забезпеченні можливостей спілкування політика з пресою чи досягненні контролю над певним джерелом

інформації, а в створенні інформаційних подій, зумовлених реальними діями, якими може зацікавитись преса. З цією метою влаштовуються певні зустрічі, поїздки, проводяться різноманітні акції. Інформаційно-аналітичне забезпечення є однією з найважливіших складових PR – тактики, що включає в себе три види діяльності: прес-релізи, інтерв'ю і прес-конференції.

Таким чином, політичне консультування слугує своєрідним містком до утвердження принципів демократії, розвитку політичної конкуренції, подолання негативного сприйняття публічної політики. Воно є своєрідним засобом налагодження цивілізованих зв'язків її суб'єктів з громадськістю. Професійна взаємодія замовника цивілізованих політичних відносин і відповідного політичного представництва та фахівця в галузі політичного консультування є показником демократизму владної еліти, суб'єктів політики і, зрештою, всієї політичної системи.

*А.А. Горбачев, асп., МГумУ, Москва
chesterakabad@mail.ru*

ОСОБЕННОСТИ МАНИПУЛЯТИВНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ПОЛИТИКЕ (НА ПРИМЕРЕ НАРУШЕНИЯ ЗАКОНОВ ЛОГИКИ)

Рассмотрение вопроса скрытого управления поведением электората следует начать с рассмотрения некоторых особенностей принятия тех или иных решений электоратом. Логика электората представляет собой частный случай логики индивида вообще. Это значит, что законы, распространяющиеся на индивидов в целом, будут применимы и к электорату в частности. основоположником логики исторически считается древнегреческий мыслитель Аристотель. Этому философу приписывается открытие первых трех основных законов мышления. Нарушение при мыслительной деятельности индивидом любого из этих законов приводит к тому, что индивид совершает ошибочный вывод из имеющихся фактов. Намеренные нарушения свидетельствуют о применении манипулятивных техник, в частности софизмов. В публичных дискуссиях, в обосновании предвыборной программы, в обычных выступлениях акторы политического поля часто прибегают к использованию данных техник, поэтому следует подробнее остановиться на данных законах.

Пожалуй, самым важным законом логики является, сформулированный Аристотелем закон тождества: "...иметь не одно значение – значит не иметь ни одного значения; если же у слов нет значений, тогда утрачена всякая возможность рассуждать друг с другом, а в действительности – и с самим собой; ибо невозможно ничего мыслить, если не мыслить что-нибудь одно". Иными словами, высказываемое суждение должно быть однозначным, точно выраженным, тождественным самому себе. Манипулятивная техника, использующая нарушение этого закона будет сводиться к использованию в речи омонимов, а также оборотов с неоднозначным смыслом. Классический лозунг – "Мы не рабы, рабы немцы!" – построен именно на этом принципе. В качестве другого варианта применения данной техники можно выделить применение терминов с различными значениями. Например, Слово "государство" имеет два

разных значения. Когда говорят о вмешательстве государства в дела частного сектора, критикуют его и собираются реформировать, то подразумевают совокупность управленческих организаций, коллективов управляющих. Когда же говорят, что Франция, Италия, Великобритания являются государствами, то это означает, что они являются человеческими сообществами особого типа, суверенными нациями. Конечно, между этими значениями существуют родственные связи: государство в первом значении (государство-правительство) обозначает совокупность правителей суверенной нации, то есть государство; во втором смысле (государство – нацию). Данная техника особенно популярна в публичных выступлениях правящей политической элиты, когда критику правительства оппозицией, правящая элита посредством неоднозначного термина "государства" представляет, как критику нации, что позволит использовать такие обороты, как "вы не патриот", "вы призываете к разрушению стабильности", "вы посягаете на национальную безопасность".

Вторым законом, который также достаточно важен для правильного мышления электората – это закон противоречия. Его смысл заключается в том, что одновременно два противоречащих друг другу утверждения не могут быть одновременно истинными, то есть не могут существовать одновременно, как реалии. Как правило, данная методика используется при публичных выступлениях, когда политические акторы, часто в течение некоторого промежутка времени, дают противоречащие друг другу обещания. Так, например, возьмем две фразы: "ЛДПР – это партия демократов патриотов" и "... идеология демократов не годится, потому что они опять же берут чужую формулу". Очевидно, что в данном случае можно столкнуться с двумя завуалированными тезисами: "демократ – хорошо" и "демократ – плохо", – что, конечно же, не может существовать одновременно. Закон противоречия достаточно часто нарушается не только непосредственно, но и косвенно, через фактическую противоречивость. Важно отметить, что закон лишь подчеркивает, что две данности не могут существовать одновременно. То есть, адекватность реальности каждой данности будет определяться другими признаками. Иными словами, электорат может найти в высказываниях политических акторов нестыковки, однако их подробное рассмотрение и анализ оставляется электорату.

Часто в публичных дискуссиях политическими акторами нарушается закон "исключенного третьего", выделяющий противоположные и противоречащие суждения. Противоположные суждения не ограничивают собой круг всех возможных суждений потенциально выводимых из данного тезиса, противоречащие – ограничивают. Иными словами, противоречащие суждения, понятия взаимно исключают друг друга, из ложности одного из них неминуемо следует истинность другого, в то время как противоположные понятия могут быть одновременно ложными. На использовании противоположных понятий, как противоречащих строится очень много уловок политических акторов. Тезисы "или – или" весьма распространены. Одни построены на сравнении несравнимых понятий "свободный рынок или пустые прилавки", другие напрямую используют нарушение закона "исключенного третьего" – "плановая экономика или свободный рынок", "демократия или тоталитаризм", "коммунисты или либералы". Подобные пары противоположных состояний, как правило, выда-

ються, як єдинственні в виборі. Так досягається можливість маніпуляції на негативних образах парного стану, то є образ "комуністів" буде конвертований в позитивний "лібералів", і навпаки.

Рассмотренные три основных закона логики достаточно часто используются в публичных дискуссиях для того, чтобы ввести в заблуждение электорат и посредством этого произвести манипуляцию массовым политическим сознанием. Понимание законов логики важно, поскольку, на основе их использования строится мышление индивидов в целом и электората в частности.

В.С. Каравасев, студ., КНУТШ, Київ

КОГНИТИВНИЙ ПІДХІД ДО АНАЛІЗУ ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ

Поняття "дискурс" трактується як складне комунікативне явище, яке не лише пов'язане з актом створення певного тексту, але і як явище, що виявляє зв'язок із значною кількістю екстралінгвістичних чинників – знань про світ, намірів, установок і конкретних цілей промовця, який є творцем дискурсивного тексту. Текст виступає як система комунікативних елементів, функціонально об'єднаних загальною інтенцією автора в єдиний ієрархічно структурований комплекс.

Під політичним дискурсом розуміються будь-які мовні утворення, суб'єкт, адресат або зміст яких відносяться до сфери політики. Так, Герасименко визначає політичний дискурс таким чином – "це сума мовних творів в певному паралігвістичному контексті – контексті політичної діяльності, політичних поглядів і переконань, включаючи негативні її прояви (ухилення від політичної діяльності, відсутність політичних переконань)" [*Герасименко Н.А. Информациа и фасцинация в политическом дискурсе // Политический дискурс в России. – М., 1998. – Вып. 2. – С. 22*]. Однією з найважливіших функцій політичного дискурсу, що виокремлюють із загального мовного контексту, вважають функцію переконання.

Аналіз політичного дискурсу може здійснюватися на базі когнітивного, описового і кількісного підходів. В основі когнітивного підходу знаходиться припущення про те, що людські когнітивні структури (сприйняття, мова, мислення, пам'ять, дія) нерозривно зв'язані між собою в рамках одного загального завдання – пояснення процесів засвоєння, переробки і трансформації знання, які, відповідно, і визначають суть людського розуму. У межах соціокогнітивного підходу (Т.А. ван Дейк) політичний дискурс трактується як ментальна репрезентація політичних структур, подій, акторів, груп, процесів, а політичне пізнання – як спосіб когнітивного поєднання індивідуальних і колективних вимірів політики через політичний дискурс [*Русакова О.Ф., Максимов Д.А. Политическая дискурсология: предметное поле, теоретические подходы и структурная модель политического дискурса // ПОЛИС. – 2006. – № 4. – С. 29–33*].

Когнітивний аналіз здійснюється через дослідження концептів (історико-етимологічне дослідження або відновлення ієрархічних структур змісту), метафоричних моделей (збільшення кількості метафор у політичному дискурсі – ознака кризової політичної та економічної ситуації, отже аналіз мета-

фор як способу відображення політичних реалій дає уявлення про стан суспільства) і фреймів (frame – структура, рамка; це мовленнєво-когнітивна форма уявлення стереотипного явища, ситуації, події; "мандрівка на пікнік", "екзамен"), тобто структур, що відображають стереотипні ситуації [Гаврилова М.В. Политический дискурс как объект лингвистического анализа // ПОЛИС. – 2004. – № 3].

Аналіз політичних концептів – одне з найбільш актуальних завдань політичної лінгвістики. Розвивається в рамках історико-етимологічного напрямку, в якому досліджуються форми вживання в політичних текстах ключових понять соціальних теорій (свобода, демократія, революція, парламентаризм, класова боротьба, мир, нація, лівий і правий, прогресивний і реакційний, і так далі).

У когнітивній політичній лінгвістиці використовується і метафоричне моделювання. Метафори відіграють особливу роль в ухваленні політичних рішень, оскільки вони допомагають виробляти альтернативи, на основі яких здійснюється вибір. Необхідно відзначити, що використання метафор в політиці – ознака кризового мислення, тобто мислення в складній проблемній ситуації, вирішення якої вимагає від людини включення всіх його когнітивних здібностей. Увагу представників цього напрямку привертають насамперед кризові періоди, пов'язані із зміною парадигми суспільної свідомості.

При аналізі політичного тексту використовується лінгвоідеологічний аналіз (при дослідженні дискурсів окремих політиків), при якому виявляються ідеології, з якими ідентифікує себе політик (як член консервативної партії, як расист, антифемініст тощо) і спостерігається зв'язок з дискурсом.

Отже, дискурсивно-когнітивний підхід дозволяє розглядати дискурс не лише з погляду мовних актів і мовних подій, але і як особливу форму репрезентації різних видів знання, які визначають мовні стратегії комунікантів і впливають на вибір конкретних мовних форм в процесі формування дискурсу. В рамках даного підходу дискурс розуміється як спосіб організації інформації – як мовний, так і позамовний – у вербальній формі тексту для обміну і передачі інформації на основі концептуальних уявлень користувача мови. Аналіз дискурсу не може обійтися без вивчення ментальних моделей, що дають реальну основу для відбору потрібної комунікативної інформації в стратегічних цілях побудови як загальних, так і приватних семантичних структур.

О.К. Карбовський, асп., КНУТШ, Київ*
karba@ukr.net

МЕХАНІЗМИ ПОЛІТИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВИЩИХ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Серед різноманітних критеріїв, що можуть застосовуватись у процесі оцінки характеру політичної влади в державі є проблема відповідальності органів державної влади. Загальна тенденція, що виділяється в процесі наукового політологічного аналізу, дає змогу зафіксувати, що міра відповідальності

* Рецензент – І.П. Федірко, канд. політ. наук, доц.

виконавчої влади та можливості здійснення політико-правового контролю за її діяльністю є характерними рисами будь-якої демократично організованої системи державної влади.

При порівнянні системи відповідальності вищих органів державної влади можна помітити, що політична відповідальність виступає інструментом, який забезпечує єдність усіх гілок влади з принципових питань державної політики та суспільного розвитку. Найчастіше політична відповідальність застосовується стосовно уряду. Інстанція відповідальності тут залежить від різновиду форми державного правління. Застосовується вона і стосовно таких вищих органів влади як президент та парламент, проте у меншій мірі. Хоча дослідження та практична реалізація все ж мають місце.

Політична відповідальність вищих органів державної влади виконує деякою мірою попереджувальну роль. Цим положенням визначається її важлива роль у формуванні органів державної влади та забезпеченні ефективності їх функціонування. Політичну відповідальність доцільно буде проаналізувати за двома напрямками: політична відповідальність парламенту як вищого законодавчого органу держави та політична відповідальність виконавчої гілки влади, в тому числі уряду та президента (президент не у всіх державах очолює чи належить до виконавчої гілки влади, проте він причетний до неї більшою мірою, оскільки в президентських республіках очолює її, а до законодавчої влади президент у переважній більшості держав не входить).

Отже, проблема політичної відповідальності усіх суб'єктів державної влади, а також суб'єктів політичного життя є досить актуальною в Україні, оскільки саме політична відповідальність є визначальною передумовою ефективності демократії, розбудова якої є метою діяльності всіх органів державної влади та суб'єктів громадянського суспільства.

*О.В. Колесников, асп., ЧНУ ім. Ю. Федьковича, Чернівці
kolesnikov_ua_cv@rambler.ru*

ПРОБЛЕМА ЕФЕКТИВНОГО ВЕДЕННЯ ПАРАЛЕЛЬНИХ ВИБОРЧИХ КАМПАНІЙ ТА ТЕХНОЛОГІЧНІ ШЛЯХИ ЇЇ ВИРІШЕННЯ

Згідно з українським законодавством чергові парламентські вибори проходять одночасно з черговими місцевими виборами усіх рівнів. Незважаючи на те, що позачергові вибори 2007 р. внесли певні розмежування у часі для наступних кампаній, українські реалії дають підстави вважати, що вибори різних рівнів ще можуть неодноразово проходити паралельно. Тому перед політичними силами постає проблема, одночасного ведення виборчих кампаній на декількох рівнях: загальнодержавному, регіональному і місцевому. Вирішення цієї проблеми вбачається в ефективній організації паралельних виборчих кампаній.

Паралельні кампанії є однією з найбільш актуальних проблем виборчих технологій в Україні. У багатьох західних країнах схема паралельних кампаній детально відпрацьована, і спеціальні наукові дослідження на цю тему майже не проводяться. У нашій країні ця практика знаходиться лише на

стадії становлення, і в цьому контексті привертає увагу досить низький рівень дослідження означеної проблематики як в Україні, так і на всьому пострадянському просторі. У російській політичній науці паралельні кампанії досить повно дослідженні у працях Є. Малкіна та Є. Сучкова. Окремі аспекти паралельних кампаній розглянуті у працях російського дослідника А. Серавіна, білоруських М. Новічкова і Г. Латфулліна, вітчизняного фахівця М. Варія. Однак, усі ці розробки мають доволі фрагментарний характер та великою мірою спираються на дослідження Є. Малкіна і Є. Сучкова.

В умовах змішаної виборчої системи (1998–2002 рр.) та схильності виборців голосувати за конкретних лідерів, а не команди чи програми, більшість кандидатів-мажоритарників і кандидатів до місцевих рад намагались вести автономні кампанії, демонструючи свою позапартійність. Партійний ресурс, як правило, використовувався лише тоді, коли партія користувалась високим рівнем довіри у виборчому окрузі. Після запровадження пропорційної системи виборів, у тому числі до місцевих рад, вести паралельні виборчі кампанії стало набагато легше. Насправді ж, вирішивши одні проблеми, ці нововведення одночасно породили нові.

По-перше, українські виборці не звикли до голосування на місцевих виборах за пропорційною системою, а тому для уникнення плутанини під час голосування, партії і блоки змушені були проводити попередню "роз'яснювальну" роботу, а також активно рекламувати номери партій та блоків у виборчому бюлетені. По-друге, не всі блоки мали однаковий характер на загальнонаціональному і регіональному рівнях. Якщо БЮТ чи Народний блок Литвина вели свої виборчі кампанії під єдиним брендом і символікою по всій Україні, то блоки "Наша Україна", НДП, Пора–ПРП та деякі інші були утворені лише на всеукраїнському рівні, а до органів місцевого самоврядування партії, які їх утворили, у багатьох областях йшли окремо. У результаті ведення паралельних кампаній ставало неможливим.

Вже згадувані російські дослідники Є. Малкін та Є. Сучков наголошують, що найбільші проблеми в організації паралельних кампаній виникають на рівні їх зшивання [Малкін Е., Сучков Е. Политические технологии. – М., 2006. – С. 505], тобто об'єднання в єдине ціле. На основі пропозицій щодо зшивання кампаній, розроблених згаданими авторами, та аналізу вітчизняного виборчого досвіду можна сформулювати наступні технологічні елементи, на які варто звернути увагу вітчизняним політикам та політконсультантам з метою ефективного зшивання паралельних кампаній в українських умовах:

1. *Стандартизація виборчих кампаній в регіонах.* Кампанії на місцевих виборах повинні проходити за певним типовим проектом. Це зовсім не означає придушення ініціативи регіональних штабів, однак їх ініціативи не повинні суттєво розходиться зі стратегією загальнонаціональної кампанії.

2. *Поєднання загальнонаціональних "меседжів" і тем кампанії з регіональною проблематикою.* Це означає, що ключові "меседжі" кампанії повинні обов'язково використовуватись і на регіональному рівні, однак вони цілком можуть бути "розбавлені" актуальними для того чи іншого регіону проблемами.

3. *Використання єдиного фірмового стилю у всіх зразках агітаційно-рекламної продукції.* Крім того, у випадку блокування необхідно створити ана-

логічні блоки на регіональному рівні, щоб паралельні кампанії могли бути організовані під єдиним брендом. У протилежному випадку ефект втрачається.

4. *Спільне позиціонування кандидатів регіонального рівня з лідерами партії чи блоку*, що реалізується через агітаційно-рекламні матеріали та спільні заходи за участю лідерів та кандидатів на місцевому рівні.

5. *Застосування ефективних адресних технологій, зокрема кампаній "від дверей до дверей"*.

Таким чином, специфіка вітчизняної виборчої системи обумовлює необхідність ведення паралельних виборчих кампаній. При цьому виникає чимало проблем, які проте, мають в основному не стратегічний, а організаційний характер. Ці проблеми можна вирішити шляхом застосування сучасних виборчих технологій. У деяких випадках проведення паралельних кампаній виявляється недоцільним. Наприклад, коли партія є непопулярною в межах певного округу, але їй необхідно провести свого кандидата у мери. У такому випадку йому краще максимально відмежуватись від партійної приналежності.

С.І. Ластівка, студ., КНУТШ, Київ*
sinilya@gmail.com

ІМЕННІ ВИБОРЧІ БЛОКИ В УКРАЇНСЬКІЙ ПАРТІЙНІЙ СИСТЕМІ

Однією з особливостей української партійної системи є тенденція до збільшення кількості іменних виборчих блоків. На перший погляд, це явище не несе в собі нічого негативного. Але якщо вдатися до його більш детального розгляду, то стане зрозуміло, ще це пряма загроза українській демократії.

Зі здобуттям незалежності в Україні почала створюватись багатопартійна система. Поява великої кількості партій зумовила загострення конкуренції між ними у боротьбі за владу. Спочатку електорат орієнтувався на ідеологічну спрямованість партій, але дуже скоро програмні положення відійшли на другий план у виборчих перегонах, бо старі політичні ідеї виборці вже не сприймали через їх хронічне невиконання, а нових ідей стало бракувати. Тому партії зробили ставки на своїх лідерів, оскільки електорат вже орієнтувався на сильних та харизматичних політиків. І тут почали виникати іменні виборчі блоки. Їх існування стало можливим завдяки сприятливим умовам, які є в Україні.

Перша умова для виникнення іменних блоків була створена тоді, коли була введена в Україні пропорційна система з жорсткими списками. Згідно з цією системою виборці голосують за партію в цілому, а партійні списки складаються вищим керівництвом партії і вони є закритими. Така система посприяла блокуванню малих і непопулярних партій навколо однієї чи кількох добре відомих. Тому виборці часто не знають, які кандидати стоять за назвою партії, а відповідно, за кого вони віддають свої голоси. А це в свою чергу порушує принцип представництва у парламенті.

Друга умова, яка стала причиною виникнення іменних блоків – це персоналіфікація політичного життя, коли гравцями в політичній боротьбі є не партії як

* Рецензент – Д.В. Неліпа, канд. політ. наук, доц.

представники інтересів певної соціальної групи населення, а окремі харизматичні політики. Це пов'язано з тим, що політичні партії прагнуть ідентифікуватися через свого лідера, а не виборчу програму. А це породжує політичну безвідповідальність, оскільки прийшовши до влади партія займається не реалізацією виборчої програми, а популяризацією та покращенням іміджу свого лідера аби на наступних виборах знову пройти до парламенту. Тому виходить, що народних обранців не обирають, – вони самі приходять до влади в складі іменного блоку. Це явне стримування розвитку демократії і спроба приховати від електорату свої реальні цілі та програми [Полторак В.А., Петров О.В. Избирательные кампании: научный подход к организации. – К., 2004. – С. 75–79].

Виникненню іменних блоків сприяє також сам український електорат. Його основна частина характеризується низькою політичною культурою та нечітким розумінням політичних процесів. Політичні переконання українських громадян базуються не на осмисленому розумінні політичного життя в країні, а на легких для сприйняття ідеях та лозунгах, які постійно проголошуються політиками. Тому виборцям простіше визначитися з особистими симпатіями щодо лідерів різних політичних сил аніж зрозуміти ідеологічні та програмні розбіжності між ними. Та навіть якщо виборець і спробує розібратись в програмах різних партій, то особливих відмінностей між ними не знайде.

Виходячи з цього можна стверджувати, що іменні блоки є деструктивним явищем для молоді української демократії, адже вони порушують принцип представництва інтересів соціальних груп у парламенті, сприяють безвідповідальності політичних партій за свої дії і невиконання ними програмних положень, а також є сприятливою умовою для маніпуляції свідомістю мас.

У більшості європейських країн пряма заборона використовувати в назвах політичних сил власні імена у законодавстві не зафіксована. Запобіжником там є демократичні традиції – партії мають виразні ідеологічне підґрунтя, стратегічну програму розвитку країни на роки вперед.

Проте, наприклад, у Німеччині та Австрії, що пережили епоху фашизму, нині заборонені будь-які дії, що ведуть до формування жорсткої вертикальної управлінської партійної структури вождівського типу. Такі утворення вважаються авторитарними. Іменні назви використовуються лише як неофіційні. А, наприклад, у Словенії є така заборона: назва партії не повинна включати назв іноземних держав, партій, фізичних і юридичних осіб.

Проблема персоніфікації політичного життя та зростання ролі іменних блоків зникне тоді, коли суб'єкти виборчого процесу стануть носіями ідеологій. Вирішення цієї проблеми можливе завдяки ідеологічному позиціонуванню політичних партій. Вони повинні відрізнитися не лідерами, а програмами, своєрідним баченням соціально-політичних проблем та шляхів їх розв'язання. Необхідними заходами в цьому контексті також є впровадження відкритих партійних списків та створення механізмів, які б примушували партії, що приходять до влади, реалізовувати виборчі програми. Окрім цього, потреба в іменних блоках відпаде, коли будуть проведені заходи, спрямовані на підвищення рівня політичної культури населення.

Тому проблема зростання кількості іменних виборчих блоків вимагає детальнішого вивчення аби виявити всі причини її виникнення, можливі наслідки та її можливі шляхи подолання.

ПРОЦЕС ВИРОБЛЕННЯ ТА ПРИЙНЯТТЯ ПОЛІТИЧНИХ РІШЕНЬ

У людській практиці є багато способів ухвалення рішень: на основі звички, суспільної традиції, імпульсивного поривання, інтуїції чи зволікання; на основі згоди, доручення, домовленості, клопотання, судового розгляду, голосування чи жеребкування. Ознакою сучасного аналізу політики є його зосередження на раціональних методах ухвалення рішень. Проблеми розглядаються як вибір між альтернативними засобами досягнення мети, й раціональність постає як простий вибір кращого засобу для досягнення обраної мети [Стоун Д. Парадокс політики. Мистецтво вироблення політичних рішень. – К., 2001. – С. 185].

Політичні рішення приймаються у певних формах, які відображають силу впливу того чи іншого акту. Основні форми політичних рішень: а) право (закони, укази, розпорядження, постанови, резолюції); б) рішення, норми статутів політичних партій; в) рішення громадських організацій.

Вироблення і прийняття політичного рішення – це механізм перетворення суспільних вимог у загальнообов'язкові суспільні норми, які регулюють взаємовідносини і визначають розподіл власних ресурсів у суспільстві, ставлячи за ціль – рішення політично значущих проблем.

Механізм прийняття політичних рішень – це структурна зміна системи прийняття рішень, яка утворює багаторівневий комплекс компонентів та функцій, та включає в себе, по-перше, соціально-ціленаправлений субкомплекс, який забезпечує функції ціленаправлення і який, крім того, включає формулу основних учасників прийняття політичних рішень, перелік інформації про контекст і основні його фактори, визначає проблеми "дерев" рішення, по-друге, орієнтаційно – регулятивний субкомплекс, який забезпечує функції орієнтації та регулювання і містить використані в рішеннях раціональні знання і екстрараціональні стимули, критерії оцінки й нормативні регулятори; по-третє, організаційно – інструментальний субкомплекс, який забезпечує функцію цілепокладання і містить необхідні для реалізації "дерев" рішення організаційні форми та інституціональні процедури, колективні та індивідуальні ресурси, інструменти та операції, а також певні типи інтеракцій та комунікацій між агентами політичного рішення [Дегтярев А.А. Принятие политических решений. – М., 2004. – С. 191].

Будь-який теоретичний підхід до процесу прийняття політичних рішень повинен дати відповідь на два основних питання. По-перше, яку інформацію може використовувати особа, яка приймає рішення, для вироблення своїх суджень? Інформація є певною сировиною будь-якого рішення, та осіб, що приймають рішення, які повинні так чи інакше аналізувати інформацію і тільки після цього, на її основі, діяти. По-друге, як політично значимі цінності корелюються з прийнятими рішеннями? Життєздатне політичне рішення повинно отримати таку підтримку, щоб інші альтернативні рішення не одержали верх. При цьому формування політичної підтримки означає пошук загальних ціннос-

тей серед осіб, які мають відношення до даного рішення. Таким чином, інформаційний та ціннісний фактори знаходяться в постійній взаємодії та взаємовпливу: одні приймають політичне рішення, а інші – бажають виробити теоретичне розуміння того, як цей процес працює, і як він повинен працювати.

Гарольд Лассвелл запропонував "концептуальну схему, яка дозволила отримати узагальнений образ основних етапів будь якого колективного акту" або "процесу прийняття рішення": збір інформації, просування, припис (розпорядження), доведення, застосування, призупинення, оцінювання. Дана схема Г. Лассвелла, поклала початок, того, що пізніше стало відомим як теорія "процесу вироблення, прийняття та реалізації політичного рішення". Сучасне уявлення про цей процес дає схема, запропонована Г. Брувером та П. де Леоном, вона складається з шести основних етапів: ініціювання → прогнозування → легітимація → імплементація → оцінювання → призупинення політичного рішення [Брувер Г., П. де Леон. Основоположення політичного аналізу. – М., 1999. – С. 35].

В реальному політичному житті процес вироблення і прийняття політичного рішення не завжди і необов'язково повинен слідувати приведеній схемі. Так, можна уявити собі процес, який починається з фази оцінки та призупинення рішення. Виявлена в результаті комплексної перевірки діяльність тієї чи іншої бюрократичної структури її неефективність, тим самим, – притягує суспільну увагу, ставить на порядок денний проблему реорганізації даної структури, стимулюючи вироблення альтернативних рішень.

Запропонована схема процесу вироблення та прийняття політичного рішення є в першу чергу цінним аналітичним інструментом, який направлений на дослідження, організацію збору та інтерпретації інформації, тим самим, привертаючи увагу політолога чи політичного технолога до ключових моментів, які характеризують певну область політичного життя.

Н.В. Лікарчук, доц., КНУТШ, Київ
nata66_99@mail.ru

ПОЛІТИЧНИЙ РИНОК ТА ВИБОРИ

Вибори – це та процедура, яка дозволяє послідовно змінювати владу, вибирати та зміщувати політичних лідерів, впливати на склад та поведінку політичної еліти. Виборці не просто співіснують з владою, вони контролюють її діяльність та через вибори виражають до неї своє ставлення. Саме через вибори проявляється масовий настрій електорату, тому політичні еліти змушені враховувати ці настрої, певною мірою погоджуючи з електоратом свої плани та цілі. Головне завдання виборів – адекватно відобразити думку громадян та забезпечити, згідно, законів, представництво основних суспільних груп, в тому числі опозиційних, в органах влади.

Механізм реалізації політичної влади відбувається через погодження інтересів як соціальних груп, так і окремих індивідумів. Кожен вид влади має певні ресурси, свій політичний простір, а також свої комунікативні наміри: урядова влада спирається на партійну та політичну більшість, конституційні

та правові повноваження, використання адміністративного ресурсу та ЗМІ, а її комунікативні наміри – включення в діалог з громадськістю з ціллю викликати його довіру; влада бюрократії спирається на той масив інформації, відбір та селекцію якої вона здійснює та яка є прикритою від суспільства, а комунікативні наміри – самозбереження та інтенсифікація свого впливу через представників політичної еліти за допомогою тиску, інтриг і т.д.; мафіозна (тіньова, корумпована) влада спирається на невидимі суспільству, часто кримінальні, незаконні засоби впливу та тиску, комунікативними намірами є самозбереження за допомогою силового тиску, так вплив на громадськість здійснюється за допомогою окремих актів благочинності та різноманітних способів переконання людей в своїй чесності та відкритості.

В період виборчих кампаній ці види влади приводять в рух всі ресурси, серед яких головний – інформація. Інформаційний продукт використовується владою, щоб прийняти рішення, а народом, щоб виробити своє відношення до дій влади. На цій основі у часі та просторі функціонує політичний процес – форма, в рамках якої реалізує себе політична система. З історичної точки зору політичний процес час від часу супроводжується кризою політичних цінностей. Зміна політичних цінностей та установок, зокрема в Україні, це не завершилась: громадянське суспільство як основа ринку та джерело цивілізації формується хворобливо, тому що в першу чергу це стосується саме власності. Але політична свобода, заснована на розподілі влади, виступає як гарант політичного ринку – сукупності діючих в політичному процесі країни юридично рівноправних партій та рухів.

На політичному ринку діють виробники політичного товару (партії, об'єднання, громадські рухи, лідери, державні органи, лобі, групи тиску, групи інтересів), які задовольняють певний попит на політичну інформацію, та споживачі цього товару (населення, різноманітні соціальні, демографічні та громадські групи). Процес обміну політичним товаром проходить вільно, а плата за нього – голоси виборців.

Особливість обміну політичного товару полягає у тому, що учасники ринку репрезентують не власні інтереси, а діють від імені громадян, в цьому, зокрема, і розкривається суть представництва. Ринкові відносини дають можливість продавцям в рамках законності та моралі активно експлуатувати психологічний стан виборців, його економічне положення, а покупцю – орієнтуватися на власні інтереси. З ринкової точки зору не обрання для кандидата – теж саме, що й розорення для підприємця. Тому ці відносини мають на увазі відповідальність сторін, одна сторона відповідає за вибір, інша – за те, щоб цю довіру виправдати.

Український політичний ринок має такі особливості: по-перше, на політичному полі присутні такі суб'єкти, яким не місце в цій області діяльності, мова йде про фінансово-олігархічні корпорації. Безумовно, вони повинні займатися безпосередньо тільки своїм бізнесом, але без підтримки влади, їм важко зберегти та забезпечити прибутковість свого бізнесу. По-друге, особливістю українського політичного ринку є деідеологізація виборчих кампаній. Виборців сьогодні турбують не протиріччя та конкуренція між основними гравцями, не протиборство партійних програм, а соціальні питання, робочі

місця, розвиток економіки та вихід з економічної та фінансової кризи. Потрете, політичні партії мають дуже слабку соціальну підтримку, крім того, вони не вміють ефективно захищати інтереси своїх виборців.

Виходячи з цього, вибудовується техніка впливу на електорат, саме на цій соціально-побутовій основі проростає популізм, коли імідж політичного лідера (партії) будується на демагогічних обіцянках швидкого добробуту всіх.

Отже, політичний ринок це простір на якому проходить обмін голосів виборців на передвиборчі обіцянки кандидатів, лояльності та підтримки громадян на прийнятих політичних рішеннях. При цьому всі учасники політичного ринку діють заради досягнення власних цілей [Морозова Е.Г. Политический рынок и политический маркетинг: концепции, модели, технологии. – М., 1999. – С. 5.]

***І.В. Македон, студ., КНУТШ, Київ**
ilonywka@yandex.u*

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ЛОБІЗМ В СУЧАСНОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ПРОЦЕСІ

В останні десятиріччя значення інформаційного лобізму для сучасного політичного процесу невпинно зростає. Тому даний феномен являється об'єктом дослідження багатьох вітчизняних та іноземних дослідників.

"Інформаційний лобізм – діяльність груп тиску по здійсненню впливу на осіб, що приймають рішення в рамках інститутів державної влади, що здійснюється шляхом організації комунікативних обмінів між учасниками взаємодії з ціллю прийняття/неприйняття певного варіанту рішення на користь зацікавлених осіб" [Шестакова О.В. "Информационный лоббизм как особый тип коммуникативных связей" // Власть. – 2008. – № 11. – С. 1].

Наявність інституту інформаційного лобізму в суспільстві – одна з головних ознак демократичного політичного режиму. Теоретики підкреслюють, що такий інститут як лобізм неможливий в тоталітарному суспільстві. Підвищення ролі лобізму в політиці призводить до трансформації демократії від громадянського представництва до представництва інтересів.

Суспільне значення інформаційного лобізму можна розглядати з декількох точок зору.

1. Інформаційний лобізм – це соціальна форма реалізації приватних інтересів в тому сенсі, що він передбачає їх легалізацію.

2. Він міг би стати реалізацією конституційного права підприємців, банкірів, взагалі ділової еліти суспільства, таким чином, може бути задіяним в управлінні державою.

3. Лобізм та лобіські організації – це повноправні, діючі інститути демократії в суспільстві [Зушчик Ю. Лоббизм в Украине. – К., 2000].

Інформаційний лобізм має вагомі підстави для власного існування. Наведено тільки деяких з них.

По-перше, інформаційний лобізм обмежує можливості та практику корумпованого апарату управління державою, оскільки стає просто не вигідним застосовувати підкуп, коли існує легальна можливість просувати інтереси.

По-друге, інформаційний лобізм дозволяє розширити інформаційну та організаційну бази прийняття рішень й звернути увагу на проблеми, які мо-

жуть залишитися поза увагою державного апарату. Лобісти забезпечують органи влади інформацією з певних питань, інформують про те, що відбувається на "нижчих" суспільних рівнях. Впливаючи на управлінські рішення, лобісти конкурують з органами державної влади, вони пропонують більш адекватні шляхи вирішення проблем, і тому державний управлінський апарат отримує додаткові імпульси до розвитку.

По-третє, інформаційний лобізм виступає формою самоорганізації громадянського суспільства, за допомогою чого мобілізується суспільний контроль над діяльністю держави. Лобізм – це опонент бюрократії.

По-четверте, він являється можливістю для забезпечення інтересів меншин, виступає в якості однієї з форм суспільного та політичного плюралізму. В центрі інтересів суспільства виявляється не абстрактна "більшість", а меншина з її конкретними потребами.

По-п'яте, інформаційний лобізм виступає як спосіб активізації діяльності громадян та суспільних організацій. Він являється втіленням принципу свободи соціальних недержавних структур: суспільних організацій, асоціацій, меншин тощо. За допомогою лобіювання вони самостійно намагаються вирішувати свої проблеми.

По-шосте, інформаційний лобізм слід розглядати в якості інструмента взаємодії представницької та виконавчої гілок влади.

По-сьоме, один із принципів лобізму – взаємовигідне співробітництво, тому він являється нічим іншим, як способом досягнення компромісу, урегулювання протилежних інтересів. Визнано, що в практиці цивілізованого лобізму групи впливу, відстоюючи часто діаметрально протилежні інтереси своїх "клієнтів", сприяють збереженню своєрідної рівноваги різноманітних сил, знаходженню консенсусів у прийнятті управлінських рішень.

Виходячи з усього вищезазначеного, можна стверджувати, що інформаційний лобізм – не тільки об'єктивно існуюче, але й суспільно необхідне і навіть, з дотриманням визначених чітких вимог, корисне явище.

*К.М. Мальярчик, асп., ДонНУ, Донецьк**
malyarchik_k@inbox.ru

ІНТЕРНЕТ ЯК ЧИННИК ТРАНСФОРМАЦІЇ СУЧАСНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

В сучасних умовах суспільно-політичного розвитку Інтернет стає все більш поширеним засобом політичної комунікації, який одночасно виступає провідним чинником її трансформації – змінює масштаби, принципи та умови комунікаційних процесів. Зважаючи на це, метою даних тез є означення певних перетворень, які мають місце в межах цього процесу.

Щорічно у світі значно зростає кількість Інтернет-користувачів: за даними міжнародної дослідницької компанії comScore, Inc., 23 січня 2009 р. вона перевищила 1 млрд людей [Global Internet Audience Surpasses 1 billion

* Рецензент – В.Ф. Кокорський, канд. іст. наук, доц.

Visitors, According to comScore. 23.01.2009. – [Internet source]. Access mode: <http://www.comscore.com/press/release.asp?press=2698>. Також спостерігається стрімке зростання української Інтернет аудиторії, яка у січні 2009 р. порівняно з січнем 2008 р. збільшилася на 35,34% і нараховувала 10,416 млн людей [Глобальная статистика украинского Интернета за январь 2009 г. 06.02.2009. – [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://bigmir-internet.com.ua/news/972/>].

Сьогодні постійне збільшення веб-користувачів разом із поширенням Інтернет-технологій дозволяє говорити про глобальні масштаби політичної комунікації, а також про її значне прискорення. Відтак, певні політичні процеси, які відбуваються на рівні окремих держав, у короткий строк позначаються на інших країнах та їх населенні. Так само комунікація з приводу важливих світових подій має справжній загальнонаціональний характер – задіяними є інститути на макро-, мезо- та мікрорівнях. В якості прикладу доцільно згадати про події січня 2009 року, коли розгорнулося інформаційне протистояння Росії та України на фоні проведення переговорів щодо постачань газу в Україну та Європейській Союз. Користуючись різноманітними каналами, переважно Інтернет засобами, російська сторона, представлена компанією РАТ Газпром, звернула увагу цілого світу до цих подій – зокрема, було створено англomовний веб-сайт, на якому у режимі реального часу викладалася інформація, що висвітлювала події у бажаному ракурсі.

Наступною тенденцією, яку варто відзначити, є збільшення можливостей для зворотнього зв'язку, що стає дедалі ефективнішим. Сьогодні відбувається постійна заміна односпрямованої комунікації "мовного" типу (радіо, телебачення, друковані ЗМІ) різноманітними формами інформаційного обміну [Грачев М.Н. Политическая коммуникация: теоретические концепции, модели, векторы развития – М., 2004. – С. 289]. Застосування технологій на базі платформи Веб 2.0 надає їй двобічного характеру: інформація, розповсюджена одним політичним агентом, сприймається іншим, одразу ж стає базою для створення останнім нового повідомлення, яке, в свою чергу, розповсюджується далі, впливаючи на початкового ініціатора повідомлення та на задіяних у подальшому агентів тощо. Наразі, окрім вже звичних веб-сайтів, в Інтернет-просторі з'являються персональні онлайн-платформи різних політичних агентів, що тією чи іншою мірою є інтерактивними – соціальні медіа. Метою їх створення є задоволення потреб у спілкуванні, визнанні, висловленні власної позиції тощо. Зокрема, Лінда Куртон, директор з інформаційних технологій НАСА у США, в своєму блозі зазначає, що його ведення для неї – "це, по-перше, можливість дізнатися більше про безліч захоплюючих технологій Веб 2.0, по-друге, опанувати різноманітні комунікаційні медіа, потретє, зосередити власні провідні та досконалі ідеї та, по-четверте, бути відкритою і зрозумілою" [Preparing for Glory in NASA's Information Technology Program. 21.02.2009. – [Internet source]. Access mode: <http://blogs.nasa.gov/cm/blog/Goddard-CIO-Blog>].

Яскравий приклад зворотнього зв'язку та конкретних політичних дій на його основі, що досягаються за допомогою вебу, – це передвиборча кампанія Барака Обами, нового Президента США. Завдяки використанню новітніх Інтернет-технологій на якісно новому рівні – не як додаткового каналу кому-

нікації зі своїми прихильниками, а як реального механізму взаємодії – Обамі вдалося мобілізувати групи підтримки, побудувати нову спільноту прибічників, зібрати рекордний обсяг коштів на ведення кампанії (700 млн дол. США) і, зрештою, отримати перемогу на виборах.

Вартим уваги також є той факт, що Інтернет не тільки виступає комунікаційним каналом передачі повідомлення, але й, за Х. М. Маклюєном, сам стає повідомленням (засіб комунікації є повідомлення – the medium is the message) [Соколов А.В. Общая теория социальной коммуникации – СПб., 2002. – С. 133]. Якщо брати до уваги системно-кібернетичний та структурно-функціональний підходи, за допомогою яких може бути досліджена політична комунікація, остання виділяється у структурі політичної системи суспільства як окрема підсистема – функціональний компонент, що забезпечує внутрішній взаємозв'язок між усіма її елементами, а також зовнішню взаємодію політичної системи як цілого з навколишнім середовищем. Зважаючи на це, політична комунікація набуває подвійної природи: вона одночасно виступає і як функція політичної системи, і як складова політичного процесу. Інтернет, зі свого боку, перетворює політичну комунікацію з функції політичної системи на самоціль – комунікацію заради комунікації.

Таким чином, вище були узагальнені окремі риси процесу трансформації традиційних засад політичної комунікації, який відбувається завдяки постійному поширенню Інтернет-технологій і надає їй все більшої ефективності, відтворюючись у зміні самої політики. Варто відзначити, що цей процес не вичерпується виключно наведеними тенденціями і вимагає подальшого більш ґрунтовного дослідження.

А.В. Міць, студ., КНУТШ, Київ

СТРАТЕГІЯ ПАРТІЙНОЇ ВИБОРЧОЇ КАМПАНІЇ

Стратегія поведінки політичних партій передбачає визначення основної лінії поведінки по відношенню до електорату, груп інтересів, органів влади, конкуруючих політичних партій, засобів масової інформації та інших суб'єктів політичного процесу. Правильно обрані стратегічні позиції уможливають закріплення політичної партії серед головних партійних гравців, оптимальне планування та реалізацію заходів, орієнтованих на проходження політичної партії до Верховної Ради України.

Конструювання стратегії поведінки політичної партії можна уявити у формі моделі, в якій зосереджені основні характеристики політичної партії та конкретна діяльність, спрямована на досягнення необхідних електоральних результатів. Під стратегією слід розуміти відповідь на питання: що саме треба донести до виборців, щоб вони проголосували за дану партію. Відповідь на неї передбачає основну ідею, без якої в принципі не може будуватись жодна серйозна виборча кампанія. Якщо такої ідеї нема, то це ознака того, що стратегія продумана недостатньо глибоко чи зовсім відсутня. Важливо також розрізнати стратегію від тактики. Якщо в стратегії змістовна сторона пояснює що і чому треба робити, то тактика повинна відповідати на

питання, як це зробити і в якій часовій послідовності. Політична стратегія має бути цілісною задля досягнення мети – перемоги на виборах.

Виборча стратегія залежить від структури електорального поля, особливостей електоральних сегментів, підтримку яких прагне одержати партія; електоральних очікувань та мотивацій електоральної поведінки, аналізу можливостей потенційних конкурентів, їх генеральної стратегічної лінії, електоральної орієнтації, розміру їх ресурсної бази, умов зовнішнього середовища та його реакції на стратегічну поведінку; рівня популярності партії.

План стратегії починається з аналізу електорального поля та соціального моніторингу. Тут містяться результати досліджень та аналіз передвиборної ситуації з метою визначення місця партії на політичній арені; прогноз (на що розраховувати партії за існуючих умов); виявлення наявних проблем. Для одержання інформації про настрої електорату і відповідної побудови виборчої кампанії використовуються соціологічні методи дослідження. Вони показують стан електорального поля та його сегментування відповідно до політичних вподобань. Тут визначається орієнтовна кількість голосів, на які можна розраховувати на виборах, можливе розширення зони свого впливу, а також визначаються стратегічні цільові групи. В цьому пункті стратегії наводяться результати минулих років і прогнозуються результати очікуваних виборів.

На цьому ж етапі відбувається збір інформації та оцінка ресурсної бази з метою найбільш ефективного його використання. Це оцінка таких ресурсів як час, фінанси, ресурси матеріально-технічного характеру, адміністративного, організаційного, інформаційного та соціального. Всі дані моніторингу необхідно стисло викласти на початку документу.

Окрема частина стратегії присвячується висновкам, які зробив електорат на минулих виборах та розробці основних і адресних ключових повідомлень. Це визначення того, що передбачається повідомляти на цільові аудиторії з врахуванням уявлень, які в них вже склались. Це можуть 4-5 основних тез, навколо яких розгортається кампанія.

Далі виокремлюються етапи виборчої кампанії, де планується масмедійне забезпечення виборів та в її рамках комунікативна активність, а також загальна програма заходів політичної реклами. Окрім всіх вище зазначених пунктів необхідно одержати результати аналізу конкурентного середовища виборів, що мають відбутися. В ньому дається опис електоральних полів конкурентів та електоральні портрети лідерів та їх партій. Це дає можливість оцінити ресурси кожного з них та обрати оптимальну в даному конкурентному середовищі форму позиціонування своєї партії.

Підсумовуючи все вище сказане слід наголосити на важливій ролі правильно побудованої стратегії виборчої кампанії. Саме вона є основою, на яку слід будувати, аби забезпечити послідовність дій під час роботи над просуванням політичної партії у парламент. Стратегія повинна бути стислою і змістовною. Але втілити її в життя набагато важче, ніж вигадати, бо постійно виникають нові обставини, відповідно до яких стратегія корегується. Тому від керівництва кампанією знадобиться віра у правильність власних ідей та воля, щоб втримати кампанію в межах прийнятої стратегії. До того ж, важливим є вибір правильної стратегії. Особливістю українських парламентських

виборів є обрання майже всіма політичними партіями лідерської і рекламної стратегії. Тому українські виборці голосують за симпатичних їм політичних лідерів, не завжди розуміючи політичні цілі і програми партії. А остаточний вибір роблять, орієнтуючись на рекламу, яка у вітчизняних реаліях довела свою ефективність.

О.М. Мостіпан, студ. КНУТШ, Київ^{}*
mostipan-alex@ukr.net

ПРОБЛЕМА ДИНАМІКИ ЗМІН ІТАЛІЙСЬКОГО ВИБОРЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Італійську виборчу формулу закріплено у Конституції Італії від 22.12.1947 р., ст. 55, 56, 57, 58, 59, 60 та у Законі про вибори від 30.03.1957 р. (з останніми змінами від 2005 р.). До 1993 р. в Італії діяла практично чиста пропорційна виборча система за партійними списками [Выборы во всем мире. Электоральная свобода и общественный прогресс / Авт.-сост. А.А. Танин-Львов. – М. 2001. – С. 192]. Використання такої виборчої системи призвело до фрагментації італійського політичного поля, великої кількості дрібних партій у парламенті, труднощів з укладанням та функціонуванням парламентських коаліцій, постійних урядових криз, ізоляції партій від виборців.

З метою усунення цих проблем було вирішено перейти до змішаної виборчої системи з переведенням отриманих голосів у мандати за методом д'Ондта та загороджувальним бар'єром у 4 %. Слід зауважити, що дрібні партії чинили спротив в процесі внесення змін до виборчого законодавства. Вказані зміни вдалося здійснити лише шляхом загальнонаціонального референдуму 18-19 квітня 1993 р. ("за" проголосувало близько 80 % виборців) – приблизно через 20 років після перших спроб реформування. Закон від 4.08.1993 р. закріпив перехід до змішаної системи. За такої системи 75 % місць у кожній палаті (475 місць у нижній, 232 – у верхній) отримують депутати, обрані в одномандатних округах за мажоритарною системою, а решта 25 % – за пропорційною системою [Правовые системы стран мира: Энцикл. справ. / Под ред. А.Я. Сухарева. – М., 2000. – С. 278]. Спроби ввести повністю мажоритарну виборчу систему до цього часу успіху не мали: референдуми 1999 та 2000 рр. не набрали чинності, оскільки на них прийшло менше 50 % виборців.

Подібним чином у 2006 р. провалилась й спроба конституційних реформ шляхом загальнонаціонального референдуму ("за" проголосувало 38,3 % виборців, "проти" – 61,7 %). У 2001 р. С. Берлусконі (лідер партійної коаліції правих партій "Дім свобод", у 2001-2006 рр. – прем'єр-міністр Італії) переміг на парламентських виборах 2001 року [<http://www.electoralgeography.com/ru/countries/i/italy/2006-parliamentelections-italy.html>]. На виборах до Сенату блок "Дім свобод" отримав 42,5 %, їх опоненти з блоку лівих партій "Оливкове дерево" – 38,7 %. У Палаті Депутатів С. Берлусконі також зумів, створивши коаліцію з декількох партій, отримати більшість. На посаді прем'єр-міністра

^{*} Рецензент – В.П. Гончарук, канд. політ. наук, доц.

він розпочав підготовку до переходу на пропорційну виборчу систему з партійними списками, сподівались завдяки цій системі на наступних виборах отримати більшість в обох палатах парламенту.

Варто відзначити, що в процесі реформування виборчої системи принципів змін у виборче законодавство (порівняно зі змішаною системою від 4.08.1993 р.) не вносились: кількість округів, метод переведення отриманих голосів у мандати залишилися тими ж, що існували раніше, при цьому втрачались всі переваги мажоритарної складової. При цьому 21 грудня 2005 р. реформа, отримавши назву "Модифікації до стандартів для виборів до Палати Представників та Сенату Республіки", відбулась. Таким чином, пропорційна виборча система з партійними списками почала застосовуватись і на виборах до Палати Депутатів, і на виборах до Сенату.

Згідно з новою виборчою системою вибори відбуваються у 27 виборчих округах (округ Балле д'Аоста делегує тільки одного кандидата через невелику кількість населення виборців). Коли сформовані партіями списки подаються до Національної комісії, то партії від кожного округу повинні надати від 1500 до 4000 підписів виборців. Необхідна кількість підписів визначається залежно від кількості населення у кожному окрузі (наприклад, 4000 підписів – для округу з населенням від 1 млн та більше).

Діє пропорційна система розподілу місць залежно від отриманих на виборах голосів. Спочатку обчислюється коефіцієнт (кількість процентів на одне місце) у кожному виборчому окрузі: 100 % (всіх голосів) діляться на кількість всіх місць (наприклад, 25), отримуємо коефіцієнт 4. Далі розраховується кількість місць, отриманих партією. Наприклад, одна партія на виборах набрала 32 %. Далі 32 % діляться на 4 – отримуємо 8 місць. Якщо залишається неподільна частка, то мандат отримує та партія, у якої вона більше. Потім кандидати від округів згідно з партійним списком делегуються в парламент.

Парламентські вибори 6-10 квітня 2006 р. до Палати Депутатів "Дім свобода" програв (49,7 %), їхні конкуренти з партійної коаліції "Союз", сформованої на підґрунті блока "Оливкове дерево" набрали 49,8%), і навіть перемога на виборах до Сенату (49,9 % і 49,2 % відповідно) не дозволила С. Берлусконі та його прихильникам отримати ключові місця у парламенті. Прем'єр-міністром Італії стає Р. Проді (лідер об'єднання лівих партій "Союз"). Він офіційно заявляє, що він та його політична сила зобов'язуються поступово повернути змішану виборчу систему, яка існувала до реформи С. Берлусконі.

Таким чином, можна констатувати: 1) нова пропорційна система виборів ще не довела своєї ефективності; 2) цілком можливе повернення до попередньої змішаної системи виборів. Ще одна проблема, що виникла в результаті реформування виборчого законодавства – нівелювання ролі Сенату. Зазначимо, що у світовій практиці Сенат зазвичай обирається за мажоритарним принципом від областей країни. Саме вказану функцію представництва областей в Італії і виконував Сенат. У результаті реформи виборчої системи стає не зовсім зрозуміла наявність такого представницького органу, як Сенат – з представництвом за партійними списками цілком справляється і Палата Депутатів.

Щоправда, деякий позитив нова система виборів принесла – виборча система Італії стала більш пропорційною (наприклад, зменшилась кількість

втрачених голосів). Якщо у 2001 р. після виборів до Палати Депутатів було втрачено 27,5 % (до Сенату – 18,8 %), то у 2006 р. після виборів до Палати Депутатів – тільки 0,9 % (до Сенату – 0,5 %). Однак і кількість представництва малих партій у парламенті також зменшилась.

Зважаючи на зазначене вище, видається актуальним розглянути італійську змішану виборчу систему, яка існувала до 2005 р., тому що: 1) вказана виборча система вже мала досвід ефективного використання та позитивний результат у вирішенні політичних криз в Італії; 2) деякі елементи (які саме й призвели до позитивних наслідків) італійської виборчої системи цілком можуть бути застосовані на українському ґрунті.

Таким чином, виборча система Італії з 1993 р. по 2005 р. була змішаною зв'язаною системою, тобто вона: 1) поєднувала мажоритарну та пропорційну складові (у кожному окрузі виборці голосували як за партійними списками, так і за кандидатів-мажоритарників, які могли бути навіть безпартійними); 2) голосування за списками компенсувало непропорційність результатів голосування в одномандатних округах [Сотникова О. Введение в типологию избирательных систем // Ойкумена. Альманах сравнительных исследований политических институтов, социально-экономических систем и цивилизаций. – 2005. – Вып. 3. – Осень-Зима. – С. 26; Избирательные системы и политический процесс: Глава XVII // Политология / Под ред. Н.И. Сазонова. – Харьков, 2001. – С. 492–493]. Використання елементів мажоритарного принципу виборчої системи завжди було актуальним для Італії завдяки наявності у її державно-територіальному устрою окремих елементів так званого "регіоналізму": п'ять областей (Трентіно-Альто Адідже, Балле д'Аоста, Фріулі-Венеція Джулія, Сицилія, Сардинія) мають широку автономію [Правовые системы стран мира: Энцикл. справ. / Под ред. А.Я. Сухарева. – М., 2000. – С. 278]. Також мажоритарна складова дозволяє виборцям здійснювати контроль за своїми обранцями завдяки наявності механізму їх відкликання.

М.Д. Мулярчук, студ., КНУТШ, Київ
md-m@bk.ru

ІНФОРМАЦІЙНІ ВІЙНИ: ЇХ СУТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ

Сьогодні інформація набуває матеріальної форми, і володіння нею стає дуже жаданим. До реалізації будь-які, цілком "матеріальні", рішення сьогодні випробуються в інформаційній області. І результати стають вирішальними.

Відомо, що великомасштабні інформаційні технології, які дістали назву інформаційних війн, мають тисячолітню історію. Особливого значення інформаційні війни набули у ХХ столітті, коли газети, радіо, а потім і телебачення стали справді засобами масової інформації, а поширювана через них інформація – справді масовою.

Першим термін "інформаційна війна" використав Томас Рон у звіті "Системи зброї й інформаційна війна", підготовленому в 1976 р. для компанії Boeing [Глочелцов Г.Г. Информационные войны. – К., 2003].

Інформаційна війна – це дії, початі для досягнення інформаційної переваги шляхом завдання шкоди інформації, процесам, що базуються на інформації та

інформаційних системах супротивника при одночасному захисті власної інформації, процесів, які базуються на інформації інформаційних системах.

Сучасні війни ведуться перш за все в інформаційній сфері, яка випереджає і безперервно супроводжує так званий "прямий контакт" протиборчих сторін. Якщо торкнутися цього питання на міждержавному рівні, то ми побачимо, що спецслужби країн ведуть свої війни безпосередньо в Інтернеті. Зазначимо, що для боротьби з потенційним супротивником в експортне мережеве обладнання США встановлюються чіпи з логічними вірусами, які можуть бути активовані в потрібний момент.

Для такої боротьби є комп'ютерні програми "обнулювання" банківських рахунків. Для боротьби між корпораціями, які є конкурентами на різних ринках використовується промисловий шпіонаж, який полягає у зборі інформації щодо свого "супротивника" (майбутні плани, поточні справи, фінансове становище). І мабуть, багато що є ще, про що ми й не знаємо й маємо тільки здогадуватись.

Виходячи зі змісту та ролі інформації у сучасному світі, американський дослідник М.Макклуюен виводить цікаву тезу, що звучить так: "Істинно тотальна війна – це війна за допомогою інформації" [Макклуюен М. Понимание медиа: внешние расширения человека. – М., 2001].

Після Другої світової війни замість традиційних методів і механізмів, які базуються на прямому застосуванні або погрозах, дедалі більшої ваги набувають м'які методи, тісно пов'язані з використанням засобів впливу на свідомість. Дослідники вважають, що інформаційні операції в межах концепції "м'якої сили" набувають значення одного з найважливіших інструментів у вирішенні сучасних, а тим більше – майбутніх конфліктів.

Основні методи інформаційної війни – блокування або спотворення інформаційних потоків та процесів прийняття рішень супротивника.

Інформаційна війна являє собою цілеспрямовані інформаційні впливи, що здійснюються суб'єктами впливу на мішені (об'єкти впливу) з використанням інформаційної зброї задля досягнення запланованої мети. Основна зброя такої "війни" – повідомлення засобів масової інформації та нетрадиційних джерел інформації.

Мета інформаційної війни – послабити моральні та матеріальні сили супротивника, або конкурента та посилити власні. Вона передбачає заходи пропагандистського впливу на свідомість людини в ідеологічній та емоційній галузях.

Головне завдання інформаційних війн полягає у маніпулюванні масами.

Чим сучасніше суспільство, тим більше воно покладається на інформацію та засоби її доставки. Сюди відноситься й Інтернет – але це лише вершина цієї інформаційної конструкції, будь-яка розвинена країна має телефонну, банківську та безліч інших мереж, що керуються комп'ютерами, отже мають властиві для них слабкі місця.

Інформаційно-комп'ютерна революція відкриває широкі можливості для впливу на народи та владу, маніпулювання свідомістю та поведінкою людей навіть на віддалених просторах. Беручи до уваги процес глобалізації телекомунікаційних мереж, що відбувається в світі, можна припустити, що саме інформаційним видам агресії буде відданий пріоритет у майбутньому. Потрі-

бна серйозна увага фахівців різного профілю до цього питання, щоб уникати найбільш негативних наслідків цієї війни для всього людства.

Роль і значення інформаційної зброї постійно зростатиме, оскільки продовжує збільшуватися роль інформаційної інфраструктури в сучасній цивілізації.

*М.В. Мусієнко, студ., КНУТШ, Київ**

МІСЦЕ І РОЛЬ ПОЛІТИЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В СУЧАСНОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ПРОЦЕСІ

Створення ефективного механізму управління політичними процесами є однією з головних проблем демократизації суспільства, адже сама природа суспільства вимагає вироблення специфічної, багато в чому унікальної, системи політичних технологій.

Технологічна діяльність відрізняється від діяльності як такої тим, що вона має чітко спланований характер. Вона припускає розмежування, поділ, розчленовування соціального процесу на етапи, фази, операції, а також координацію та етапність дій, спрямованих на одержання прогнозованого результату. Технологія ґрунтується на однозначності виконуваних процедур і операцій, це робота за деякою схемою і втілення в життя певної моделі. Основна відмінність технологічної діяльності від нетехнологічної полягає в тому, що остання має спонтанний, пошуковий характер. Технологія завжди передбачає оптимальну і вивірену схему діяльності.

Раціоналізація процесу і механізмів державного управління, необхідність оптимізації процесу управління стимулювали наукові пошуки суспільного і державного ідеалу. Цей пошук втілювався у виробленні, а згодом і в активному застосуванні на практиці політичних технологій. Оскільки технології іманентні будь-якому виду політичної діяльності, вони пронизують увесь різноманітний світ політики і являють собою ту частину соціальних технологій, що використовується у сфері політичної інженерії. Вони задіяні в здійсненні державної політики, у процесі державного управління, у боротьбі політичних партій у виборчому процесі, у процесах політичного реформування і різноманітних політичних комунікацій. Політичні технології є формою інституціоналізації політичного лідерства, служать інструментом лобіювання і застосовуються політичними елітами, а їх ефективність визначає результати боротьби за владу, створення політичних партій і об'єднань тощо. Тому можна стверджувати, що політичні технології наповнюють політику "інструментальним" змістом.

Попри безліч підходів до визначення політичних технологій, найбільш поширеним є такий, що розглядає "політичні технології як сукупність послідовно застосовуваних процедур, прийомів і способів діяльності, спрямованих на найбільш оптимальну й ефективну реалізацію цілей і завдань конкретного суб'єкта у визначений час і у визначеному місці. У цілому як сукупність визначених знань і умінь, що забезпечують рішення суб'єктом конкретних завдань у сфері влади, політичні технології іменуються також і як політичний

* Рецензент – О.В. Батрименко, канд. політ. наук, доц.

маркетинг" [Соловьев А.И. Политическая теория, политические технологии: Учеб. для студ. вузов. – М., 2000. – С. 416].

Специфіка політичних технологій полягає в тому, що вони є результатом докладання творчих зусиль індивідів до розвитку політичної сфери суспільства, до тих процесів і явищ, що в ній відбуваються. Політичним технологіям властива принципова складність, висока активність і динамічність, а отже, діалектичний взаємозв'язок раціонального початку (розуму, науки, цілепокладання) з ірраціональним (почуттями й емоціями). Функціонально політичні технології сприяють здійсненню стратегічного й оперативно-тактичного планування соціально-політичних процесів, що відбуваються в державі і суспільстві; інституціоналізації та нормативному обґрунтуванню процесу прийняття політичних рішень; контролю за станом стабільності соціально-політичних процесів у суспільстві та ін.

На сьогодні місце й роль політичних технологій в політичному процесі найбільш яскраво проявляються під час виборчих процесів та боротьби за владу, коли вони проявляються, головним чином, як одна з форм політичного маркетингу. Це, перш за все стосується різного роду політичних антитехнологій – "політичних прийомів досягнення приватного або найближчого результату при ігноруванні загальних і довгострокових наслідків прийнятих рішень" [Видрін Д.І. Політика: історія, технологія, екзистенція. – К., 2001. – С. 262]. Їх сутність полягає в деструктивності, вони знаходяться поза мораллю й існують як негативні настрої в громадській думці. До них відносяться: популізм (ідеологічне клішування, навішування ярликів), технології політичної лінгвістики ("заоплескування" виступу тощо), різні технології маніпулювання ("підміна понять", "оперування цифрами", "маніпулювання термінами" тощо), використання особливостей національного характеру ("апокаліпсизм", "фетишизм" тощо). Ті, хто приймає участь у боротьбі за владу, не люблять експромтів – в політиці ціна невдач надто висока, і тому антитехнології в цій сфері накопичуються і передаються з особливою точністю. Звичайно, тільки ті, що вже пройшли успішну апробацію і допомогли комусь в одвічній боротьбі за владу.

Таким чином, застосування політичних технологій відбувається на всіх етапах функціонування політичної системи. Відповідно, їх особливості та спрямованість визначаються, тими процесами соціально-політичних перетворень чи реорганізації, що у ній відбуваються.

В.О. Нікітін, асп., НПУ ім. М. Драгоманова, Київ*
Vladi_mur@ukr.net

ПОЛІТИЧНИЙ РИТУАЛ ЯК ЧИННИК СТАБІЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ВІДНОСИН

Проблема символічного освячення політики є одним з малодосліджених напрямів розвитку вітчизняної політичної науки. Втім до цієї проблеми, зокрема ролі ритуалу в суспільному розвитку, зверталися і продовжують звертатися як зарубіжні, так і вітчизняні вчені з різних сфер наукового знання. В

* Рецензент – В.П. Горбатенко, д-р політ. наук, проф.

досліджуваному нами ракурсі цю проблему вивчали такі вчені, як В. Тернер, А. Швейцер, П. Сорокін, Й. Гейзінга, А. Байбурін. Однак проблема політично-го ритуалу як засобу передачі традиційного досвіду досі залишається недостатньо дослідженою у вітчизняних політологічних студіях, що й спонукало автора до її обґрунтування.

Ритуал (від латинського *ritualis* – обрядовий, від *ritus* – обряд, прийнятий порядок) визначається в науковій літературі як "сукупність обрядів і порядок обрядових дій у правовій, політичній, релігійній, дипломатичній чи іншій сфері людської діяльності; історично зумовлена форма втілення елементів звичаєвого права, складної символічної соціальної поведінки, що відображає певні культурні особливості та взаємозв'язки; церемонія, церемоніал". Прикладами ритуалів слугують: різноманітні форми цивільної обрядовості; ритуал поховання; ритуал прийому іноземного посла, глави держави чи офіційного представника; церковний ритуал; етикет та ін. Останнім часом у науковому обігу з'явилося навіть поняття "вербального ритуалу".

Ритуал є своєрідним способом наслідування та передачі через упорядковану систему дій і мовних засобів певних цінностей, традицій, досвіду, почуттів, соціальної поведінки. Він засвідчує різноманітні зразки церемоніальної поведінки людей, покликаної в символічній формі підкреслювати і виховувати повагу до державних цінностей (складання присяги президентом, членами представницьких органів, коронування монарших осіб, заходи в рамках дипломатичного протоколу тощо), національних традицій патріархально-родового, сакрального, соціально-специфічного характеру.

До найважливіших функцій ритуалу належать: нормативно-регулятивна, яка дозволяє впорядковувати дії людей у соціально складних ситуаціях, утримувати соціальну практику в нормативних рамках; функція культурної спадкоємності, яка забезпечує зв'язок з духовним досвідом минулого і таким чином зміцнює соціальні зв'язки між різними поколіннями; соціалізуюча, що дає змогу індивідові й соціальним групам адекватно діяти в різних життєвих ситуаціях – в умовах переходу з одного соціального стану в інший, набуття нового статусу (народження, поховання, складання присяги, правова відплата за злочин, правопорушення тощо).

Розрізняють ритуали мовно-словесні (звернення, привітання, поздоровлення, тост та ін.) і поведінкові (виконання умов релігійних та цивільних обрядів, поведінка в залі судового засідання, марширування у солдатській шерензі, вставання під час хвилини мовчання, підняття державного прапора та ін.). Ритуали відзначаються наявністю ігрових елементів, консерватизму, штампів і стандартів, підвищеної соціальної активності (підтвердження лояльності, засвідчення патріотизму та ін.). У формі ритуалу нерідко здійснюються різноманітні вияви соціального протесту, позап правової поведінки, реалізуються непередбачувані дії молодіжних субкультур (хіппі, рокери, панки, авангардисти та ін.). До основних завдань ритуалу належать: забезпечення адаптації індивіда і соціальних спільнот до зміни умов соціального розвитку, попередження масової маргіналізації суспільства, збереження основ правопорядку і правовідносин у рамках певного суспільства.

Повага до минулого передбачає безпосередній зв'язок різних часів у постійному самовідтворенні життя, співпадінні швидкоплинного і довготривалого, повсякденної і освяченої ритуалом дійсності. У ритуалі все особливе – і предмети, й обставини, і обраний відрізок часу. Він є своєрідним виключенням із правил житейської рутини. Але це виключення, яке утверджує певну універсальну корисність всього суцього, що пронизує всі явища життя. Воно виявляє себе в моментах стилізації життєвого досвіду, перетворення стихійного плину життя в ланцюг свідомо й інтенсивно прожитих моментів існування.

В умовах тоталітарного режиму політичний ритуал різко пориває з традицією, оскільки він починає виконувати функцію забезпечення культу партії, вождя, правлячої групи. Ритуал втрачає органічний зв'язок із попереднім соціальним досвідом і починає освячувати штучно витворену реальність. Так, для ритуалу культу вождя стають характерними: його позитивне зображення (у вождя не може бути ні духовних, ні фізичних недоліків); штучне створення образу людини з народу (постійним одягом Гітлера була форма рядового члена партії без будь-яких відзнак; подібний образ простого і скромного керманіча у незмінному френчі був створений Й. Сталіну); вивчення творів і промов загальнонародного кумира без їх критичного сприйняття; знаково-символічне одухотворення певних речей, явищ природи (Гітлеру, який не любив квітів, в якості улюбленої квітки пропагандою було обрано едельвейс, оскільки він росте на гірських вершинах).

Таким чином, ритуал і культ тісно пов'язані між собою. У тоталітарному суспільстві зазначені феномени практично зливаються воедино. Чим більшою й необмеженішою є влада, тим сильнішим є певний культ. Відповідно, культ не більше, ніж фальшивий авторитет, створений тиранічною системою влади довкола певної особи, однак у нього починають вірити як оточуючі, так і сам його носій. Тому нав'язаний системою авторитет існує, поки необмежена тиранічна влада зосереджена в руках цієї особи; якщо упаде ця влада чи визначена особа її позбудеться, безслідно щезає і її авторитет. Що ж стосується демократичного суспільства, то й тут ритуал залишається стійкою субстанцією, яка спирається на традицію й через політику дозволяє утверджувати стабільність соціальних відносин та передбачуваність дій влади.

А.А. Носов, студ., КНУТШ, Київ*
aligatornosov@gmail.com

ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ ЯК УЧАСНИКИ ПОЛІТИЧНОГО ПРОЦЕСУ

Як відомо, політичні партії є невід'ємним елементом політичної системи сучасних демократичних режимів. Вони – з'єднуюча ланка між державою і громадянським суспільством. Основним призначенням партії є політична освіта мас та надання цілеспрямованого й організованого характеру їх діям для захисту власних інтересів. Як свідчить історична практика, політичні партії в усіх країнах створювалися як інструмент боротьби за владу та перенесення інтересів різних ідейно-політичних течій у реальну політику держави.

* Рецензент – Д.В. Неліна, канд. політ. наук, доц.

Відомий німецький політолог М. Вебер виділяв три періоди в розвитку партій як суб'єктів політичної діяльності: у XVI – XVII ст. в Європі – це аристократичні групи, що об'єднували невелику кількість представників політичної еліти; у XVIII–XIX ст. – це вже політичні клуби, що орієнтувалися на залучення до активної політичної діяльності людей, впливових не тільки в політиці, а й в інших життєво важливих сферах суспільного життя; у XIX–XX ст. формуються сучасні масові партії. На сьогодні під політичними партіями, як правило, розуміють "громадські утворення, що переслідують мету вибороти владу в державі, утримати її, ефективно використовувати, реалізуючи політичну волю громадян" [Кормич Л.І., Шелест Д.С. Громадські об'єднання та політичні партії сучасної України. – К., 2004. – С. 11–12]. Таким чином, використовуючи політичні партії, правляча еліта має можливість звернутися до громадян за підтримкою у здійсненні нею певних політичних кроків, а народ, здебільшого через опозиційні партії, має можливість висловлювати критику дій уряду та висувати політичні вимоги на його адресу. Наприклад, у конституції Італії політичні партії розглядаються як пряме знаряддя народного суверенітету. Причому, суверенні функції виконують як правлячі, так і опозиційні політичні партії. Право правити та право вести опозиційну діяльність розглядаються як дві незаперечні форми народного суверенітету. Тож політичним партіям в Італії відводиться роль провідної, динамічної сили в розвитку демократичної політичної системи.

Окрім цього, багато політологів виходять з того, що визначальним фактором діяльності політичних партій як учасників політичного процесу є їхня виборча функція – проведення виборів, вплив на електорат з метою завоювання державної влади тощо. У зв'язку з цим, більшість дослідників виокремлюють характерну сучасну тенденцію в розвитку політичних партій за умов інформаційного суспільства: поступово відбувається занепад політичних партій у тому класичному вигляді, в якому вони існували донедавна. На зміну їм приходять невеличкі групи професіоналів, що здатні гнучко реагувати на політичну кон'юктуру, оперативно впливати на суспільну свідомість. Такі "технологічні партії", створюючись виключно з метою вирішення вузько політичних завдань і залишаючись у юридичному форматі класичної (ідеологічної) партії, змінюють свою соціально-політичну сутність. Для них притаманна орієнтація не на ідеологію, а на технологію, що надає їм організаційної гнучкості, рухливості і підкресленої інструментальності. Вони перетворюються на інвестиційно орієнтовану електоральну машину, що особливо гостро проявляється в неструктурованих або слабкоструктурованих партійних системах нових демократій, зокрема в сучасній Україні.

У зв'язку з цим, стосовно партійних систем в політичній науці все більше почали вживатись такі категорії, як "перцептивна партійна система" (від англійського "perception" – сприйняття), "головним інструментом визначення якої є політичні вибори, тобто коли основна увага концентрується на проблемі сприйняття політичних партій електоратом" [Древаль Ю.Д. Вибори як каталізатор перцептивної партійної системи // Виборча кампанія 2002: реальність, результати, перспективи: Збірник наукових статей (за матеріалами XIII Харківських політологічних читань). – Харків, 2002. – С. 6]. Або "воути-

гова партійна система" – "voting party system" (від англійського "voting" – голосувати), "партійна система, за яку голосують". Адже під час політичної міжпартійної боротьби сприйняття партій виборцями може бути як позитивним, так і негативним. Тобто, існує формальна партійна система, яка складається з офіційно зареєстрованих політичних партій, а є реальна "воутиногова" партійна система, яку утворює лише невелика кількість політичних партій, за які голосує електорат. Скажімо, з 127 політичних партій, які є сьогодні в Україні, за різними оцінками, до парламенту можуть потрапити десь 7 – 8 партій, в тому числі і в складі блоків. Тож "реальна партійна система, яку знає та за яку голосує електорат, складає не понад 100 "паперових" партій, а до 10 справжніх партій, що майже в десять разів менше номінальної кількості. Всі інші партії, за великим рахунком, баласт, який лише дезорієнтує виборців" [*Поліщук І. Політичні партії як суб'єкти виборчого процесу // Політичний менеджмент. – 2005. – № 6 (15). – С. 44*].

Отже, не дивлячись на ряд негативних тенденцій в розвитку сучасних політичних партій, вони, як суб'єкти формування владних відносин, продовжують великою мірою визначати характер і спрямування політичного процесу, стратегію і тактику боротьби за владу, політичну стабільність суспільства.

*П.М. Олещук, асист., КНУТШ, Київ
oleshchuk3@gmail.com*

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПОЛІТИЧНОЇ МЕМОТЕХНІКИ

Поняття мему, на позначення певної самовідтворюваної інформаційної одиниці, що вільно розповсюджується у інформаційних мережах, є досить поширеним та обговорюваним у межах сучасного наукового дискурсу з проблем масової комунікації та ЗМІ. Поняття мему покликане описати ряд феноменів інтерактивного етапу розвитку ЗМІ, коли активна участь споживача інформації у її подальшому розповсюдженні стає необхідною умовою успішної комунікаційної взаємодії.

Загалом, за своїм змістом поняття мему, впроваджене у науковий обіг дослідником Ричардом Докінзом на позначення одиниці культурної комунікації, що розповсюджується від людини до людини через спілкування шляхом наслідування. Індивід, таким чином, не просто пасивно засвоює таку інформацію, але і може виступати її ретранслятором для інших.

Розвиток електронних ЗМІ, та, насамперед, мережі Інтернет перетворив мемотехніку, тобто створення, просування вигідних мемів в якості складової сучасних політичних технологій, на важливий елемент політичної боротьби, адже у епоху інформаційних мереж, що включають з кожним роком все більше коло споживачів інформації, мемотехніка, що включає в себе не лише створення, але і просування у суспільній комунікації певних значимих мемів, для досягнення політичних результатів, перетворюється на вагомий фактор політичної боротьби.

Для адекватної оцінки значимості мемів політичної комунікації необхідно, насамперед, визначити, що може виступати в якості мемів.

Мем – не просто відтворювана та вільно поширювана у комунікаційному просторі інформація. Мем – це, насамперед, інформація, що внаслідок своєї форми або змісту привертає увагу рядових споживачів, впливає на їх світогляд та ретранслюється самими споживачами. Загалом, процес функціонування мемів у комунікаційному просторі нагадує процес розповсюдження вірусних інфекцій. Кожний "заражений" передає по своїм каналам мем іншим споживачам і т.д.

Джерела такої популярності слід шукати, насамперед, у виході мемів за межі традиційних культурних шаблонів, що породжує відповідну цікавість з боку різних суспільних верств, а також у поширеній гумористично-сатиричній формі викладу матеріалу.

Типологізувати меми політики можна за критерієм засобів поширення. Тоді можна виокремити або медіавіруси (поняття впроваджене американським дослідником Дугласом Рашкоффом), тобто інформаційні повідомлення, трансльовані через ЗМІ) або Інтернет-меми (поширюються від одного користувача мережі до іншого через відповідні засоби комунікації: форуми, соціальні мережі, служби обміну повідомленнями, електронну пошту).

При чому, Інтернет-меми можуть поширюватися у різній формі: текстовій (вислови чи зв'язані тексти), аудіо- або відеофайлах тощо.

Яскравим прикладом мемів можуть бути численні "прізвиська" політичних діячів, анекдоти та історії, що широко представлені у мережі Інтернет та викликають стабільну увагу з боку громадськості. Крім того, зразками політичних Інтернет-мемів можуть бути численні аудіо файли (найчастіше, з "прослуховуванням" політичних діячів), або відео-файли, у яких політики подаються у незвичному, а отже цікавому для громадськості ракурсі.

Не важко помітити, що у даному випадку в якості політичних мемів здебільшого виступає негативно забарвлена політична інформація, або компрометуючого, або сатиричного характеру. Причини цього є цілком зрозумілими та полягають, насамперед, у деяких психологічних особливостях споживачів політично інформації. Це породжує наукову проблему, що пов'язана зі встановленням можливості чи неможливості поширення інформаційним простором "позитивних" мемів.

Насправді, мемотехніка, тобто створення та поширення відповідних само відтворюваних інформаційних повідомлень є складним процесом, що має спиратися на цілий комплекс параметрів: привабливу форму, зміст, відповідність культурним кодам споживача, нетривіальні засоби подачі тощо.

Мем конструюється, виходячи із "вірусної" логіки масової поп-культури. Тобто головне не зміст, а сама форма поширення повідомлення, сам факт уваги та активного функціонування у межах простору мас-медіа.

При цьому, за своїм походженням меми – це самопороджувані одиниці, що першопочатково не створювалися спеціально, а виникали спонтанно, унаслідок нових технічних засобів масової розсилки повідомлень одними споживачами іншим. Відповідно, мемотехніка, тобто конструювання мемів згідно до заданих параметрів, має відповідати кільком критеріям, що зумовлюються середовищем поширення мемів.

Зокрема, успішність просування (або, за іншою термінологією "форсування") мемів залежить від того, що вони мають сприйматися "спонтанними" та

створеними без відповідних політичних або комерційних міфів. Оскільки ідентифікація мему як "реклами" одразу знижує увагу до нього увагу та змінює сприйняття інформації. Тобто, як це не парадоксально, але мемотехніка починається із самозаперечення.

Крім того, успішна мемотехніка передбачає, насамперед, необхідність засвоєння лаконічної мови коротких інформаційних повідомлень, адже згідно до психологічних особливостей перцепції людини, успішність сприйняття, а, отже, і транслювання повідомлень прямо залежить від довжини останніх у часовому плані. Величезні та громіздкі тексти або аудіо-матеріали за жодних обставин не можуть стати мемами. Тому задача мнемотехніки полягає, насамперед, у вмінні лаконічного викладу будь-яких проблем.

Нарешті, мемотехніка має включати в себе елементи актуальності та новизни, а також, насамперед, близькості до цільової аудиторії, адже будь-яке повідомлення, що виходить за межі кола інтересів аудиторії залишиться на периферії уваги. Подолати цю суперечність можливо, насамперед, за рахунок включення цікавих для аудиторії тем у структуру форсованого (тобто, створеного та поширюваного) мема.

Таким чином, мемотехніка у політиці виступає новим засобом політичних технологій, що спирається на ідеї активного включення адресата політичної інформації як учасника її ретрансляції, на основі привернення уваги та індивідуальної зацікавленості.

*I.I. Петренко, студ., КНУТШ, Київ
petrenko-aspu@yandex.ru*

МЕТОД "ДЕЛФІ" ТА СПЕЦИФІКА ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ У ПРОГНОЗНИХ РОЗРОБКАХ

Методологія вироблення знання про майбутнє склалася як сукупність експертних методів прогнозування, кожний з яких має свої можливості, специфічну процедуру й форму представлення випереджальної інформації, вимагає вихідних інформаційних, організаційних і методологічних передумов і здійснюється в рамках певних обмежень. Всі ці методи об'єднані тим, що в якості домінуючого джерела прогнозної інформації вони апелюють до оцінок, аргументації висококваліфікованих спеціалістів – експертів. Сутність методу експертних оцінок полягає в проведенні експертами інтуїтивно-логічного аналізу проблеми з кількісною та якісною оцінкою суджень і формальною обробкою результатів. Методологічні основи експертних методів полягають в отриманні від експертів інформації, якої не вистачає, обробці і використанні зібраної інформації для підготовки і прийняття рішень.

Експертний метод під назвою "Делфі" в сучасному світі використовується великою кількістю корпорацій, університетів, урядових структур з метою передбачення тих чи інших подій у майбутньому. Цей метод сформувався на основі вдосконалення і оптимізації з точки зору досягнення практичного результату традиційних нарад, відкритих дискусій. Не дивлячись на наявні недоліки, він розглядається вченими як один з найбільш ефективних експертних методів.

"Делфі" відзначається трьома основними особливостями: 1) анонімністю експертів; 2) використанням результатів попереднього туру опитувань; 3) статистичною характеристикою групової відповіді. Експерти використовують різноманітну інформацію про прогнозований об'єкт: як ретроспективну, так і теперішню і навіть майбутню, якщо вона існує, у вигляді окремих чи системних прогнозів. Чим більшим об'ємом такої інформації володіють експерти за умови їх високої кваліфікації, ерудиції, креативності мислення, компетентності, тим більше обґрунтованим є прогноз. Варіанти методу "полягають у запиті в експертів не точної оцінки, а інтервалу, в якому вона має бути; ознайомлення експертів не з оцінками, а з аргументацією інших членів експертної групи; представленні на перших етапах роботи лише окремих оцінок, а не групової думки тощо" [Луков В.А. Социальное проектирование: Учеб. пособ. – 6-е изд., испр. – М., 2006. – С. 190].

Анонімне опитування групи експертів проводиться у письмовій формі в декілька турів. При цьому експерти не вступають у контакт один з одним. Їм дають можливість ознайомитися із систематизованими результатами попереднього туру опитувань. Останнє означає "зворотній зв'язок, який дозволяє коригувати свої судження з урахуванням усереднених оцінок та пояснень експертів" [Вступ до політичної аналітики: Навч. посіб. / Авт. кол.: С.О.Телешун, О.Р.Титаренко, І.В.Рейтерович, С.І.Вировий; За заг. ред. С.О.Телешуна. – К., 2006. – С.189]. Йдеться, звичайно, не про досягнення цілковитої однакості, оскільки враховується, що, не дивлячись на зближення точок зору, різниця буде існувати й по завершенні опитування. Далі все знову повторюється. При цьому кількість турів (як правило, від 2-х до 4-х) залежить від зведення поляризованих оцінок до мінімуму.

Точність і надійність результатів експертизи залежить від якісно підібраної групи експертів. Технологія "Делфі" передбачає, що прогноз може бути отриманий шляхом інтуїтивних роздумів людей, достатньо компетентних у цій галузі, що краще отримувати дані прогнози від кожного члена групи індивідуально, оскільки в групі колективного обговорення думки деяких екстравертів чи членів з більш високим статусом будуть мати більшу вагу порівняно з думками інших.

Багатотуровий характер прогнозних експертних досліджень дозволяє забезпечити "зворотній зв'язок". Експерти знайомляться з результатами попереднього туру: загальною груповою оцінкою, особливими судженнями та їх аргументацією. В підсумку під час кожного наступного туру експерти працюють з оновленою інформацією, що дозволяє їм або коректувати свою думку, підвищуючи загальну узгодженість в групі, або підтверджувати свою попередню оцінку, маючи для цього вже більше підстав. Переваги багаторівневого експертного дослідження реалізуються в проведенні повторних опитувань для підвищення узгодженості думок експертів. Опитування, як правило, проводиться в два послідовні тури. Перед кожним туром здійснюється передопитувальна підготовка, перед другим – аналіз та оформлення результатів першого туру та ознайомлення з ними експертів. Після другого туру – остаточний аналіз та представлення результатів всього опитування. Використання результатів попереднього туру опитування розширює інформацію, якою

можуть скористатися експерти на повторних турах, реалізуючи тим самим принцип "зворотного зв'язку". Окрім цього, це дозволяє виключити, або звести до мінімуму, можливість лобювання інтересів окремих експертів або підгруп. Статистична характеристика групової відповіді дозволяє оцінити ступінь узгодженості думок експертів усієї групи відносно загальної групової оцінки, тобто – ступінь того, наскільки отримана групова оцінка відображає всі різноманітні думки опитуваних експертів. Сама по собі аргументація не узгоджених з груповою оцінкою думок, являє інтерес для експертів на повторних турах, змушуючи їх знову повертатися до аргументації своїх оцінок.

Проаналізувавши критичну літературу щодо Методу Делфі ми можемо виокремити такі зауваження. Насамперед варто звернути увагу на часові параметри. По-перше, не достатньо часу відводиться експерту на обдумування проблеми, а тому можливо, що експерт погодиться з думкою більшості, щоб відійти від необхідності пояснення, в чому ж полягає відмінність його рішення від інших варіантів. По-друге, аналіз даних забирає багато часу, мінімум добу, а тому не може використовуватися для оперативного аналізу. Отже з однієї сторони мало часу надається для обдумування проблеми, а з іншої багато часу йде на опрацювання отриманих відповідей. Про це особливо важливо пам'ятати з огляду на специфіку проблеми яку дослідники будуть намагатися вирішити за допомогою даного методу.

Ще однією пасткою може бути конформізм експертів. Деякі вчені вважають, що думка аби експерти, судження яких розходяться з думкою більшості, обґрунтовували свою точку зору, може призвести до посилення ефекту пристосування, а не зменшити його, як це задумано. Тобто зростає конформізм, експерти намагаються потрапити до більшості. Таким чином Делфі є спробою представити рішення, яке перемогло статистично як загальну думку, в той час як істинний консенсус експертів – це рішення, яке досягнуте як результат взаємоосвіти та підвищення рівня інформованості експертів. Одним із способів подолання конформізму є оформлення думки експертів, які незгодні з позицією більшості, в якості додатку до остаточного рішення, це в свою чергу сприяє відстоюванню своєї думки експертами. Таким чином думка меншості також враховується і приєднується до результату.

Існує й можливість маніпулювання експертами з боку представників робочої групи. Адже на практиці результат роботи в невеликій ступені залежить від експертів, оскільки кінцеве рішення оформлює організаційна група, яка безпосередньо обробляє матеріали, а, отже, вона може інтерпретувати відповіді експертів у вигідному ракурсі. Дійсно, роль організаційної групи досить велика, і в зв'язку з цим деформації думок експертів можливі. Але дану проблему можна вирішити ретельним підбором організаційної групи. В ній має бути не менше двох людей, котрі контролювали б один одного. Крім цього, якщо організаційна група безпосередньо зацікавлена в кінцевому успіху справи та якщо в ній відсутні підкуплені конкуруючими політичними організаціями люди, то навряд чи вона піде на саботаж при представленні остаточного рішення групи.

Методика системи "Делфі" постійно модифікується, випробовується, перевіряється і вдосконалюється різними групами футурологів у різних країнах.

Кілька десятиліть застосування системи "Делфі" засвідчують, що вона означає зародження нового підходу до системи суджень і аналізу. Хоча, безперечно, процес її застосування потребує подальшого вдосконалення і пошуку відповідей на цілий ряд питань, які постійно виникатимуть у процесі пошуку варіантів і сценаріїв майбутнього.

*О.І. Погребенник, асп., КНУТШ, Київ
Salut2007@ukr.net*

ЗАРОДЖЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ СТРУКТУРИ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ

Перші "протопартійні" об'єднання Великобританії були політичними клубами, які ще не сформували власну ідеологію, фактично не мали організаційної структури та не підтримувались суспільними масами. Поступово такі об'єднання починали набирати ознак масових політичних партій. Виникнення останніх зумовлене появою регулярних виборів до парламенту. Зокрема, вагомий поштовх для утворення фундаменту партійної організаційної структури надав Акт 1832 р. "Про складення виборчих списків" (точніше, мались на увазі списки виборців). На місцях почали виникати "громади реєстрації", що утворювались з місцевої еліти. Паралельно зі сприянням складенню виборчих списків, вони проводили агітаційну роботу. Саме ці громади і започаткували практику членського внеску, кошти від якого йшли на реєстрацію. Таким чином, формування політичних партій, особливо це стосується Вігів, відбувалося знизу вгору, що закономірно зумовило появу централізованої структури партії. Торі навпаки будували свою організаційну структуру зверху вниз. Їх керівним органом був замкнений комітет Карлтон клуб (англ. Carlton club: Торі, а пізніше – Консервативна партія Великобританії). Він виконував дві основні функції: підтримував урядові відносини з асоціаціями (парторганізаціями) чи місцевими агентами та стимулював проведення виборчої реєстрації. У 1836 р. на противагу Карлтон клубу у лібералів (Віги) виникає власний центральний орган Реформ клуб (англ. Reform club). Вже у 1861 році відбулося від'єднання організаційної верхівки від Реформ клубу. Ліберали створили "Ліберальну асоціацію реєстрації" (Liberal registration association), яка очолила усі "громади реєстрації" партії, почавши фактично виконувати функції центрального виконавчого органу: надавала інструкції, ставила завдання. Таким чином, в партіях Великобританії виникають олігархічний (Віги) та аристократичний (Торі) партійні апарати.

Провідне місце в оргструктурі партій займав Whip (з англ. хлист) – посадова особа, що стояла на чолі партійного клубу. Саме він займався питаннями підкупу парламентарів та партійного фінансування, рекрутування політиків. На нього покладалась і позапарламентські обов'язки, пов'язані з наглядом за стосунками у партії. Whip мав свого помічника, фактично заступника – "головного агента", який слідкував за політичними процесами, що відбувались в округах; мав власних агентів по всьому королівству; був головним партійним інформатором, так званим "виборчим оракулом". Наступне

реформування партійних організацій пов'язане з виникненням такого елементу організаційної структури як, Кокус, що і ліг в основу зародження сучасних партій англо-американської моделі. По-перше, Кокус, як базовий елемент є синонімом партійного комітету. По-друге, "Кокус" розглядається, як специфічний центральний орган, що має елітарний і закритий характер.

Кокус вперше виникнув у місті Бірмінгем. Поштовхом до чого стало запровадження мажоритарної виборчої системи обмеженого голосу в багатомандатних виборчих округах. У зв'язку з необхідністю отримання максимальної кількості мандатів партійний комітет у Бірмінгемі підрахував мінімальну кількість голосів, яку потрібно набрати кожному кандидату від партії та завдяки розгалуженню організаційної структури, чітко знаючи кількість власних виборців, розподілив голоси кожного з них так, щоб пройшли усі кандидати. Остаточне оформлення нової організаційної структури у лібералів пов'язане з внутрішньопартійними реформами Чемберлена та Шнедгорста, інструментом яких виступила лібералізація партійного членства: членом партії відтепер могла стати особа, яка не мала права голосу; сплата партійних внесків стала не обов'язковою. Первинною організацією став Дільничний комітет, місцевою – Загальноміський виконавчий комітет. Було створено колегіальний орган – Генеральний комітет. Останній, ще носив назву "шістсот", бо мав саме таку кількість делегатів, виконував дорадчу функцію. Організація Кокусу фактично не діяла на засадах колегіальності та представництва. Єдиним суттєвим повноваженням Генерального комітету стало обрання Розпорядчого комітету – виконавчого органу. У результаті вдалих виборів у Бірмінгемі, вся держава покриталась аналогічними асоціаціями. Усередині партії виникла боротьба між новоутвореними асоціаціями та старими "громадами реєстрації", між Реформ клубом та новоутвореною Національною Федерацією Ліберальних Асоціацій (Бірмінгемська Федерація).

Т.Д. Польська, канд. філос. наук, доц., НТУУ "КПІ", Київ

УКРАЇНСЬКІ МАС-МЕДІА В СВІТІ ПОЛІТИКИ

Як можлива відкрита комунікація в політиці – одна з найважливіших проблем вирішення складних проблем комунікації в українських реаліях. Проблема комунікації, спілкування, сприйняття інтересів іншого гостро актуалізується в сучасному плюралістичному світі конфліктів, зіткнення ціннісних світів та політичних позицій. Справжня комунікація, діалог вирішують не тільки долю окремих людей, а наразі в сучасних умовах існування незалежної України на тлі фінансової кризи та політичної нестабільності навіть долю існування демократичної держави. Взаємини мас-медіа і та влади куди більш складні, ніж це може представитись громадській думці, яка визначає пресу як "четверту ладу".

Медіа-посередник в комунікації, місце, де як на грецькій агорі повинен відбуватись діалог між особистостями, політичними елітами та суспільством. Мас-медіа, з одного боку, спроможні посилювати можливості комунікації, аргументувати поширення публічного дискурсу на різні сфери соціума. З іншого боку, знакова та інформаційна перенасиченість сучасної культури

міфологічними конструкціями, на жаль, заважає осмисленню суспільного дискурсу, неминуче привносить невизначеність, фіктивність і двозначність та надає великі можливості для маніпуляції.

В контексті філософського та загально-соціологічного підходу до осмислення людського існування і діяльності на інтерсуб'єктивній основі дуже важливо підійти до розуміння комунікації як діалогу. Відмінність комунікації і діалогу полягає в тому, що комунікація як така не передбачає ані суб'єктивності сторін, що знаходяться в процесі комунікації, ні творення ними смислу. Щодо діалогу – то це спосіб входження суб'єктивності, особистості в міжсуб'єктні відносини і творення цілісними суб'єктами певної спільності. Звичне звучене тлумачення діалогу як розмови двох суб'єктів визначається помилковим прочитанням грецького префікса *dia*, що означає "наскрізний рух, взаємність, розподілену дію". Тобто, осмислене спілкування трьох, чотирьох або кількох завгодно осіб також є діалогом. Головне, щоб було розподілення смислу, його поширення за межі одиничного суб'єкта. Діалог – це смисл, що переступає власні межі і відкриває для себе необхідність іншого смислу, тобто розуміння необхідності перебудови індивідуальних засад існування з огляду на передумови існування і спілкування з іншими.

Найпростіша форма політичної комунікації в архаїчних суспільствах зводилась до права давати ім'я, тобто являло собою виробництво символічного. Сучасний процес семіотизації культури особливо торкнувся політичного простору. В сучасному суспільстві сама політика перетворилась в привілейоване поле символічних трансформацій, а політичні лідери як живі, реальні особистості – в знаки і символи, що тиражуються масовими комунікаціями. Українська політична комунікація все більш відривається від проблем реального життя і замість обговорення і знаходження шляхів реалізації структурних реформ, яких потребує українське суспільство, реформ, необхідність яких десь на периферії суспільного дискурсу обговорюють експерти, створюється віртуальна, паралельна реальність, простір симулякрів. Мас-медіа – інструмент влади і знаряддя маніпуляції є дуже важливим інститутом сучасного суспільства і той, хто володіє медіа-ресурсом, володіє свідомістю потентійних виборців. Особливо велика в політиці роль телебачення.

Контент-аналіз, що проведений вченими Академії української преси та Інституту соціології НАН України під час останніх позачергових виборів до парламенту свідчить, що головні канали українського телебачення в цілому все ще не орієнтуються на комунікацію різноманітних дискурсів і не відображають інтереси аудиторії, а намагаються монополізувати медійний простір відповідно інтенціям своїх власників. Все ще незбалансованою є інформація, що подається в новинах (тільки кожна шоста новина з десяти дає декілька точок зору на контраверсійну подію). Це не відповідає професійним стандартам журналістики і пояснюється існуванням проплаченої прихованої реклами, що призводить до деформації медіа-простору, коли аудиторія отримує не повідомлення про найбільш актуальні і важливі для суспільства події, а медіа-образ інформації в інтерпретації зацікавлених сторін.

Деякі риси сучасної української політичної комунікації досить яскраво простежуються на політичній рекламі. Навіть не обговорюючи маніпулятив-

них аспектів, можна побачити перетворення реклами політичних партій з реклами цінностей в антирекламу своїх політичних опонентів. Частина антиреклами в передвиборчій кампанії 2007 року безпрецедентна – кожне третє повідомлення телевізійного прайм-тайма містить антирекламу кандидатів, що складає дві треті ефірного часу – 67 % [Костенко Н.В, Іванов В.Ф., Макеєв С.О. Політична реклама та новини на українському телебаченні під час дочасних парламентських виборів 2007 року. АУП, Інститут соціології НАН України – К., 2007] Замість пропаганди своїх програм і ціннісних пріоритетів політичні лідери і партії грають на протиставленні "ми–вони", "поганий–гарний". Політична реклама в Україні дійсно, як визначав рекламу Р.Барт, стала "викраденим міфом". Політтехнологи грають міфологемами як шариками в політичному пінг-понзі (батько нації, рятівник Вітчизни, мати-берегиня).

Завданням українських медіа є сприяти будівництву громадянського суспільства, бути загальноукраїнською трибуною затвердження цінностей демократії і комунікативних стратегій, що забезпечують взаємодію різнорідних дискурсів. Наразі українські мас-медіа, які призвані бути медіумом, посередником комунікації, а не знаряддям домінації однієї політичної сили, не виконують своєї основної місії, в основному не спроможні в налаштовувани публічного дискурсу, який би враховував різноманітні та різноспрямовані політичні та соціальні інтереси суспільства. Замість діалога, до чого покликана політична комунікація, простежується тенденція монополізації медійного простору.

*К.О. Попова, студ., НУБіПУ, Київ**

ПОЛІТИЧНА КОМУНІКАЦІЯ: СУТНІСТЬ, ПРИНЦИПИ, ФУНКЦІЇ

Політична комунікація є своєрідним соціально-інформаційним полем політики, яке з'єднує всі складові політичної сфери суспільства та структурує політичну діяльність. Політична комунікація є специфічним видом політичних відносин, частиною політичної свідомості суспільства.

Якість урядових рішень, політичне передбачення залежать від інформації, якою володіє політична система суспільства. Остання може мати серйозні проблеми через недостовірність або недостатність інформаційних даних. Процес передавання політичної інформації, що циркулює від однієї частини політичної системи до іншої, між політичною та суспільною системами, а також суспільними групами та індивідами, між політичними структурами, називається політичною комунікацією.

Кожна політична система розгортає власну мережу політичної комунікації відносно до своїх можливостей. Однак існує безпосередній зв'язок між рівнем економічного розвитку суспільства та рівнем розвитку структур політичної комунікації. Останній визначається як технічним рівнем передавання інформації, так і базовою ідеологією політичної системи суспільства.

Політична інформація може передаватись трьома основними способами комунікації: завдяки засобам масової інформації, через організації та нефор-

* Рецензент – І.І. Бойко, канд. філос. наук, доц.

мальні контакти. У першому випадку йдеться про друковані (газети, журнали, книжки, плакати, листівки) або електронні (телебачення, радіо, комп'ютер тощо) засоби масової інформації. У другому випадку йдеться про комунікативні можливості урядових організацій, політичних партій, громадських організацій, рухів, груп тиску тощо. Останні використовуються як двосторонні ланцюги обміну політичною інформацією між керівництвом і громадянами країни.

Процес комунікації через неформальні контакти характеризується двома ступенями передавання інформації. Аудиторія сприймає інформацію не безпосередньо від джерела інформації, а від лідерів громадської думки. Отже, перша хвиля переважно впливає на лідерів громадської думки, а друга вже поширюється від них. Отже, останні є по суті ретрансляторами. (Ім, до речі, довіряють більше, ніж мас-медіа, оскільки безпосередньо).

Основні принципи політичної комунікації: пріоритетність якостей і цінностей культури (ієрархія); рівні права усіх громадян на отримання інформації (демократія); наближеність до культури нації, етносу, конфесії, класу тощо (ідентичність); урахування морально-етичних норм (мораль).

Характер, рівень розвитку політичної комунікації визначаються рівнем загальної та політичної культури суспільства, опосередковуються їх цінностями й нормами. Але політична комунікація як засіб існування й передавання політичної культури саме й визначає рівень політичної культури суспільства, особливості функціонування політичної сфери суспільства.

Сутність політичної комунікації виявляється через її функції: поширення ідейно-політичних цінностей, знань, політичної інформації; формування політичної свідомості; поширення норм політичної культури, здійснення політико-культурного обміну, розвиток політичної культури суб'єктів політики (індивідів, груп, політичних структур); інтеграція та регулювання політичних відносин; підготовка та сприяння громадськості до участі в політичній діяльності.

Політична комунікація має бути засобом координації суспільно-політичних інтересів на основі повного інформування, поваги до прав і свобод особистості, демократичної політичної культури та свободи мас-медіа від владних структур.

А.К. Стельмашов, асп., КНУТШ, Київ*
stelmashov@ukr.net

МАНІПУЛЯТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ

Політтехнології в Україні застосовуються повномасштабно та у найрізноманітніших варіантах. Саме це підтверджує актуальність досліджуваної теми, оскільки кожен з нас під час виборчих кампаній є об'єктом впливу різноманітних маніпулятивних технологій.

Термін "технологія" (від грецьких слів – *techné*, що означає мистецтво, майстерність і *logos* – наука, знання) – запозичений суспільними дисциплі-

* Рецензент – С.А. Губерський, канд. філос. наук, доц.

нами з виробничої сфери, де під технологією розуміється сукупність знань про способи і засоби проведення, насамперед, виробничих процесів, а також самі процеси, при яких відбувається якісна зміна об'єкта.

У "Політологічному словнику" приводиться наступне поняття "технології" – це сукупність або система правил, прийомів, методів отримання, обробки або переробки сировини, матеріалів, проміжних продуктів, виробів, призначених для одержання певного результату [Политологический словарь: в 2 ч. – М., 1994].

Виборчі технології є складною та багатоконструктурованою темою, і тим не менше, навіть говорячи про брудні технології, неможливо обійти момент маніпулювання як такий.

Український науковець Г.Почепцов під "виборчими технологіями" розуміє інтелектуальні комплекси або системи, нормативно визначені акції, дії тощо, які підвищують ефективність політичних груп, організацій, що беруть участь у боротьбі за державну владу [Почепцов Г. Коммуникативные технологии двадцатого века. – М.; Киев, 2000].

Отже, дані технології застосовуються у виборчих кампаніях, мета яких – мотивувати людей іти на вибори і, відповідно, віддати голос за конкретну політичну організацію або особу. Звідси можна констатувати, що всі виборчі технології, які застосовуються під час виборчої кампанії, незалежно від того, вважають їх спеціалісти чистими чи брудними, базуються так чи інакше на маніпуляції свідомістю виборця.

Термін "маніпуляція" утворився від латинського слова *manipulus*, яке має два значення:

- а) пригорща, жменя (*manus* – рука + *ple* – наповнювати),
- б) маленька група, горсточка.

В Оксфордському словнику англійської мови маніпуляція (*manipulation*) означає поводження з об'єктами з конкретним наміром, особливою метою, це ручне керування, рухи, вироблені руками, ручні дії.

Російський вчений Є.Доценко пропонує наступне визначення: "Маніпуляція – це вид психологічного впливу, майстерне виконання якого веде до прихваного підбурення в іншій людини намірів, які не співпадають з її актуально існуючими бажаннями" [Доценко Е. Психология манипуляции: феномены, механизмы и защита. – СПб., 2003].

С.Кара-Мурза вважає, що "маніпуляція – це вид застосування влади, при якому той, хто володіє нею, впливає на поведінку інших, не розкриваючи характер поведінки, яку він від них очікує" [Кара-Мурза С. Манипуляция сознанием. – Киев, 2003].

Обидва автори, аналізуючи у своїх творах феномен маніпуляції, фактично погоджуються у наступному:

- ✓ маніпуляція – психологічний, а не фізичний вплив;
- ✓ маніпуляція – це прихована дія, факт якої не повинен бути поміченим об'єктом маніпуляції;
- ✓ маніпуляція – це вплив, який потребує значної майстерності і знань.

Політична маніпуляція, на відміну від міжособистісної, безособова і передбачає вплив на широкі маси. Воля меншості, а в окремих випадках й окремої особистості, у завуальованій формі нав'язується більшості.

ВПЛИВ ЗМІ НА ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРА

У сьогоdnішньому медіакратичному суспільстві важко переоцінити вплив ЗМІ. Особливо яскраво це прослідковується у царині політичного життя, в якій вони займають провідну позицію у формуванні політичної культури, свідомості суспільства та іміджу політичних лідерів, завдяки різноманітним технікам та методам.

Політичний імідж – це сукупність уявлень, сприйняття і переконань, що має індивід або група індивідів про різні політичні явища або товари [Почепцов Г. Імідж і вибори. – К., 1997. – С. 84].

На думку Г. Почепцова, "сучасний світ підкоряється наступному правилу: реальна подія лише тоді суттєва, коли про неї широкій аудиторії розповіли ЗМІ" [Почепцов Г. Імідж: від фараона до президента. – К., 1997. – С. 388].

Завдяки ЗМІ виникає особливий тип лідерства, який американський психолог В. Стоун називає "віддаленим лідерством", маючи на увазі, що взаємодія "лідер-послідовники" здійснюється опосередковано, за допомогою ЗМІ. При цьому з'являється такий перехідний елемент як імідж політичного лідера, який виконує лідерську функцію, тобто діє не реальна особистість, а образ керівника, вождя. Імідж стає одиницею символічного світу. Механізм формування іміджу за посередництва ЗМІ широко використовується в передвиборчій кампанії: створюється роль, яка дозволяє ЗМІ відтворити у свідомості образ, який тою чи іншою мірою відмінний від реальної особистості. Однак важливим стає не те, що пропонує кандидат, а те, що сприймає аудиторія, яка реагує на образ, а не на людину.

ЗМІ – преса, радіо і телебачення – по-різному впливають на формування іміджу політичного лідера.

Газети все ще залишаються джерелом інформації для багатьох прошарків суспільства. Поява статті кандидата чи статті про кандидата, тим більше у широкопопулярній газеті, безсумнівно, є додатковою перевагою у боротьбі за голоси виборців. Останнім часом, під час передвиборчої гонки, набули широкого поширення "партійні" газети. Деякі далекоглядні політики завчасно створюють подібну пресу, яка отримавши поширення як неполітична, в потрібний час ефективно скеровується у вигідні напрямки.

Радіо також є ефективним засобом інформаційного впливу на виборців. Особливого значення в радіоефірі набувають гарно поставлений голос, ораторські здібності, логіка та переконливість політичного лідера. Суттєвим є той факт, що при конструюванні і поширенні іміджевої інформації і радіо, і преса беруть участь у формуванні лише вербального іміджу, тоді як телебачення формує і поширює інформацію відносно габітарного, кінетичного, середовищного, а також, звісно, і вербального іміджу, що підвищує його ефективність.

На сьогодні телебачення – найвпливовіший засіб впливу на виборців, так як візуальне сприйняття відіграє велику роль у процесі впливу на думку ау-

диторії. На телебаченні важливе все: тема, форма і час виступу, мова і психологічний настрій, зовнішній вигляд, жести, одяг і її колір, інші тонкощі.

Для формування іміджу політика надзвичайно значення має кількість часу, яке виділяється ЗМІ для опису активності його діяльності у сфері політики. З появою телебачення іміджмейкери почали вимагати від політика акторських талантів, який повинен уміти, з однієї сторони, навіть розсмішити глядача, а з іншої – переконати виборця в тому, що саме він може вирішити всі його проблеми.

В кожному з типів медіа задаються свої більш ефективні види технік формування іміджу. Г.С. Мельник у своєму дослідженні психологічних ефектів ЗМІ називає декілька полюсів їх впливу, а це, за його словами, і використання різних методів навіювання, і вміння формувати стереотипи, і здатність до соціальної міфотворчості, і володіння техніками конструювання іміджу. Основною метою ЗМІ в процесі конструювання політичного іміджу, є створення і поширення політичних міфів, "комплексу ідей, які маси готові розглядати як істинно незалежні від того, істинні вони чи хибні в дійсності", визначає американський соціолог Г. Лассуел.

Американським дослідником Дж. Брауном описані основні методи, що використовуються ЗМІ в процесі актуалізації політичних іміджів: використання стереотипів (сприйняття людьми будь-якого соціального об'єкта в спрощеному схематизованому вигляді), наклеювання ярликів (входячи в широкий вжиток, перш за все за допомогою ЗМІ, вони приживаються надовго, стаючи звичними словами, інколи витісняючи інші – суміжні поняття), відбір чи "замовчування" і "акцентування" фактів (суть: об'єктивне і детальне висвітлення конкретних, малозначимих моментів і замовчування більш важливих фактів або ж загальною хибною інтерпретацією події – так створюється відволікаюча емоційна домінанта), відверта неправда (поєднання реальних подій, що відбулись, неправдоподібних та вигаданих правдоподібних фактів. Як тільки сумнівні аудиторії з приводу фактів другої категорії буде розвінчана, вона беззастережно повірить фактам третьої категорії), повторення інформації (при повторенні повідомлення з достатньою частотою воно з часом буде прийнято аудиторією і закріпиться в масовій свідомості), вказування на ворога (з допомогою таких методів: "закидання грязюкою", "висміювання" і "клонування конкурента") [Мелконян Н. СМИ как основной механизм актуализации политического имиджа // 21 век – М., 2004. – № 4. – С. 106].

Для переконання, ЗМІ використовують наступні техніки: апеляція до конкретних фактів та документації, техніка залучення "лідерів поглядів".

Виходячи з усього вищезазначеного, слід зауважити, що механізм впливу ЗМІ на формування іміджу політичного лідера існує досить багато, а головним завданням іміджмейкера стає правильне, тобто, по-перше, на вимогу часу, а по-друге, на запити суспільства, визначення та координування пріоритетів для досягнення поставлених завдань. При якісній оцінці всіх аспектів процесу формується позитивне враження про кандидата з боку аудиторії, що врешті-решт сприяє головній цілі політичного лідера – перемозі на виборах.

РЕСПУБЛІКАНСЬКА ФОРМА ДЕРЖАВНОГО ПРАВЛІННЯ В КОНТЕКСТІ СТАБІЛЬНОСТІ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ

Останніми роками у нашій країні відбуваються важливі політико-інституційні перетворення, в ході яких суттєво змінюються принципи формування і взаємовідносин вищих органів держави. Має місце унікальне поєднання елементів парламентарної і президентської форми державного правління, за недосконалої якого вищі посадові особи української держави періодично стають заручниками політичного протистояння. І витoki подібних протистоянь, всупереч міркуванням багатьох аналітиків, лежать не у мотиваційній структурі особистості відповідних політичних діячів, а насамперед – в інституційній архітектоніці самого державного механізму. Це змушує говорити про потребу розгляду переваг і недоліків основних різновидів республіканської форми правління з метою пошуку оптимального способу організації взаємовідносин між гілками влади.

До позитивів президентської форми правління, для якої характерне максимальне розмежування органів законодавчої і виконавчої влади, можна віднести стабільний уряд і відносно незалежний парламент. Проте, за характерного для президентської республіки позапарламентського способу формування уряду виконавча влада повністю позбавляється парламентського контролю. За політичну стабільність урядові доводиться жертвувати своїм статусом самостійного суб'єкта виконавчої влади. Президент, визначаючи програму діяльності уряду, повністю керує його роботою. Міністри ж при ньому виконують лише дорадчі функції, а найбільш важливі рішення можуть прийматися президентом як за узгодженням, так і без узгодження, чи навіть всупереч позиції уряду. Незалежність діяльності парламенту також є дещо удаваною. Бо, маючи право на звернення до парламенту з посланням і право накладання вето на законодавчі акти, президент, зазвичай, активно впливає на законодавчу роботу парламенту. По суті, за президентської форми правління, влада президента є неконтрольованою – засоби обмеження його повноважень на практиці не діють. Єдиний механізм усунення некомпетентного або нелегітимного президента – процедура імпічменту – є, переважно, символічним. За таких умов президентська форма правління іманентно тяжіє до авторитаризму. До цього додається ще й характерна даному типу республіки проблема "розділеного правління", що є постійним джерелом конфліктів між законодавчою і виконавчою гілками влади, особливо – у "молодих" демократіях на кшталт України.

У парламентарних республіках, зі властивим для них гнучким поділом влад, управління державою здійснюється на основі співпраці виконавчої і законодавчої влади через посередництво уряду. Центром здійснення державної влади тут є парламент та сформований на його основі уряд, який наділяється реальними владними повноваженнями. Як законодавча, так і вико-

^{*} Рецензент – М.Д. Кляшторний, канд. філос. наук, доц.

навча гілки влади володіють доволі ефективними механізмами контролю і впливу один на одного. "Відставка уряду – розпуск парламенту" в системі зв'язків парламентської форми правління – це найбільш дієва зброя, що змушує як уряд, так і парламент добре зважувати свої дії перед прийняттям остаточного рішення. Найчастіше, щоб не втратити свого місця у парламенті або уряді, представники обох вищих органів влади йдуть на компроміс, що в цілому забезпечує стабільність та ефективність функціонування форми державного правління. І навіть відставку уряду можна розглядати як один зі способів швидкого подолання політичної кризи, викликані некомпетентним складом уряду, що за президентської форми правління абсолютно неможливо. Відсутність всенародно обраного глави держави знімає проблему "подвійної демократичної законності". В цілому ж, парламентський спосіб обрання президента, безпосереднє формування уряду парламентом і самостійність виконавчої гілки у відносинах з главою держави більше сприяє демократичному здійсненню влади. Навіть при однопартійному уряді, де влада зосереджується в руках однієї партії, рівень можливості одноособового прийняття політичних рішень є менший, ніж за президентської форми правління, що концентрує виконавчу владу в руках однієї особи.

Змішана форма правління поєднує у собі основні риси жорсткого і гнучкого поділу влад, що передбачає активну дію трьох суб'єктів державної влади: президента, парламенту, уряду. Дуже часто таку гнучкість "системи двоголової влади" розглядають як корисний інституційний механізм, що допомагає молодим демократіям поступово відійти від авторитаризму однієї особи. Проте, таке змішування рідко дає позитивні наслідки і призводить до дуалізму виконавчої влади з подвійною політичною відповідальністю, що є чинником конфліктогенності між вищими посадовими особами держави і загрожує стабільності уряду. За парламентарно-президентської форми правління, президенту, владні повноваження якого були скорочені, дуалізм виконавчої влади завжди залишає надію на можливе їх повернення. А за умов президентсько-парламентарної форми часто не враховується, що змішана форма, юридично володіючи досить потужним рівнем президенціалізму (право президента на законодавчу ініціативу, вето, розпуск парламенту), на практиці тяжіє до ще більшого посилення влади президента. У країнах з нерозвинутими і слабкими соціальними та політичними інститутами дана форма правління дестабілізує політичну ситуацію, що може призвести до повторного зосередження широких владних повноважень в руках президента.

Прослідковуючи еволюцію форми правління в сучасній Україні, ми бачимо, що вона пройшла непростий шлях конституційного будівництва, кожен етап якого незмінно супроводжувався боротьбою вищих посадових осіб держави за владні повноваження. Після Конституційної реформи, яка значно змістила акценти у сфері формування Кабінету Міністрів в бік вищого законодавчого органу, повністю змінюються взаємовідносини між главою держави та урядом. Фактичне призначення Прем'єр-міністра і майже всього уряду парламентською більшістю (ст. 114), позбавляє Президента важелів безпосереднього впливу на уряд, який складає повноваження виключно перед Верховною Радою (ч. 1 ст. 115). Та попри ці зміни, за Президентом все таки

зберігаються суттєві засоби обмеження дій міністрів. Втручанню глави держави у вирішення питань, що належать до компетенції Кабінету Міністрів, сприяє його право призначати міністрів закордонних справ і оборони, право призупиняти дію актів виконавчої влади та скасовувати акти Ради міністрів Автономної Республіки Крим з одночасним зверненням до Конституційного Суду України на предмет визначення їх відповідності Основному Закону (п. 15 ч. 1 ст. 106), а також можливість призначати на посади і звільняти з посад голів місцевих держадміністрацій. "Двоголовість" виконавчої влади, що "допомагає" главі держави постійно вдаватися до спроб керувати вже незалежним від нього урядом, заважає нормальному функціонуванню виконавчої вертикалі у державі. А боротьба за виконавчий ресурс і адміністрування в Україні, яку ми періодично спостерігаємо між главою нашої держави і прем'єр-міністром, вимагає сьогодні забезпечення ефективності роботи політичної системи. Єдиний шлях до цього – запровадження у вітчизняну політичну практику нового балансу повноважень законодавчої і виконавчої гілок влади з чіткими межами компетенції глави держави та з урахуванням особливостей функціонування кожного різновиду республіканської форми правління.

В.В. Суцєнко, асп., ІІП ПНУ ім. В. Стефаніка, Івано-Франківськ*
Polituk18@mail.ru

ПОЛІТИЧНИЙ МАРКЕТИНГ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ВИБОРЧИХ КАМПАНІЙ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

У ситуації економічної нестабільності, поліваріантності стилів і методів політичного управління, постійних конституційних змін актуалізується потреба застосування політичного маркетингу як ефективного механізму дослідження політичного ринку та організації виборчих кампаній в сучасній Україні.

Безперечно, вибори в Україні – явище специфічне і парадоксальне. Проте, це жодним чином не зменшує їх значення в становленні і розвитку політичної системи суспільства, його політичних інститутів, політичної культури і традицій. Все це викликає необхідність корегувати виборчі стратегії і виборчі технології. Тепер виборча кампанія в Україні є не просто реалізацією певного набору політичних маркетингових технологій.

Проведення виборчої кампанії являє собою певну форму політичної конкуренції – боротьби за вплив на потенційних виборців тим чи іншим кандидатом або групою зацікавлених осіб. За своїм характером такі дії є аналогом конкурентному характеру ринкової економіки, а тому мають подібні підходи та технології.

Політичний маркетинг – це різновид комерційного маркетингу, діяльність, спрямована на створення, підтримання чи зміну поведінки людей щодо конкретних політичних лідерів, організацій, ідей громадського значення. Вдале застосування прийомів маркетингу в політиці дозволяє досягти популярності, перемоги на виборах і утриматись на вершині політичного олімпу.

* Рецензент – В.Й. Климочук, канд. політ. наук, доц.

На думку політолога Д.Видріна, політичний маркетинг – це перш за все грамотне, коректне і цілеспрямоване виявлення, підкреслення та демонстрація різним соціальним і національним групам виборців саме тих реальних якостей і переваг претендента на лідерство, до яких ці групи висувають особливий інтерес.

К. Гаджієв вбачає суть політичного маркетингу в дослідженні кандидатом на виборчий пост кон'юнктури ринку "свого" округу, в оцінці складності проблеми для визначення передвиборчої тактики. Ряд авторів визначає політичний маркетинг як діяльність в період виборів. Зокрема, Ф. Ільясов зазначає: "Політичний маркетинг – це система "особистісного" (висування кандидатів), "програмного" (розробка ідеологічних та інших засад) та інформаційного (реклама, PR) впливу на виборців з метою здобуття влади" [Ільясов Ф.Н. Политический маркетинг: Искусство и наука побеждать на выборах. – М., 2000. – С. 10].

Найчастіше стратегію виборчої кампанії вибудовують так, щоб підтвердити причетність кандидата до політичної сили, партії, блоку, владної структури, авторитетного лідера; створити певний ідеологічний контраст з іншими кандидатами, сформувати його позитивний імідж на тлі конкурентів, зробити ставку на відповідні суспільно-політичні структури, засоби масової інформації.

Політичний маркетинг в сучасній Україні включає такі різновиди передвиборчої діяльності, як:

- ✓ стратегія та планування виборчої кампанії;
- ✓ проведення суспільно-політичних, соціологічних та соціально-психологічних досліджень, опитувань, моніторингу громадської думки і масових настроїв;
- ✓ політичну пропаганду та рекламу;
- ✓ кампанії та акції просування політичних програм, кандидатів, об'єднань, партій та блоків;
- ✓ публіситі та політичні PR акції (зв'язки з громадськістю): прес-конференції, брифінги, масові соціальні та культурні заходи тощо;

Політичний маркетинг розвивається швидко і багатоаспектно, починаючи від звичайних піарівських кампаній пасивного характеру і закінчуючи активним, індивідуальним підходом до проведення виборчих кампаній, використанням соціальних технологій, базуванні на психологічному підході до виборця, де виникають нові форми політичного маркетингу і нові засоби його здійснення.

Виборчий маркетинг як складова частина політичного маркетингу виконує більш вузьке призначення – допомогти політичним партіям і кандидатам розробити, підготувати і провести ефективну виборчу кампанію. Французький фахівець з виборчого маркетингу М.Бонгран вважає, що виборчий маркетинг є сукупністю технічних засобів, які мають за мету забезпечити більш тісний зв'язок кандидата з своїм потенційним електоратом, познайомити кандидата з максимально більшою кількістю виборців і з кожним виборцем окремо, підкреслити різницю між ним і його конкурентами і, використовуючи мінімум засобів, досягти у ході кампанії оптимальної кількості голосів виборців, необхідної для перемоги.

Таким чином, ряд науковців вважає політичний маркетинг ефективним засобом управління, придатним для вирішення окремих соціальних і політичних проблем в ринкових умовах. Інших поглядів притримуються вчені (наприклад, Д. Ліндон), які "підвищують" статус політичного маркетингу, визнаючи його не лише технологією, а й теорією. В цьому випадку політичний маркетинг – це концепція практичної політики та управління, забезпечена знаннями та вміннями у сфері дослідження суспільних потреб, відповідних політичних і управлінських рішень, реалізації прийнятого курсу для отримання бажаного результату.

Отже, за умов цивілізованого змагання за право управляти політичною сферою суспільства під політичним маркетингом як способом організації виборчих кампаній в Україні ми будемо розуміти сукупність форм, методів і технологій дослідження, проектування, регулювання та впровадження у суспільно-політичну практику тих чи інших настанов суспільної свідомості з метою завоювання та утримання контролю за ринком влади.

А.С. Темченко, студ., КНУТШ, Київ^{*}
temchenkoartem@gmail.com

СОЦІАЛЬНЕ ЗНАЧЕННЯ ЛОБІЗМУ

Лобізм має важливе значення для різних сфер життя суспільства. При цьому він вносить у життєдіяльність будь-якого суспільства як позитивні, так і негативні наслідки. Зупинимось на основних "плюсах" і "мінусах" лобізму. До "плюсів" лобізму відноситься таке: впливаючи на управлінські рішення, лобізм змушує "триматися у формі" органи державної влади і управління, у певному значенні конкурує, змагається з ними, додає їм велику динаміку і гнучкість. За умов поділу влади кожна з гілок влади може використовувати те чи інше лобі у своїх інтересах. Так, у Конгресі США законодавці офіційно співробітничать з лобістськими кадрами визначених зацікавлених груп, що, безперечно, тільки підсилює позиції законодавчої влади. Лобізм виступає інструментом самоорганізації громадянського суспільства, за допомогою якого мобілізується суспільна підтримка чи опозиція певному законопроекту, здійснюється вплив на політику, він у цій ситуації є свого роду суперником бюрократії. Ураховуючи також те, що держава за умов становлення ринкових відносин усе більше і більше поступається своїми позиціями у сфері захисту інтересів різних соціальних груп і шарів, цей вакуум повинний бути заповнений відповідними структурами громадянського суспільства. Створюються можливості для забезпечення інтересів меншості, бо лобі виступає як специфічна форма прояву політичного плюралізму. Лобізм утілює свій принцип свободи соціальних недержавних структур – асоціацій, громадських організацій, суспільних верств, тощо. За допомогою лобіювання вони самі намагаються вирішувати свої проблеми, маючи певний вибір шляхів і засобів такого рішення. Застосовується як своєрідне соціально-політичне стимулювання,

^{*} Рецензент – В.М. Федорченко, канд. політ. наук, доц.

спрямоване на прискорення упровадження певних цілей і інтересів, на спонукання до конкретних дій. При такому підході лобізм виступає як спосіб активізації певних процесів і явищ у сфері політики. Дозволяє розширювати інформаційну й організаційну базу прийнятих рішень і набагато пильніше звернути увагу на певні "кричущі" проблеми. Лобісти забезпечують органи державної влади потоком інформації з того чи іншого питання, що виноситься на парламентське слухання, інформують законодавців про те, що відбувається на відповідних соціальних рівнях. Тому вони більше схожі у цьому випадку на торгівців інформацією. Лобіювання виступає у вигляді системи аргументації, механізму підготовки і прийняття відповідних актів, його можна розглядати як інструмент взаємодії представницької і виконавчої влади. Поділ влади не протиставляє їх одна одній, а має робочий характер. Тому взаємодопомога міністерських лобістів і депутатських комітетів часто приносить користь, часто вона позбавлена корисливого інтересу і цілком укладається в рамки нормального політичного життя. Можна оцінювати і як ширший засіб досягнення компромісу, спосіб взаємного урівноваження і примирення між собою різноманітних інтересів. Загальновідомо, що лобістські групи, що відстоюють часом діаметрально протилежні інтереси своїх "хазяїв" (державних, класових, приватних і т.п.), як це не дивно, на перший погляд, сприяють збереженню свого роду рівноваги різних сил, пошуку точок дотику і досягненню консенсусу при прийнятті управлінських рішень, адже, зрештою, стрижень лобізму – це взаємовигідне співробітництво.

Лобізм має й досить серйозні мінуси: він може стати інструментом пріоритетного задоволення іноземних інтересів на шкоду інтересам вітчизняним. Виступати іноді провідником неправового впливу (тиску) на державні органи. Тут вже треба говорити про його види (хабарництво, корупцію тощо), що підточують фундамент влади. Лобізм може служити фактором розвитку і захисту бюрократії, великодержавного і регіонального шовінізму тощо, підсилувати крайні форми задоволення "спеціальних інтересів". Лобізм має у собі чималу небезпеку "розмивання" народовладних підвалин суспільства, перетворення демократичних інституцій у потужний інструмент окремих владних груп. Заходи лобістів виступають за певних умов і у формі прояву соціальної несправедливості. Як показує соціальна практика деяких західних держав, результативність лобізму великого бізнесу незрівняно вища (головним чином у виді фінансово-матеріальних можливостей), чим у інших груп і структур. Така ситуація, що повторюється постійно, здатна дестабілізувати обстановку, дисбалансувати інтереси, сприяти зростанню напруженості. Лобізм найчастіше блокує дійсно потрібні управлінські рішення, перешкоджає задоволенню суспільно корисних інтересів, сприяючи здійсненню інтересів чиновницьких. Цей засіб іноді істотно заважає стабільності і оперативній державній політиці, тому що його може бути спрямовано, наприклад, на постійний перерозподіл бюджету, на часту зміну пріоритетів, на посилення позицій однієї гілки влади при одночасному ослабленні іншої тощо. Лобізм може використовуватися і з "найпрозаїчнішими" цілями – як інструмент збагачення окремих прошарків, еліт. "Лобізм як такий – це існування могутніх груп людей при владі, які вдаються до усіх можливих заходів для перерозподілу матеріальних ресурсів і благ на свою користь".

Отже, Лобізм, як і будь-який інший соціальний засіб, може бути застосовано або на благо всьому суспільству (у кінцевому рахунку, звичайно), або у вузькопартійних, вузькогрупових і інших "вузьких" інтересах. Усе залежить від соціально-економічного, політичного і культурного тла, від обставин, що можуть наділити лобізм як плюсами, так і мінусами. Для того, щоб він приносив користь значною мірою всьому суспільству, необхідні відповідні умови: реальна дія демократичних інституцій і норм, економічна і політична стабільність, свобода засобів масової інформації, стабільне громадянське суспільство.

В.В. Теремко, асп., КНУТШ, Київ*
v_teremko@ukr.net

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ СИТУАЦІЙ

Аналіз політичної ситуації, а тим більше управління політичним, економічним, соціо-культурним розвитком суспільства може бути ефективним лише за наявності достовірної та систематичної інформації про його поточний стан. На даному етапі в Україні органи державної влади, політичні партії не мають чітко налагоджених механізмів збирання інформації для власних потреб. Крім того існує проблема достовірності та доступу до інформації. Достатньо часто відповідні служби, які функціонують в структурі органів державної влади, політичних партій тощо зацікавлені в замовчуванні або ігноруванні певних фактів, паралельно з цим займаючись підготовкою та розміщенням дезінформації. Внаслідок цього оцінка політико-економічних та соціо-культурних процесів часто є необ'єктивною.

Інформація є одним із найважливіших ресурсів політичної діяльності, як і діяльності політичного аналітика. Тому будь-який суб'єкт політики повинен налагодити постійне інформування суспільства про свої програми, плани і результати їх реалізації, аналізувати інформацію про плани і діяльність своїх опонентів. Відсутність такої інформації або несвоєчасне використання її може суттєво погіршити його політичні позиції.

Загалом інформація – це дані, що були об'єднані й оброблені для того, щоб видати кінцевий продукт аналітики. Власне факт не містить майже ніякої інформації, якщо його не розглядати разом з іншими та не зацентрувати увагу на його значенні серед інших фактів. Тільки з'єднавши їх разом, можна отримати досить чітку картину того, що відбувається.

Таким чином, можна визначити аналітичну інформацію як осмислені відомості, отримані з оцінених, витлумачених і співвіднесених фактів, викладених так, що ясно видно їхнє значення для вирішення конкретного поточного завдання аналітики. Під аналітичною інформацією розуміють відомості, отримані для вироблення та здійснення власної політики щодо країни, про політичні сили в іноземних державах і всередині країни, про різноманітні сфери її життя. При цьому розрізняють первинну аналітичну інформацію та вивідну аналітичну інформацію.

* Рецензент – В.П. Горбатенко, д-р політ. наук, проф.

Первинна аналітична інформація – відомості про якість певних предметів, їхню кількість, розміщення, певні події та дії їх учасників.

Вивідна аналітична інформація – відомості отримані на другому етапі аналітично-інформаційної діяльності через опрацювання, аналіз і узагальнення первинних аналітичних даних. Ця інформація може бути отримана як із закритих джерел (конфіденційних оцінок, особистих знайомств), так із відкритих джерел (відомості, доступ до яких необмежений).

Критеріями відбору інформації є інформаційна цінність документів та їх доступність. Інформаційна цінність документу, з погляду політичної аналітики, визначається тим впливом, який інформація, що в ньому міститься, може справити на прийняття певного рішення.

Другим аспектом інформаційної цінності є новизна змісту. Введення цього критерію зумовлено тим, що однакові відомості можуть міститися в десятках і, навіть сотнях документів, але від того, що вони всі будуть знайдені, кількість корисної інформації не підвищиться.

Отже, ефективний аналіз політичної ситуації неможливий без комплексної інформації про клієнта і середовище його діяльності, яку, як правило, нагромаджують у спеціальних базах даних. У ній зберігається об'єктивна (статистичні дані, результати спеціальних досліджень) і суб'єктивна (статті, виступи, окремі висловлювання, що стосуються клієнта і його діяльності) інформація. Політичним аналітиком вона може бути використана як довідкова (різноманітні статичні, інформативні відомості), рекомендована (результати політичних досліджень, прогнози, оцінки тощо), нормативна (програми, проекти), регулятивна (закони, підзаконні акти), сигнальна (відомості про несподівані зміни в політичному середовищі). Їм потрібна як внутрішня (стосується різноманітних аспектів діяльності клієнта), так і зовнішня (про стан політичного ринку й основних його гравців) інформація. За формою вираження вона буває кількісною (статистичні, аналітичні дані) і якісною (судження, оцінки).

Цей інформаційний комплекс є базовим джерелом для суджень, висновків, рекомендацій аналітика, який у своїй мислительній діяльності виявляє зв'язки, закономірності, суперечності між даними. Завдяки таким інтелектуальним процедурам політичного аналітика у його клієнта формується відносно об'єктивне розуміння, наприклад, закономірностей, тенденцій електоральної поведінки людей у певний час і в конкретних регіонах, залежності її від ситуації, старань політичних сил і команд, які на них працюють.

А.В. Черноус, студ., КНУТШ, Київ*
nutka21@ukr.net

ПОЛІТИЧНИЙ МІФ ЯК ЗАСІБ МАНІПУЛЯЦІЇ МАСОВОЮ СВІДОМІСТЮ

Маніпулювання, як система засобів ідеологічного та соціально-психологічного впливу з метою зміни мислення й поведінки людей всупереч їхнім інтересам, може бути оперативним (ситуативним) та стратегічним.

* Рецензент – В.М. Федорченко, канд. політ. наук, доц.

Одним із найдієвіших маніпуляторів сучасності виступають засоби масової інформації, які застосовують особливі прийоми психологічного впливу і є потужним інструментом оперативного управління масовою свідомістю. Засоби масової інформації не здатні трансформувати саму реальність, але вони цілком спроможні змінити про неї уявлення. Якщо це вдається, то в дійсності відбуваються зміни, які викликані інформаційним впливом. Метою інформаційного впливу є зміна поведінки об'єкта впливу завдяки трансформації "картини світу", що існує в його свідомості. Якщо для масової свідомості характерний стереотип, що у минулому – усе погано, а майбутнє – невизначене, то такою свідомістю краще маніпулювати, але не управляти.

Одним з механізмів реалізації державної влади є маніпулювання свідомістю громадян. Один із проявів маніпуляції масовою свідомістю є міф. Політичний міф – це ілюзорна ідея, що стверджує певні цінності та норми, які сприймають перш за все на віру, без раціонального критичного осмислення. Міф – емоційно забарвлена чуттєва уява про політичну дійсність, яка заміщає та витісняє реальну уяву про неї і її істинне знання.

Для того, щоб виокремити особливості функціонування сучасних політичних міфів як маніпуляції масовою свідомістю, варто зазначити певні закономірності їх існування. По-перше, міфи існують завжди, оскільки вони невід'ємна складова суспільної свідомості. Міфологічна свідомість, як і раніше, є формою уявного пізнання світу. Уява сучасної людини обтяжена великою кількістю реальних образів, тому сучасний міф стає переважно специфічною формою світогляду. Політичні міфи слугують суттєвим підґрунтям процесу державотворення, формування національної ідеї, інших засадничих принципів суспільного розвитку. Міфотворчість – чи не найпоширеніша технологія виборчих кампаній.

По-друге, міф – це своєрідна синергія, де поєднуються свідоме і несвідоме, колективне та індивідуальне, минуле і майбутнє, реальне та ідеальне буття.

По-третє, міф "повинен мати певні ознаки тотальності". Це означає, що міфологізовані ідеї через певний час стають надбанням суспільної свідомості.

В умовах динамічних трансформацій, а відтак невизначеності напрямів суспільного розвитку, зростає потреба в міфах, пов'язаних із загальнолюдськими цінностями. Нового політичного звучання набувають поняття "свобода", "справедливість", "рівність" тощо.

Ще однією особливістю сучасних політичних міфів є тенденція до створення нових міфів внаслідок утвердження нових суспільних явищ як всередині країни, так і за її межами. Йдеться про демократичні перетворення, які спонукають появу нових політичних інститутів чи їх якісно нових ознак.

Особливістю сучасної політичної міфотворчості є й те, що з'являються штучно сконструйовані міфи, вміло створені на замовлення певних політичних суб'єктів. Функціонально такі міфи покликані закрити "прогалини", заповнити "вакуум" ціннісної системи, спричинені суспільними трансформаціями.

Важливою функцією політичного міфу є легітимізація владних інститутів. Міф є основою легітимної влади та її стрижнем водночас. Тому зазіхання на головні політичні міфи держави є зазіханням на основи легітимності цієї держави. Стосовно масової свідомості, то вона просякнута міфами. За суттю

історія масової свідомості – це міф, що створений нею про саму себе, виходячи з ідейно-політичних міркувань про власне місце у швидкоплинному світі, адже політичний міф виступає своєрідним гарантом масової самоідентифікації в історичному минулому.

Взагалі міф як політичний інструмент дозволяє докорінно зламати ситуацію, що склалася на політичній арені, різко змінити громадську думку; перерозподілити владні ресурси, не зустрічаючи суттєвих перешкод з боку деморалізованого супротивника; отримати вихід до нових вагомих важелів влади.

За умов гострого дефіциту владних ресурсів міф забезпечує вихід до важелів управління масовою свідомістю. Тобто політичний міф спотворює політичну реальність утворюючи у такий спосіб своєрідний структурний елемент свідомості – міфосвідомість, яка дозволяє спростити сприйняття складного світу політики, завдяки цілісним і гармонійним уявленням заснованим на вірі, а не на логічному знанні, яке просякнуте внутрішніми суперечностями.

Розглядаючи міф, потрібно зазначити, що настає певний момент, коли він перетворюється з просто міфу на міф як засіб маніпулювання, і цьому передують низка необхідних дій або етапів. Перший – це процес міфотворчості, тобто штучне створення міфу або виклик до життя міфу, що існує в масовій свідомості, але не діє. Другий – це поширення міфу, впровадження його в масову свідомість з метою створення певної громадської думки, що може впливати на процес прийняття необхідного політичного рішення. Третій – це поширення міфу в процесі комунікації та його безпосередня дія. Саме на цьому етапі починає працювати маніпулятивна функція політичного міфу.

Таким чином, політичний міф існує для того, щоб вплинути на свідомість якомога більшої кількості громадян, залучити до політики більше людей, спрямувати їх у тому напрямі, який є вигідним для вищих органів влади, не дивлячись на те, що нерідко ігноруються інтереси окремих особистостей.

*О.В. Шеберт, студ., КНУТШ, Київ**

ІМІДЖ ДЕРЖАВИ: СУТНІСТЬ, ОЗНАКИ, ФУНКЦІЇ

У науковій літературі існує значна кількість визначень поняття "імідж". Імідж – "це доцільно сформований образ-уявлення, який асоціативно наділяє об'єкт додатковими цінностями (соціальними, політичними, психологічними) і завдяки цьому сприяє більш цілеспрямованому та емоційному його сприйняттю"; "це образ, який наділяє явище характеристиками, що лежать за межами його реальної сутності, за межами тієї якісної визначеності, яка розкривається у практиці безпосередньої взаємодії"; "це штучно створений в очах широкої публіки образ..., що не має нічого спільного з істинною натурою..." [Лисовский С.Ф. Политическая реклама. – М., 2000. – С. 12]; "образ, що цілеспрямовано формується і покликаний справити емоційно-психологічний вплив на певних осіб з метою популяризації, політичної реклами і т. ін." [Політологічний енциклопедичний словник / Упорядник В.П. Горбатенко. – 2-е вид., доп. і перероб. – К., 2004. – С. 228]. Імідж – один із голо-

* Рецензент – В.М. Федорченко, канд. політ. наук, доц.

вних засобів політичної реклами. Його специфіка полягає у тому, що ми оперуємо згорнутою основною інформацією замість того, щоб володіти повним її об'ємом. Особливість іміджевої комунікації визначається тим, що реакція отримувача інформації контролювана, а повідомлення створюються з урахуванням очікуваної реакції аудиторії.

На основі ряду праць, присвячених проблемі іміджу, можна виділити такі його характерні ознаки: 1) спрощений у порівнянні із об'єктом, публічним портретом якого він є; підкреслює специфічність і унікальність об'єкта; значний об'єм інформації, яку несе об'єкт, за допомогою іміджу зводиться до визначеного набору символів; 2) конкретний, але при цьому рухливий і повинен піддаватися змінам; він постійно коригується, адаптується до вимог поточної ситуації; 3) в певній мірі ідеалізує рекламований об'єкт, або перебільшуючи його позитивні риси, або наділяючи додатковими соціальними, ідеологічними, психологічними якостями відповідно до очікувань тих, на кого спрямований його вплив; 4) будучи прив'язаним до свого прообразу, імідж, тим не менше, існує за своїми власними законами відповідно до психологічних орієнтацій буденного світогляду людей; 5) займає місце між реальним та очікуваним, між сприйняттям та уявленням, штучно розширюючи сприйняття даного об'єкту, але у заданому напрямку, заохочуючи уявлення сприймаючого індивіда.

Слід розрізнати поняття "імідж" та "стереотип". Політичний стереотип – спрощене, схематизоване, аксіоматичне й емоційно забарвлене уявлення про той чи інший суб'єкт політики, соціальне чи політичне явище. Стереотип зводить зовнішньо схожі явища до найпростіших узагальнених уявлень. Імідж фіксує, перш за все, їх відмінності, протиставляє їх один одному. На відміну від іміджу стереотип є абстрактним, узагальнюючим, інтегруючим, а не індивідуалізуючим відображенням об'єкта чи явища. Імідж – значно гнучкіший за стереотип. Стереотип може брати участь у створенні іміджу і завдяки своїй схематичності полегшувати сприйняття іміджу, але підмінювати його він не може.

Роль іміджу визначається через виконуваним ним функції: комунікативна – забезпечення і полегшення сприйняття аудиторією інформації про об'єкт, проектуючи на неї ті його характеристики, які є найбільш бажаними в конкретному середовищі; номінативна – виокремлення і позиціонування об'єкта, підкреслення його переваг; адресна – передбачається наявність зв'язку між іміждем та його цільовою аудиторією, імідж повинен відповідати вимогам і потребам останньої. До названих функцій О. Петрова додає ще дві: екзистенційну – буттєва представленість об'єкта у свідомості людей; аттитюдну – формування установки на сприйняття образу об'єкта. На думку Г. Почепцова, імідж виконує функції ідентифікації (імідж як посередник між об'єктом і аудиторією); ідеалізації (наділення об'єкта позитивними характеристиками, які перебільшуються, або якими він взагалі не володіє); протиставлення (будь-який імідж виникає в межах системного протиставлення іншим іміждам).

А. Лапченко пропонує класифікувати імідж на такі види: об'єктивний (реальний, поточний) імідж – образ об'єкту, який є у аудиторії; суб'єктивний (дзеркальний) імідж – це уявлення "команди творців" іміджу про те, яким бачить об'єкт аудиторія; модельований імідж – той образ, який намагаються створити спеціалісти.

Найчастіше у політологічних дослідженнях проблема іміджу стосується політиків, політичних партій, але, окрім того, власне держава загалом також

має свій власний міжнародний імідж, від якого може залежати ефективність досягнення її цілей, забезпечення національних інтересів, вплив на інших суб'єктів політики з метою прийняття необхідним рішень.

Є.Островський і П.Щедровицький формулюють набір проблем, що виникають у процесі побудови іміджу держави: 1. Яка самоідентифікація держави? 2. З якою метою створюється імідж держави? 3. Хто замовник? 4. Які є противники створення іміджу держави? [Почепцов Г.Г. Имиджелогия. – Москва, Киев: Рефл-бук, Ваклер, 2000, с. 414] Фактори іміджу держави можна умовно розподілити на внутрішні та зовнішні. Зовнішніми можна назвати зовнішню політику держави, національні інтереси та пріоритети, членство у міжнародних організаціях, розвиток відносин зі стратегічними партнерами, інвестиційний клімат тощо. Внутрішніми факторами можуть виступати добробут населення, дотримання прав та свобод людини та громадянина, рівень корупції і злочинності, рівень тіньового сектору економіки тощо.

Важливо розрізнити "три категорії "спостерігачів" (за іміджем держави): а. громадськість; б. "зовнішня" еліта (поінформована громадськість, депутати парламентів, фахівці, які формують суспільну думку у засобах масової інформації та поза ними); в. "внутрішня" еліта, яка фактично приймає рішення. Остання група є ключовою. Тим не менше, на її поведінку суттєво впливають групи (а) та (б), оскільки група (в) має звітувати перед двома іншими" [Національна безпека і оборона // УЦЕПД. – 2000. – № 3. – С. 47].

Л. Преснякова виокремлює чотири групи чинників, що впливають на формування індивідуального іміджу держави: об'єктні, які відносяться до об'єкта сприйняття (тобто держави); комунікативні, обумовлені самим процесом розуміння і оцінки держави; ситуаційні, до яких включено соціальний, економічний, політичний контексти, у яких здійснюється сприйняття держави; суб'єктивні, пов'язані з соціальними і психологічними особливостями сприймаючого індивіда.

Важливість створення позитивного іміджу держави пояснюється тим, що засоби військового чи економічного впливу не завжди можуть бути використанні при досягненні необхідних державі цілей чи рішень. Тому задля формування, поширення і забезпечення сприйняття свого позитивного образу провідні держави створюють спеціальні науково-дослідні центри, які цілеспрямовано займаються проблемами іміджу. Незважаючи на довготривалість і дорожнечу даного процесу, створення позитивного іміджу держави має розглядатись як одне із завдань її зовнішньої та внутрішньої політики.

*Е.И. Шипило, студ., ДонНУЭТ, Донецк**
Kate72@yandex.ru

ИНФОРМАЦИЯ КАК ФАКТОР СОВРЕМЕННОЙ ПОЛИТИКИ

Современное состояние общественного развития – это этап формирования информационного общества. XXI столетие стали называть столетием информации, подчеркивая, что именно информация владеет современным миром. Средства массовой информации (СМИ) являются одним из важней-

* Рецензент – Ю.А. Халилова–Чуваева.

ших институтов современного общества. Восприятие и интерпретация важнейших явлений и событий, происходящих в стране и в мире в целом, осуществляются через и с помощью СМИ.

Эти обстоятельства приобретают особую актуальность и значение на фоне все более растущего проникновения СМИ в политическую сферу, их превращения в один из важнейших инструментов реализации политического процесса.

Информатизация общества коренным образом изменила процесс и методы государственного управления. Благодаря развитию средств коммуникации и информационных технологий власть получила возможность, во-первых, осуществлять тотальный контроль и собирать информацию относительно своих граждан, а во-вторых, манипулировать сознанием масс. Эти два факторы могут привести к ограничению гражданских прав и свобод человека [Брежневский О.М. Інформація у сучасній політиці // Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Філософія. Політологія. – 2006. – № 76–79. – С. 45–48].

Средства массовой коммуникации стали весомым инструментом концентрации политической власти благодаря своей способности охватывать большую часть общества и приспособить любые ее идеи к среднему общему уровню восприятия. Пресса получила название "четвертой власти" [Мятущина А.В. Інформаційні технології. Від інформаційного впливу до інформаційного захисту // Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Філософія. Політологія. – 2006. – № 81–83. – С. 60–63].

Внедрение новых информационных технологий предоставляют возможности для осуществления внутренней и внешней политики. Информационное общество является практической реализацией ценности гражданского общества. Такое общество обеспечит максимальную реализацию гражданских прав и свобод каждого гражданина согласно степени активности его социальной позиции. При условии когда информационные технологии становятся все более доступными для каждого отдельного человека, права, обязанности и ответственность каждого субъекта информационных отношений должны быть определены как национальным законодательством, так и международными правовыми нормами, и обеспечивать правильное использование научных знаний и библиотек, накопленных информационных ресурсов для нужд экономического развития и безопасности своего государства, поскольку единство человеческой цивилизации есть альтернативной по своим результатам и в своей природе. Информационное пространство создается государством и обществом, имеет цели своего создания и определенные признаки. *Информационное пространство* – это пространство, в котором циркулируют информационные потоки, топологические свойства которого задаются информационной инфраструктурой. В свою очередь, *информационный поток* – информация, которая перемещается в пространстве и времени. Информационная инфраструктура является частью информационного пространства, которая обеспечивает создание и циркуляцию информационных потоков в пространстве. Сбалансированная, объективная и полная информация о самых различных сторонах политической жизни общества является условием совершенствования политической культуры. Функции СМИ состоят в: информировании граждан; содействии их полити-

ческому образованию и воспитанию, политической социализации; возможности выражения, артикуляции различных общественных интересов, интегрировании субъектов политики, контроле (и критике) органов власти; мобилизации и формировании общественного мнения [Артюхина Е.В. Информационное воздействие как основа властных отношений // Вестн. МГУ. Социология и политология. – 2008. – Серия 18. – № 1. – С. 166–168].

Главным субъектом воздействия на СМИ является государство, система органов власти. Государство через различные институты власти и управления определяет статус и нормы деятельности СМИ, через принятие законов парламентом страны, постановления правительства, указы президента. Этими актами, например, запрещается пропаганда насилия, призыв к свержению существующего конституционного строя и другие. То есть СМИ не могут выступать против основных целей и интересов государственной политики. Государство влияет на приобретение собственности средствами массовой информации, её использование, продажу частным лицам или финансово – промышленным группам. Политические партии, общественные организации, отдельные политические группировки внутри правящей элиты, органы военного управления стремятся использовать средства массовой информации для реализации своих интересов. СМИ способны служить различным политическим целям: от поддержки политической власти до дезинформации населения в угоду каких – то оппозиционных групп. Поэтому в обществе, как правило, ведется открытая или подспудная борьба между различными политическими силами за влияние на отдельные печатные и электронные СМИ, привлечение их на свою сторону и использование в своих интересах, как политических, так и экономических, идейных и других. Одним из эффективных методов борьбы с информационным терроризмом и сетевыми злоупотреблениями является защита информационных систем и баз данных, а иногда даже и сокрытие информации.

Таким образом, взаимодействие политики и информации представляет собой важное звено функционирования политической системы общества. Под влиянием информационных технологий происходят коренные изменения во всей структуре социальных взаимодействий: во-первых, эффективность взаимодействия человека напрямую зависит от "правильности" выполнения им роли, одобряемой СМИ, потому что именно СМИ являются главными средствами манипуляции массовым сознанием.

П.П. Шляхтун, проф., КНУТШ, Київ

ВІДКРИТІ ВИБОРЧІ СПИСКИ: ЗА І ПРОТИ

Основна відмінність між мажоритарною і пропорційною виборчими системами, що застосовуються для формування складу парламенту, полягає в тому, що за першої виборці голосують за окремих кандидатів, а за другої – за списки кандидатів від політичних партій. За пропорційної виборчої системи із закритими виборчими списками виборець має змогу голосувати лише за список загалом, не віддаючи переваги тим чи тим кандидатам. У такому разі оби-

раються передусім ті кандидати, прізвища яких розміщені на початку списку, тобто лідери партії, а також інші найбільш бажані для партій кандидати. Неможливість голосування за конкретних кандидатів, які б у разі їх обрання несли політичну відповідальність перед своїми виборцями, в сьогоднішній Україні багатьма політиками і політологами використовується як аргумент на користь повернення до мажоритарної виборчої системи або запровадження пропорційної виборчої системи із відкритими виборчими списками.

За мажоритарної виборчої системи до парламенту обираються представники десятків політичних партій і багато безпартійних кандидатів. Через роздільність партійно-політичного складу такий парламент не тільки сам не може нормально функціонувати, а й не дає змоги стабільно працювати урядові. Він несумісний із парламентарною формою правління, за якої уряд формується парламентом і несе перед ним політичну відповідальність. Україна мала такий парламент до березня 2006 року, коли відбулися перші вибори до Верховної Ради за пропорційною виборчою системою. Використання мажоритарної виборчої системи за парламентарної форми правління є виправданим лише за двопартійної системи (Велика Британія) або системи з домінуючою партією (Японія), але не за партійної системи плюралізованого плюралізму (Україна). Парламентарна форма правління передбачає застосування пропорційної виборчої системи, яка спрямована на обмеження кількості представлених у парламенті партій і сприяє його політичній структурованості. Така система використовується у більшості європейських держав, а у багатьох із них (Австрії, Бельгії, Естонії, Ірландії, Ісландії, Іспанії, Нідерландах, Польщі, Чехії, Швейцарії, Швеції та ін.) закріплена на конституційному рівні.

Суть системи відкритих списків полягає в наданні виборцеві можливості голосувати не тільки за політичну партію (виборчий список загалом), а й за конкретних кандидатів зі списку, зазначаючи у виборчому бюлетені стосовно них свої переваги (зазвичай порядковими цифрами 1, 2, 3 тощо). У такому разі обраними стають не ті кандидати, прізвища яких розміщені на початку списку, а ті, які отримали найбільше переваг. Обраний таким чином парламентарій несе політичну відповідальність перед виборцями конкретного виборчого округу. Це безумовна перевага системи відкритих списків. Однак її запровадження пов'язано з низкою складнощів, які можуть перекреслити переваги пропорційної системи перед мажоритарною. До таких складнощів, зокрема, належать:

По-перше, проведення виборів не в єдиному загальнодержавному виборчому окрузі, де кожна партія чи виборчий блок висувають виборчий список із сотень кандидатів, а у багатьох багатомандатних виборчих округах з невеликою кількістю мандатів (не більше 5–10), в кожному з яких партії і блоки висувають окремі виборчі списки (інакше виборець не зможе зазначити свої переваги).

По-друге, ускладнення самого процесу голосування, за якого виборець повинен не тільки ознайомитися з виборчим списком, а й зазначити у ньому свої переваги. Для цього йому потрібні знання про конкретних кандидатів, які є далеко не у всіх виборців, і вміння визначити свої переваги, на що здатні не всі виборці, особливо з числа людей похилого віку.

По-третє, ускладнення підрахунку голосів – потрібно підрахувати не тільки виборчі бюлетені, подані за кожний виборчий список, а й зазначені в них

переваги стосовно конкретних кандидатів, а також розподілу парламентських мандатів між списками. Для розподілу мандатів з якнайповнішим урахуванням поданих за списки голосів натомість природної виборчої квоти, що вираховується простим діленням кількості поданих голосів на число мандатів в окрузі, доведеться застосовувати штучну виборчу квоту, яка передбачає значно складніші розрахунки.

По-четверте, значне роздрібнення партійно-політичного складу парламенту через представництво у ньому багатьох партій, які долатимуть виборчий бар'єр не в загальнодержавному масштабі, а в межах кожного окремого виборчого округу – залежно від політичних уподобань виборців.

Зазначених складнощів немає за системи із закритими виборчими списками. Запровадження в Україні системи відкритих списків за своїми негативними наслідками для парламентаризму може перекреслити переваги пропорційного представництва перед мажоритарним. Більш актуальним для України, на нашу думку, має бути не прагнення догодити уподобанням виборців щодо конкретних кандидатів через запровадження мажоритарної виборчої системи чи системи відкритих списків, а подальше обмеження дрібнопартійного представництва у Верховній Раді шляхом підвищення виборчого бар'єру з трьох до п'яти відсотків і заборони утворення виборчих блоків партій або збільшення для них виборчого бар'єру залежно від кількості партій у блоці.

Ю.П. Щегельська, канд. політ. наук, КНУТШ, Київ

ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУЦІЙНО-ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ЗАСАД, СТВОРЕННЯ СТРУКТУР ТА КАНАЛІВ ПРОСУВАННЯ ІНТЕГРОВАНОГО ОБРАЗУ УКРАЇНИ

Інтегрований образ країни є продуктом багатовікового синтезу в суспільній свідомості та культурі державоутворювальної нації окремих відмінних стрижневих етнонаціональних характеристик. Завдяки йому формується цілісне уявлення про національну ідентичність, місію та місце нації і країни в світі, а також створюються змістові та смислові складові спілкування як усередині національної спільноти, так і з зовнішнім світом.

Створення інтегрованого образу країни є необхідним українському суспільству та державі для визначення стратегічних цілей розвитку і шляхів їх досягнення, а також забезпечення національної безпеки. Сьогодні, на жаль, в Україні не існує цілісної системи інституцій, що діяли б за єдиною організаційною програмою у сфері створення та просування інтегрованого образу країни. Ще одним надзвичайно серйозним недоліком є відсутність чіткої ідеології, спрямованої на забезпечення національних інтересів держави.

Досвід провідних європейських країн із просування своїх національних брендів за кордон показує, що на сучасному етапі Україні для забезпечення створення інтегрованого образу країни і реалізації на його основі фокусних інформаційних програм так само необхідно розробити та реалізувати системну пертинентних заходів.

У цьому контексті, перш за все, необхідно включити питання створення інтегрованого образу країни до числа головних державних пріоритетів і врегулювати його на відповідному законодавчому рівні.

По-друге, потрібно утворити відповідний координаційний центр, відповідальний за вироблення та здійснення єдиної узгодженої державної політики зі створення та просування інтегрованого образу країни.

По-третє, в Україні необхідно створити науково-практичний центр з вироблення інтегрованого образу країни та розробки спеціалізованих інформаційних програм.

По-четверте, необхідно утворити профільні відомчі структури, що втілюватимуть зазначені програми.

По-п'яте, необхідно визначити і створити постійно діючі канали просування інтегрованого образу України за кордон.

По-шосте, Україні необхідні незалежні організації, що здійснюватимуть моніторинг ефективності зазначених програм всередині країни і за кордоном й прогнозуватимуть можливий розвиток ситуації та надаватимуть свої висновки і рекомендації координаційному центрові.

На нашу думку, першим кроком у здійсненні програм з просування інтегрованого образу країни за кордон, має стати ретельний аналіз загальної поінформованості громадян різних країн світу про Україну, ставлення населення та політикуму досліджуваних держав до нашої країни, дослідження наявності у них стереотипів та упереджень щодо українців та України, та врахувати отримані дані при розробці пертинентних державних програм.

*Н.І. Яковлева, асп., КНУТШ, Київ**

ПРОПАГАНДА ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОЛІТИКИ НАЦИСТСЬКОЇ НІМЕЧЧИНИ

Націонал-соціалістична партія за період боротьби за владу та панування у Німеччині створила і використовувала ефективні пропагандистські практики. Вони були вироблені у 20–40-х роках ХХ століття, а їх елементи застосовуються й досі.

А. Гітлер усвідомив перспективність політичної пропаганди ще перед Першою світовою війною, а потім надавав їй надзвичайно великого значення. Це підтверджує факт, що після приходу до влади націонал-соціалістична партія створила Міністерство громадської освіти та пропаганди на чолі з Й. Геббельсом. Загалом, використання цієї комунікативної технології у фашистський Німеччині мало тотальний характер через те, що будь-яка організація чи інститут поряд з основною роботою займалися ще й пропагандою.

За значенням і потенційною ефективністю, пропагандистська війна ставилася в один ряд зі збройною, економічною та дипломатичною боротьбою. Для Й. Геббельса інформація виступала "бойовим засобом", який використовується з метою ведення війни, тому панувало переконання, що за допомогою досконалої пропаганди можна зруйнувати державу без великих людських жерств.

* Рецензент – О.І. Салтовський, д-р політ. наук, проф.

Нацистське керівництво багато уваги приділяло розмірковуванням про роль пропаганди. А. Гітлер наголошував на тому, що найперше завдання пропаганди – завоювати симпатії тих людей, які у подальшому складуть ядро руху. Друге завдання пропаганди підірвати віру в існуючий порядок речей і проникнути людей вірою в нове вчення. Тобто передбачалося, що маси мають сприйняти нову ідеологію. Без їх підтримки рух виявиться безсилим, але надання масам вагомої ролі виходило за межі елітарних постулатів фашизму. Вони сприймалися як примітивні, з наявністю лише неосмислених реакцій. Тому пропагандисти максимально спрощували усі складні політичні та інші проблеми. Ставка була зроблена на неінформованість населення та некритичне сприйняття ним почутого і побаченого. Засоби масової інформації мали стати доступними усім з метою всепроникаючого пропагандистського впливу.

Соціально-психологічне трактування взаємовідносин між комунікатором та аудиторією у пропагандистському процесі можна визначити за формулою "сильна особистість і натовп". Для досягнення підтримки мас були створені потужні державні центри, що спеціалізувалися на пропаганді.

Нацистський світогляд не звертався до теоретичного розуму та логічного мислення людей. Він використовував різноманітні психологічні установки та ірраціонально-емоційні елементи, що базуються на забобонах і стереотипах. Особливо широко експлуатувалися національні та етнічні переконання. Фашистський режим спрямовував людську психіку на формування націоналістичної групової солідарності та акцентував увагу на різниці між націями. А на той час реваншистські настрої у німців були сильні із-за поразки у Першій світовій війні.

А. Гітлер вважав, що звернення до емоційних реакцій дозволяє вкоріювати фанатизм та нетерпимість. Власне, цим пояснюється важливість церемоніалу та обрядовості, які вражають уяву.

Особливістю нацистської пропаганди було те, що у певний період часу усю увагу людей намагалися концентрувати лише на одному питанні. Обирилися декілька стереотипних формулювань з цього приводу, усі нюанси подій чи фактів опускалися і повторювалися доти, доки реципієнти не сприймуть позицію. Саме тому, на думку Й. Геббельса, пропаганда послідовніша та більш переконуюча, якщо здійснюється централізовано однією бюрократичною структурою. Окрім того, будь-яка пропагандистська акція має бути ще й демонстрацією сили. Це дозволяє підтримувати порядок та забезпечувати дисципліну в суспільстві.

Нацистська пропаганда навіть під час Другої світової війни пройшла декілька етапів своєму розвитку. На початку війни у фашистів було багато успіхів, тому майже не використовувалося неправди для здійснення пропагандистського впливу. У нацистській пропаганді негативні відгуки про ворогів завжди супроводжувалися вихваланням власного політичного курсу. Німецький народ предсталався як самий благородний та терплячий. Потім, коли почастішали поразки, німців намагалися переконати у невідворотності перемоги. З розвитком подальших військових дій частіше доводилося говорити про жах поразки, саме у цей період найбільше використовувалися фальсифікації.

На останньому етапі, відбувалася систематична дезінформація населення. Й. Геббельс стверджував, що вигадку набагато легше пристосувати до потреб дня, ніж правду. Чим більше неправда, тим більше шансів, що у неї повірять.

Ефективність нацистської пропаганди забезпечувалась дійсно низьким рівнем політичного та інтелектуального розвитку значної частини населення, ліквідацією усіх демократичних інститутів, відсутністю альтернативних засобів інформації та наявністю спеціального апарату для проведення пропагандистських акцій. Примітивність і грубість пропаганди відштовхувала верстви населення, які знали про реальний хід подій. Але їх не збиралися переконувати, для цього існував апарат терору.

Загалом, пропаганда культу насилля, шовінізму, антикомунізму, расової теорії, фашистської геополітики, яка проголошувала законність захоплення "життєвого простору" на чужих територіях, естетизація війни і жорстокості проникли у життя німецького народу 30-х років ХХ століття.

Варто визнати, що пропаганда дійсно була одним з найважливіших інструментів політики націонал-соціалістів. Без врахування цього виду діяльності складно зрозуміти причини їх масштабного впливу на широкі верстви населення.

Підсекція "ПОЛІТИЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ"

*С.А. Даневич, студ., КНУТШ, Київ **

ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА ЯК ОСНОВА СУЧАСНОЇ ДЕМОКРАТІЇ

Однією з головних причин багатьох проблем у розвитку політичної системи, у розвитку демократії є стан політичної культури і рівень політичних знань. Не розуміючи змісту політичних процесів, неможливо ефективно брати активну участь у політичних відносинах. Саме тому формування політичної культури в суспільстві повинне хвилювати не тільки фахівців, але і все суспільство.

Поняття "політична культура" є похідним від понять "політика" (наука й мистецтво управління) та "культура" (сукупність фундаментальних цінностей, створених цивілізацією) і "виступає як продукт історичного досвіду суспільства, індикатор його цивілізованості, інструмент узгодження інтересів влади й суспільства" [Рудич Ф.М. Політологія: Підручник. – К., 2006. – С. 189]. Як складова частина загальної культури, вона визначає політичну поведінку індивідів і соціальних спільностей, надаючи їй певного змісту і спрямування. Вона багато в чому визначає також характер і особливості конкретної політичної системи, політичний режим, динаміку і спрямованість політичних процесів.

Дослідники Г.Алмонд і С.Верба шляхом порівняльного аналізу різних політичних культур, які існують в різних країнах, виділили три "чистих типи" політичної культури: паройкіальний (відсутність у суспільстві інтересу до політичної системи), притаманний політичним системам, які через громадську пасив-

* Рецензент – Н.А. Ліпковська-Надеїна, канд. політ. наук.

ність по відношенню до держави важко назвати стабільними, скоріше за все для них будуть характерними прояви стагнації та застою; підданський тип (сильна позитивна орієнтація громадян на політичну систему, але низька активність у процесі її функціонування), на основі якого стабільним можна назвати лише те правління, яке є достатньо харизматичним, або ж відповідає традиційним уявленням громадян про владу, яка за допомогою цього і може підтримувати необхідну динаміку стабільності в суспільстві; активістський тип ("культура участі"), який, хоч і передбачає активну роль громадян у політичній системі, але меншою мірою сприяє політичній стабільності внаслідок зіткнення і протистояння різного роду інтересів та груп. Попри таку класифікацію, в історії, на думку Г.Алмонда і С.Верби, переважають змішані типи політичної культури, серед яких особливого значення набуває громадянська культура, яка найбільш характерна для демократичних політичних систем. "Вона передбачає, що суб'єкти політики у своїй діяльності виходять з інтересів усього суспільства, а не лише окремої соціальної спільності" [Алмонд Г., Верба С. Гражданская культура и стабильность демократии // Полис. – 1992. – № 4. – С. 123]. Тому, навіть за наявності в ній різних політичних орієнтацій, ця культура спрямована на дотримання в суспільстві громадянського консенсусу, компромісу та інших необхідних для встановлення політичної стабільності факторів.

Але на практиці дослідження в сфері політичної поведінки поставили під сумнів адекватність такої моделі. Вони продемонстрували, що громадяни демократичних країн рідко живуть відповідно до моделі громадянської (раціонально-активістської) культури. Їх не можна назвати ні добре інформованими, ні глибоко включеними в політику, ні особливо активними; а процес прийняття електоральних рішень є чим завгодно, тільки не процесом раціонального розрахунку. У її рамках багато громадян можуть бути активно включені в політику, однак багато інших відіграють більш пасивну роль "підданих". Пошук причин невідповідності між ідеалами раціонально-активістської моделі і типами політичних зв'язків, що фактично існують у найбільш стабільних і процвітаючих демократіях наштовхує дослідників на одне з можливих пояснень, яке полягає в тому, що ця невідповідність є свідченням поганого функціонування демократії. Якщо демократія, означає суспільство улаштоване так, що його члени можуть реально впливати на формування влади і, що найважливіше, цю владу контролювати, то особливо тривожним явищем, що не дає права на позитивні оцінки "демократизації" у нашому суспільстві, є практично відсутня система контролю влади. Навіть така демократична процедура впливу суспільства на владу, як відкликання депутата, як можливість висунення суспільством визначених вимог до обраного депутата чи президента, не існує. А влада, що не знаходиться під контролем суспільства, навіть якщо вона і заявляла про себе, як демократичну, дуже швидко втрачає цю якість.

Тому, відновлення довіри громадян до влади є основою розвитку ціннісних орієнтацій, на підставі яких і формується справжня громадянська культура. Для її утвердження важливо визначити зрозумілі громадянам держави стратегічні орієнтири соціально-економічного її облаштування, а головне – реалізувати ці орієнтири. Політична культура має бути адекватна до тих докорінних змін, які відбуваються в економічній й політичній суспільних сферах.

СУТНІСТЬ І ТИПОЛОГІЯ ПОЛІТИЧНИХ РІШЕНЬ

Прийняття політичних рішень є центральним елементом перетворення політичних вимог різних соціальних груп і громадян у загальноприйнятні для всього суспільства засоби і методи регулювання соціальних відносин. У такому контексті прийняття політичних рішень – це технологічне перетворення політичної влади в управління соціальними процесами (на кшталт перетворення потенційної енергії у кінетичну в фізичних процесах). Ж.Б. Дюрросель визначає політичне рішення як дію інформованого суб'єкта влади зі співвідношення та реалізації своєї мети у спілкуванні з рівноправними за вихідними умовами суб'єктами влади інших державних утворень.

Всю різноманітність політичних рішень можна розподілити на акти вищих органів влади; рішення місцевих (локальних) органів влади; рішення, прийняті безпосередньо громадянами; рішення керівних органів політичних партій і громадських організацій. Очевидно, що перший і другий типи рішень приймаються представницькими й виконавчими органами влади, третій – безпосередньо індивідами, а четвертий – недержавними організаційними структурами політичної системи суспільства. Рішення, які приймають безпосередньо громадяни, як правило носять місцевий характер і приймаються органами місцевого самоврядування, органами самоорганізації населення, зборами громадян.

Окрім цього, дослідники також виокремлюють такі основні типи політичних рішень, як стратегічні (фундаментальні), законодавчі та адміністративні [Дейтареєв А.А. Теория принятия политических решений в структуре социальных и управленческих дисциплин. – М., 2003. – С. 59]. Фундаментальні рішення ухвалюються конституційним (легітимним) або ж нелегітимним (насильницьким, революційним) шляхом і регламентують основоположні засади державно-політичного життя соціуму. З нормативної точки зору такі рішення можуть бути формалізовані у вигляді установчих конституційних актів (наприклад, Конституційної асамблеї), рішень референдуму чи плебісциту. Відповідно, законодавчі рішення ухвалюються відповідним органом законодавчої влади в межах конституційного поля або ж під ширмою квазізаконності, декларованої як конституційної (у тоталітарних політичних системах) і регламентують життєдіяльність більшості членів суспільства. До них, зокрема, відносимо закони, укази глави держави, постанови парламенту та уряду, з поточних питань суспільно-політичного життя. В свою чергу, адміністративні рішення стосуються як визначеного, так і невизначеного невеликого кола індивідів і можуть видаватись у вигляді розпоряджень, інструкцій, наказів органів державної влади і місцевого самоврядування, нормативних актів локальної дії (відомчих актів) тощо.

Американці Р. Снайдер, Б. Сапін, Г.Брак запропонували чотири основних поняття аналізу рішень, а саме: прийняття рішень, як процес вибору способів діяльності; процес рішення, як кінцевий результат усього ходу прийняття

* Рецензент – О.О. Половко, канд. політ. наук/

рішень; осередок рішень, що його розглядали, як групу тих, хто приймає рішення; організаційна система, тобто група ролей і відносин, а також дій, що з них випливають.

Однак, зазначений підхід не охоплює категорії, пов'язані з мотивацією процесу рішень та їх реалізації, тому низка вчених (польський науковець А.Боднар, французький дослідник П. де Леспінасс) запропонували альтернативні понятійно-категоріальні системи в контексті політичних рішень, які, зокрема, зосереджуються на категорії результату такого рішення, а Я.П'єтраць доповнив зазначену систему понять ще одним – ситуація прийняття рішень, що розглядається як тотожне політичному контекстові [Эндрус М., Стэнсфилд Р. Методы принятия решения. – М., 1997. – С. 123].

На сьогодні сформувалося дві теоретичні концепції, які певною мірою дозволяють зрозуміти процес прийняття політичних рішень: описовий, що представлений дискурсивною, постпозитивістською концепцією та концепцією "достатньо доброго рішення" і нормативний. Серед теорій, що займаються пошуками шляхів поєднання переваг як нормативного, так і описового підходів щодо вивчення процесу прийняття політичних рішень, особливе місце належить політичному аналізу. На думку К.Едварда, політичний аналіз може зменшити складність проблеми до керованих масштабів за допомогою визначення тих її елементів, стосовно яких існує або може бути отримана інформація. В свою чергу, обґрунтованість політичних рішень визначається тим, наскільки ефективно суб'єкти політичної діяльності підготовлені до пізнання закономірностей політики і вибору механізмів їх дії. Цей вибір передбачає: а) визначення провідного напрямку суспільного розвитку; б) оптимальне співвідношення провідного напрямку з іншими тенденціями, сукупність яких і становить широке коло можливостей для врахування вимог закономірності. Правильно реалізований вибір і забезпечує правильність і ефективність політичного рішення. Таким чином, учасники політичного процесу приймають політичні рішення, враховуючи об'єктивні і суб'єктивні потреби соціуму. Саме ж політичне рішення за своєю сутністю є адекватним відображенням сутності політичних процесів, що відбуваються у соціумі в конкретно-історичний період.

М.І. Зайдель, студ., ХНУ ім. В. Каразіна, Харків
prof.krytyk@gmail.com

МІЖНАРОДНИЙ ІМІДЖ УКРАЇНИ: ПЕРСПЕКТИВИ НА МАЙБУТНЄ

Місце держави як політичного актора на світовій арені та у свідомості суб'єктів політичного процесу обумовлено міжнародним іміджем держави. В інформаційному суспільстві держава виступає своєрідним брендом, який складається з таких компонентів: імідж влади, імідж економіки, образ демократії, зовнішньополітичний імідж країни, імідж інформаційної політики держави тощо. Імідж держави знаходиться під тиском подій та змін в суспільно-політичних сферах, культурі, економіки, геополітичної розстановки сил, демографічних процесів тощо. Але існує різниця між тим, що робиться в країні для створення чи поліпшення іміджу країни, і як це сприймається на світовій арені.

Щодо України, то варто підкреслити те, що на відміну від інших держав, де імідж держави підтримується спеціалістами, політиками, бізнесменами, артистами, спеціальними урядовими програмами, а спеціалісти зі сфери піар-технологій та мас-медійного простору розробляють програму дій щодо підтримання зовнішньополітичного та міжнародного іміджу держави, питання міжнародного іміджу України не входить в сферу інтересів державних програм та не набуло дослідницького бекгранду. Сьогодні найяскравішими елементами міжнародного іміджу країни, тобто тими подіями, або прізвищами, незалежно від того, яке емоційне забарвлення вони несуть (позитивне чи негативне) є: Чорнобиль, "Помаранчева революція", Євробачення, Євро-2012, Верка Сердючка, Юлія Тимошенко, брати Клички, корупція, проблеми з Росією, українські заробітчани, перевибори, політична криза, голодомор. Для покращення міжнародного іміджу України варто вести продуману, логічну та агресивну інформаційну політику, оскільки нейтралізація негативних характеристик в репутації України в глобальному інформаційному просторі та формування нового її образу є стратегічно важливим напрямком розбудови держави. Держава має направити зусилля на формування позитивного іміджу країни, але це повинна бути консолідована позиція з питань політики, економіки, інвестиційних та туристичних можливостей. Ця позиція повинна відображати стратегію України в світі і базуватись на національних інтересах і пріоритетах. В світі не приділяють такої уваги політиці, як в Україні. Сьогодні українські політики занадто сконцентровані на внутрішній боротьбі один з одним та намагаються розділити Україну на Схід та Захід на основі результатів виборів. Але такий штучний розділ не стосується реального життя населення регіонів. Важливо підкреслити те, що в світовому інформаційному просторі джерелами новин про Україну є неукраїнські. Україні не вистачає активності пропагування досягнень та можливостей України, підтримки українські інформаційних центрів в різних країнах, просування українських ЗМІ в різних мережах в світі, але також необхідним є комплекс заходів щодо інформаційної безпеки держави. Але ці та інші міри неможливо реалізувати без належного фінансування зі сторони держави.

Серед іншого Кабінет Міністрів України в 2007 році утвердив концепцію державної програми по формуванню міжнародного іміджу України на 2007–2010 рр. Планомірний міжнародний піар, підкріпленний конкретними досягненнями та проривами в розвитку країни, здатний вивести Україну на новий рівень позиціонування – як в регіоні, так і в світі.

І.В. Зарицька, асп., КНУТШ, Київ

ПАРЛАМЕНТСЬКО-ПРЕЗИДЕНТСЬКА МОДЕЛЬ ПОЛІТИЧНОЇ ОПОЗИЦІЇ: ФРАНЦУЗЬКИЙ ДОСВІД

Існування опозиції є невід'ємною рисою демократичного устрою та громадянського суспільства. Політична опозиція носій альтернативних шляхів розвитку суспільства, її діяльність оптимізує ухвалення державних рішень, спонукає зважати на інтереси всіх зацікавлених груп суспільства.

Інституалізація політичної опозиції є засобом конструктивного розв'язання суперечностей між інтересами різних соціальних груп, складовою механізму стримувань і противаг у структурі відносин у сфері влади. Визначення статусу політичної опозиції має передбачати певні вимоги до неї, насамперед вимогу налаштовуватися на конструктивні форми співпраці, не вдаватися до неконституційних способів протистояння, будувати цивілізовані відносини з владою [Політична система України в контексті досвіду демократичного будівництва країн ЦСЄ та Балтії. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://niisp.gov.ua/vydanna/panorama/issue.php?s=pp0&issue=2003_2].

Науковці виділяють декілька типів інституалізації опозиції. Різниця між ними заключається в різноманітних правах та обов'язках, а також у формах їхнього вираження, які має опозиція в різних країнах. Крім того, той чи інший тип інституалізації опозиції зумовлений політичними традиціями та культурою нації, а також такими чинниками, як ступінь однорідності суспільства та схильність до консенсусу.

Одним з таких типів політичної опозиції є парламентсько-президентська модель політичної опозиції. Типовою така модель є для Франції, вона має характерні риси, а саме:

- ✓ "змішану" політичну систему, тобто парламент формує уряд, президент обирається через прямі вибори, та має велике коло повноважень;
- ✓ функції опозиції бере на себе: парламентська меншість (при умові, якщо більшість і президент належать до однієї політичної сили), парламентська меншість і президент (при умові, якщо більшість і президент належать до різних політичних сил);
- ✓ існує двополюсна партійна система, тобто виборча система заохочує блокування близьких партій.

Зазначимо, що така політична система залишає досить багато місця для різних концепцій політичної опозиції, а французький варіант – це лише один із можливих варіантів. Статус і можливості парламентської опозиції у Франції такі: не має можливості впливати на ухвалення політичних рішень; не існує закріпленого статусу і прав щодо контролю над діяльністю уряду; парламентська опозиція не впливає на порядок денний парламенту.

Опозиція за французьким варіантом змішаної системи слабка, а парламентська меншість у Франції ще слабша, ніж у Великобританії. Вона не має жодних можливостей участі у розробці державних рішень. Крім того, у Франції, на відміну від Великобританії, опозиція не наділена жодним спеціальним статусом і немає жодних повноважень, наприклад, відсутня можливість формування порядку денного парламенту впродовж певної кількості днів та місяців.

Можливості для опозиційної діяльності Франції досить обмежені, і це є однією з причин великої популярності непарламентських форм протесту й опозиційної діяльності: мітинги, страйки, демонстрації, акції непокори. Часто такі акції мають вагому частку насильства.

Це відбувається тому, що французьке суспільство досить сегментоване, інтереси різних його сегментів часто суперечать одне одному. В цьому випадку, парламент з огляду на невисоку роль опозиції не є майданчиком, на якому ці інтереси можна узгодити [Уроки демократії: світовий досвід для України. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.icps.com.ua>].

В умовах коли президент та уряд належать до однієї політичної сили, недоліки такої моделі повторюють вади британської моделі опозиції. Якщо ж президент та уряд належать до різних політичних сил, недоліки цієї системи також достатньо великі: простір для опозиційної діяльності не збільшується суттєво, однак відповідальність за ситуацію розмивається. В результаті, це знижує загальний рівень легітимності системи

Позитиви цієї моделі заключаються у тому, що в разі протистояння уряду та президента державну політику виробляють консенсусом: для ухвалення рішення компромісу має бути досягнуто між політичними інтересами і уряду, і президента. У випадку, якщо вони представляють одну партію, позитивом можна назвати можливість встановлення чіткого зв'язку між станом країни та діяльністю тієї чи іншої партії.

Ознайомлення з даною моделлю свідчить проте, що не існує ідеальної моделі, яка б не мала негативних наслідків. Та й інша модель функціонування опозиції є радше відповіддю на певні соціальні умови, які склалися у суспільстві.

Є.І. Качмарський, асп., КНУТШ, Київ*
evgenij_k@ukr.net

КОНЦЕПТУАЛЬНЕ РОЗМЕЖУВАННЯ ПОНЯТЬ "МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ" ТА "МІСЦЕВЕ УПРАВЛІННЯ"

Питання реформування системи місцевого самоврядування в Україні неминуче спонукає до необхідності теоретичного розмежування понять "місцевого самоврядування" і "місцевого управління". Незначні прогалини в теорії спричиняють вагомі негативні наслідки в практиці локального управління. Постійна підміна понять призвела до гострих проблем сьогодення в управлінні адміністративно-територіальними одиницями, до кризи місцевого самоврядування і незацікавленості громад в активній політичній діяльності. Довільне трактування понять місцевого управління і самоврядування, як наслідок, невдале розмежування сфер їхніх компетенцій, сприяли становленню запутаної, корумпованої і безвідповідальної системи управління на місцях.

Досить велика палітра досліджень з даної проблематики хвибує тим, що дослідження природи місцевого самоврядування і місцевого управління проводиться через протиставлення цих явищ, через констатацію їхньої несумісності або шляхом підпорядкування одного поняття іншому, визначаючи місцеве самоврядування як спосіб децентралізації державного управління.

Розв'язання даної проблематики започатковують в своїх працях Борденюк В.І., Батанов О.В., Чапала Г.В., Любченко П.М., Колодій А.М., Олійник А.Ю., Шаповал В.М., Куйбіда В.С. та інші.

Розмежування понять "місцеве самоврядування" та "місцеве управління" доречно проводити через розгляд їхньої сутності в процесі теоретичної розробки з різних концептуальних позицій. Еволюція концепцій місцевого самоврядування відбулася навколо вирішення питання про співвідношення місцевого управління і самоврядування.

* Рецензент – Ф.М. Кирилюк, проф.

Громадівська теорія розглядає місцеве самоврядування як самостійну форму публічної влади, суб'єктом якої є територіальний колектив – елемент громадянського суспільства. Місцеве самоврядування визначається як автономна по відношенню до державного управління публічна влада територіальної громади. Управлінням власними справами громад є відмінним за змістом від справ державного управління.

Державницька теорія характеризує місцеве самоврядування як продовження державного управління або як власне державне управління в межах муніципального утворення, здійснюване громадянами безпосередньо або через сформовані демократичним шляхом на місцях органи, розглядає місцеве самоврядування як спосіб демократичної децентралізації державної влади і визнає його різновидом державної влади.

В межах теорії муніципального дуалізму здійснюється синтез державного і недержавного в трактуванні природи місцевого самоврядування. Теорія муніципального дуалізму виходить з подвійного характеру муніципальної діяльності – самостійного вирішення місцевих справ і здійснення на місцевому рівні певних державних функцій. Держава може переносити на громади багато завдань державного управління. Прихильники цієї концепції вважають, що місцеве самоврядування незалежне від держави лише при розв'язанні суто господарських та громадських справ, а в політичній сфері воно розглядається як агент держави, що виконує державні функції.

В радянській суспільно-політичній літературі під самоврядуванням розумілося державне управління. Явище місцевого самоврядування сприймалося як частина соціалістичного самоврядування народу, де головною ланкою визнавалися відповідні ради народних депутатів. Місцеві ради досліджувалися в системі органів державної влади, а їх виконавчі органи – в системі органів державного управління.

Місцеве управління і самоврядування – здійснення владних повноважень на місцевому рівні через місцеві представництва держави чи державних органів та самою територіальною громадою, в тому числі через її представників. Місцеве управління – здійснення державою управлінських функцій на місцевому рівні через свої представництва.

Відмінність між самоврядуванням і управлінням полягає в положенні джерела управлінського впливу відносно самої соціальної системи. Місцеве самоврядування – найбільш наближений до населення рівень влади, на відміну від державного управління. Якщо місцеве управління є продовженням вертикалі виконавчої влади, то місцеве самоврядування, навпаки, не повинно вводитися згори, а має передусім виникати знизу завдяки ініціативності територіальних громад у сфері реалізації власних інтересів. За своєю природою місцеве самоврядування є специфічною формою реалізації публічної влади, яка відрізняється від державної тим, що втілює місцеві (корпоративні) інтереси територіальних колективів, на відміну від природи держави, яка втілює загальнонаціональні інтереси. Сутність самоврядування в наданні місцевому суспільству самому завідувати своїми суспільними інтересами, в наближенні процесу прийняття рішень до населення та в збереженні за урядовими органами завідування лише державними справами.

ВЛИЯНИЕ СМИ НА ОРГАНИЗАЦИЮ И ПРОВЕДЕНИЕ ВЫБОРОВ

О начале избирательной кампании и действиях участников избирательного процесса, как правило, мы, узнаем, когда читаем газеты, смотрим телевидение, слушаем радио или находимся в Интернет.

Российский опыт демократии охватывает четыре федеральных избирательных цикла. Главная особенность большинства российских избирательных кампаний – громадная несоразмерность сил и средств, противостоящих друг другу на выборах. Принадлежность к правящему классу, группировке, клану, связь с могущественными финансово-промышленными группами – это факторы, определяющие явное преимущество одних участников кампании над другими, которые легко конвертируются в оглушительные победы на выборах.

Избирательный процесс – это своего рода публичная встреча общества и государства, гражданина и власти, когда стороны обязаны информировать друг друга о своих действительных, а не мнимых намерениях и ресурсах. Значение достоверной информации, ее влияние на электоральные предпочтения граждан очевидно.

Практика выборов в России за последние годы обнаружила широкий спектр различных проблемных ситуаций и коллизий, в том числе связанных с участием СМИ. На наш взгляд, можно условно выделить три основные фазы участия СМИ в избирательном процессе.

1989–1993 гг. – начальная идеалистическая фаза, характеризующаяся достаточно наивным пониманием роли СМИ в политических процессах, а по существу, привитым идеологами доверием россиян к СМИ как к институту гражданского общества. Показательно, что при максимальном общественном доверии к СМИ правовая регламентация информационных отношений была минимальной.

1993–1999 гг. – рациональная, можно сказать, прагматическая фаза, отличающаяся формальным пониманием роли СМИ в избирательном процессе. Основные ее задачи – информационная и организационная, т.е. вовлечение граждан, особенно молодежи, в избирательный процесс. В этот период началась целенаправленная работа по определению юридического статуса СМИ как одного из элементов механизма проведения предвыборной агитации.

1999–2009 гг. характеризуются заметным усилением коммерциализации участия СМИ в выборах. Нередко они обеспечивают целенаправленную рекламу политического товара в лице определенных кандидатов или списков.

Итак, часть СМИ, из источника формирования активной гражданской политической позиции и электоральной культуры постепенно трансформируется в институт производства информационного политического товара.

Ожесточенная агитационная борьба претендентов на депутатские мандаты или выборные должности, с легкой руки отдельных журналистов стала называться "информационной войной".

В избирательном процессе проверяются не только законодательно установленные нормы – правила и процедуры, но и выявляются определенные ценностные установки, ожидания, настроения избирателей. Формирование последних составляет предмет деятельности СМИ, которые выражают или отражают информационную культуру и общества, и граждан, и власти, их способность быть субъектами политических, информационных и, в частности, избирательных отношений. Деятельность СМИ самым непосредственным образом связана с фундаментальными конституционными политическими правами и свободами граждан и объединений.

В зависимости от того, с кем СМИ структурно связаны, чьи интересы они отстаивают, проявляется их роль как публичного информационного института, проводящего либо общественную политику, либо узкокорпоративную, когда можно профессионально манипулировать общественным мнением.

Выборы являются базовым институтом политической демократии. Через избирательный процесс реализуется основная политическая функция современного общества – легитимация действующей публичной власти. Иначе говоря, определенным лицам на определенный срок дается политическая санкция на осуществление в установленных законом формах и процедурах функций и полномочий законодательной власти. И избирателям далеко не безразлично, с какими политическими актерами они встретятся, кто из них попадет во власть и чего от них можно ожидать.

Сегодня в России назрела необходимость дальнейшего совершенствования федерального законодательства о выборах и СМИ, целью которого должно быть обеспечение:

- ✓ прозрачности и полноты финансирования предвыборной агитации через СМИ из избирательных фондов кандидатов, избирательных объединений, избирательных блоков;

- ✓ достоверности информации о кандидатах, избирательных объединениях, избирательных блоков, получаемой гражданами из средств массовой информации;

- ✓ реализация прав кандидатов на ответ в средствах массовой информации на публикации, способные нанести ущерб их чести, достоинству и деловой репутации.

Свобода массовой информации является одной из важнейших гарантий информационной безопасности, поскольку, во-первых, она обеспечивает доступ граждан к полной, всесторонней и достоверной информации, во-вторых, защищает общественное и индивидуальное сознание от воздействия пропаганды и других форм манипулирования.

Эффективность выборов как способа организации и контроля деятельностью институтов публичной власти во многом зависит от уровня правовой культуры граждан, степени их доверия избирательным процедурам.

ПОЛІТИЧНИЙ ЕКСТРЕМІЗМ: СУТНІСТЬ ТА ФОРМИ ПРОЯВУ

Чинне українське законодавство визначає політичний екстремізм як діяльність об'єднань громадян, інших організацій, посадових осіб і громадян, що спрямована на насильницьку зміну конституційного ладу України, насильницьке захоплення влади або насильницьке утримання влади, порушення суверенітету і територіальної цілісності України, організацію незаконних збройних формувань, розпалювання міжетнічної, расової або релігійної ворожнечі, а також публічні заклики до вчинення в політичних цілях протиправних діянь. Якщо узагальнити, то термін екстремізм можна визначити так – це схильність осіб чи їх груп до силових методів досягнення своїх політичних чи ідеологічних цілей [Шляхтун П.П. Політологія (теорія та історія політичної думки). – К., 2002. – С. 559–561]

Власне, терор, як метод, пов'язаний з використанням залякування та вбивств як засобу політичного тиску, відомий вже давно. Палестинська організація сікаріїв ще в I ст. н.е. використовувала його в боротьбі з Римською Імперією. У XIX столітті доволі відомі російські народники, у XX ст. Українська Військова Організація, згодом Організація Українських Націоналістів, Червоні бригади, Фракція Червоної Армії, Ірландська Республіканська Армія, Хамас, Хізболла, Ісламський джихад й цілий ряд інших [Остроухов О.В. Тероризм: Соціально-філософские аспекты исследования. – М., 1999. – С. 216–224].

Екстремізм виникає й поширюється в умовах загострення соціально-політичної ситуації. Можна виділити кілька причин виникнення цього явища. Зокрема поглиблення протиріч між різними соціальними чи національними групами, ігнорування їх інтересів, замкненість політичних еліт, її нездатність вирішувати питання суспільного розвитку, недостатня соціальна захищеність чи різкий спад рівня життя більшості громадян країни. Будь-які кризи є найбільш придатним ґрунтом для екстремістських ідей, що в кінцевому результаті переростає в тероризм, адже іншими шляхами екстремістам вкрай тяжко досягти своїх цілей.

У політичній теорії екстремізм традиційно поділяється на "лівий" та "правий". Як свідчить політична практика, ліві екстремісти у своїх поглядах звертаються, як правило, до ідей марксизму-ленінізму та інших лівих течій (анархізм, лівий радикалізм), проголошуючи себе найбільш послідовними борцями "за права пролетаріату" й "трудящих мас". Представники лівого екстремізму таврують капіталізм за соціальну нерівність, пригнічення особистості, експлуатацію, а соціалістичне суспільство піддають критиці за бюрократизацію, за зраду принципів класової боротьби і т. д. (наприклад, діяльність Фракції Червоної армії в Німеччині, Червоних бригад в Італії, Сантендаро луміносо в Перу тощо). Хоч деякі "ліві" екстремістські організації подекуди й заборонено, значна кількість їх діє легально і навіть має своїх представників у парламентах та місцевих органах влади.

* Рецензент – Д.В. Неліпа, канд. політ. наук, доц.

На протизвагу "лівим", "правим" екстремісти викривають вади буржуазного суспільства з украй консервативних позицій, тавруючи його за "занепад" моралі, наркоманію, егоїзм, споживацькі настрої, засилля "масової культури", брак "порядку" тощо. Найбільш послідовним правоекстремістським політичним рухом є фашизм, який, зокрема, виник в обстановці революційних процесів, які охопили країни Західної Європи після Першої світової війни і перемоги революції в Росії. Фашизм уперше виник в Італії, а вже пізніше аналогічні рухи склалися в багатьох інших країнах світу. Ідеологія фашизму – це антидемократизм і антикомунізм, расизм і шовінізм. Особливе місце в ідеології фашизму посідає концепція нації як вищої і вічної цінності, заснованої на спільності крові. Звідси постає завдання збереження чистоти крові й раси. Зазнавши поразки у період Другої світової війни, фашизм почав відроджуватися вже як неофашизм. Неофашизм проповідує ті самі ідеологічні й політичні погляди й спирається на ту ж соціальну базу, водночас намагається пристосуватися до нових реалій сучасності [Шляхтун П.П. Політологія (теорія та історія політичної думки). – С. 560–563].

Характерно, що з кожним роком ми спостерігаємо зростання політичного екстремізму, який набирає все більших обертів та впливу у світовій політиці. Це обумовлено поглибленням прірви між різними соціальними групами та, по різних причинах, неможливістю окремих з них досягти своїх цілей легальним шляхом.

А.О. Шерметинська, студ., КНУТШ, Київ*
NASTYA_VLASOVA@ukr.net

ПОЛІТИЧНА РЕКЛАМА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ ПАРТІЙНОГО ЛІДЕРА

Останнім часом у нашому суспільстві все більшого розвитку набувають різноманітні політичні та PR – технології, що особливо помітно під час виборчих кампаній. На цьому тлі активізується потреба політичних організацій в ефективній та діючій політичній рекламі. У демократичному суспільстві політики мають постійно підтверджувати легітимність свого перебування на політичній арені. Іншими словами, їм доводиться переконувати громадськість у тому, що вони гідні її представляти. Вибір засобів переконання є показником політичної культури. Спроби грубої маніпуляції громадською думкою можуть дати зворотний результат. Матеріальні заохочення населення спрацьовують виключно у конкретний момент, не сприяючи створенню стійкого позитивного іміджу.

Політична реклама відрізняється від комерційної тільки одним – товаром, що рекламується, є людина. При цьому, як і у звичайній рекламі, в рекламі політичній на перший план виходять не загальні характеристики об'єкта, а його переваги для конкретних виборців. Політична партія має чітко підкреслювати те, як ідеї її лідера поліпшать життя пересічних громадян. Отже, проблема влади цілком аналогічна проблемі продажу товару. Так само аналогічною є й методологія створення іміджу політика. Недарма, починаючи з 50-х років ХХ ст., американці вважають, що вони "продають" своїх майбутніх президен-

* Рецензент – В.В. Колюх, канд. політ. наук.

тів, створюючи політикам бажаний імідж. І справді, уже в 1933–1934 рр. з'явилася перша професійна іміджева фірма Вайтекера і Вакстера, яка забезпечувала перемогу республіканців протягом наступних двадцяти років.

Для політичної реклами важливою є та обставина, що світ, в якому ми живемо, може постати у вигляді трьох різних іпостасей: світу реального, світу інформаційного та світу символічного.

Заведено вважати, що реальні події тільки тоді стають значущими, коли вони знайшли відображення в засобах масової інформації. Події ніби-то й немає, якщо про неї не написано в газеті чи не повідомлено по радіо (телебаченню). Саме тому політична реклама стає інформаційним містком між електоратом та партіями.

До символічного світу належить поняття іміджу політика та його партії. Політик сам є символічною постаттю. Тому в політичній рекламі необхідно вигадати та показати глядачу (тобто виборцю) відповідний набір жестів, поз, інтонацій, які підтверджували б цю думку. Імідж політика має відповідати очікуванням виборців, духом часу, оцінкам і уявленням його електорату. Процес створення іміджу політика, на думку відомих іміджмейкерів, відбувається за такими етапами. Передовсім окреслюється політична та економічна платформа політика чи його партії, а також чітко визначається програма партії. Далі вивчаються реальні характеристики політика – його характер, звички, манера поведінки тощо. І тільки потім починають вигадувати потрібний типаж (з урахуванням очікувань електорату), оскільки люди легше сприймають саме образ, а не реальну людину. Типажі можуть бути найрізноманітнішими: хитрий лис, батько нації, гарний хлопець, сильна людина, яка може захистити, аскет, святий, котрий нічого не хоче для себе, або навпаки – ділова людина, підприємець, який сам заробив гроші і знає, як зробити так, щоб усі стали багатими (цього типу українські виборці поки що не сприймають). Єдиною метою іміджмейкерів є створення такого іміджу політика та його партії, який спонукає виборців піти на вибори та проголосувати за них. Відтак під час проведення передвиборчої рекламної кампанії необхідно постійно контролювати і за необхідності негайно корегувати її хід у бажаному напрямку.

На сьогоднішній день, політична реклама не тільки виправдана – вона украй необхідна в нашому суспільстві, що тільки адаптується до умов плюралізму. Численність партій і схожість їх платформ дезорієнтує виборця. До того ж у нас мало хто читає програми різних партій. Реклама покликана спростити ці складні політичні концепції і програми, вихопивши з них найяскравіше, перекласти нудні тексти мовою емоцій, на мову гасел, девізів, передвиборчих слоганів, закликів, символів і вражаючих зорових образів.

Ю.С. Щербина, студ., КНУТШ, Київ
j7_06@mail.ru

РОЛЬ ПОЛІТИЧНОЇ СИМВОЛІКИ У ФОРМУВАННІ ІМІДЖУ ПОЛІТИКА

Сучасна людина постійно перебуває у символічному світі, оточуючи себе численними символами, які несуть різне смислове навантаження. Можливість символічного світу ще зі стародавніх часів стали предметом зацікавлено-

сті політикуму (наприклад, пишні образи Єгипетських правителів), особливу увагу приділяють здатностям психологічного впливу на електорат через символ. Специфіка останнього полягає в тому, що він може впливати на всі органи чуття людини одночасно, це є найголовнішим у сприйнятті інформації і одним із найсильніших засобів маніпулювання свідомістю. Також символ легко передається. Наприклад, історія з вікном, що світиться у Кремлі, якому народ приписав працюючого ногами Сталіна. Насправді ж це було вікно туалету для цілодобової охорони. Це показує наскільки невелика річ може стати потужним символом на озброєнні у досвідчених іміджмейкерів.

Символи є досить постійним явищем. Вони можуть змінюватися у ході історії, пристосовуючись до різних епох, культур, ситуацій, але сила його впливу незмінно велика. До того ж символ ніколи не "виходить з моди", що показує його універсальність. Символами можуть виступати як матеріальні речі: одяг, зачіска, будь-які предмети, так і нематеріальні: мова, запахи, набір поз та жестів (засоби невербальної комунікації), а також певні події, як у прикладі зі Сталіним. Навіть сам політик є символічною постаттю. Тому в політичній рекламі необхідно показати виборцю відповідний набір жестів, поз, інтонацій. Для цього підбираються спеціальні ансамблі кольорів (як кольори оточуючого світу політика, так і стосовно його зовнішнього вигляду), добірка текстів різного емоційного насичення. У кадрах політичної реклами виборець бачить цілий набір символів: окрім самого політика, показують назву його партії, емблеми, слогани, інколи його сім'ю, домашніх улюбленців. Сміслові навантаження несе не лише один символ (хоча його роль не варто недооцінювати, бо інколи найбільш вагомим є саме цей один символ, як незмінна солдатська шинель Сталіна, сигара Черчілля, кашкет Леніна і т.д.), а ансамбль символів, що складає імідж політика. Іміджмейкери запозичили свої технології у теоретиків комерційної реклами, де абсолютизується роль символу і міфу. Це підсилює ще й організаційна складова політики. Сюди відносять процедуру інавгурації президента (що є сама по собі набором символів: урочиста присяга, кортеж-супровід та ін.), вручення нагород, прийоми високих гостей. Все це надає неабиякої значимості політиці в очах народу.

Як і у всьому іншому, у символів є дві сторони медалі. Саме впливова сила міфу може стати і його ж руйнівною силою. Велике значення тут грає уміння правильно підбирати символи так, щоб вони доповнювали один одного, підтверджували імідж політика і не суперечили конкретній ситуації. У цій сфері великий крок зробили рекламисти (приклад: їх методика підбору кольорів Color Compatibility Test по групам у відповідності до емоційного сприйняття). Правильно підібраний дует кольорів – успішна реклама, а використання несполучних кольорів може в корінь зруйнувати весь рекламний проект, і це стосується не лише комерційної реклами. Ще одним прикладом вдало підібраної символіки може слугувати імідж Юлії Тимошенко та БЮТ: сама лідерка партії успішно користується символічністю своєї коси (приклад вдалого використання лише одного символу), і образ доповнює символіка партії – червоне серце на білому фоні. Тут, гра поєднання позитивного символу серця та вдало підібраних кольорів, а картину довершує імідж самої Тимошенко.

Щоб показати усю силу впливу символу на електорат, треба привести контрастний попередньому приклад, який наводять Баронін та Колпаков в одній з центральних областей України під час парламентської виборчої кампанії 2002 року. Політтехнологи просили кандидата у депутати вдягнутися простіше. З'являється його дружина, яка не мала відповідних професійних навичок, і вирішила, що краще знає що потрібно її чоловіку і переконала останнього не слідувати рекомендаціям професіоналів. Враховуючи той факт, що кандидат не був жителем регіону, його поява на міській площі у костюмі вартістю у місячний бюджет міста обґрунтовано прогнозувала загальну озлобленість. Додатком став виїзд на цю ж площу на швидкості президентського кортежу двох Мерседесів, з яких вийшов кандидат зі своєю дружиною. Шок команди доповнила норкова шуба його дружини та охорона із співробітників "Титану" [Правила игры в игре без привил / А.С. Баронин, А.А. Колпаков. – Прага, 2006. – С. 9].

Зробивши акцент на "престижності" образу, і в той же час, намагаючись бути "ближче до народу", кандидат у депутати потрапив у пастку між своїми обіцянками та реальними діями. У цьому випадку політичний символ зіграв роль негативної реклами. Згадується народна мудрість: "Починаючи гру – добре вивчи її правила".

Тут можна провести аналогію за прикладом використання обставинного виду аргументу *ad hominem* (аргумент до людини, або аргумент, пов'язаний з негативною оцінкою особистості). У цьому випадку зазначений аргумент вказує не на логічну, а на так звану прагматичну суперечність між декларацією та особистою поведінкою. "Батько говорить сину, що куріння шкідливе і приводить до серйозних захворювань. Син відповідає: "Ти сам куриш, чого ж варті твої аргументи?" [Уолтон Д. Аргументы ad hominem / Пер. с англ. Н.Я. Мазлумяновой; Науч. ред. перевода В.И. Карасик. – М., 2002. – С. 21].

Символізм в політиці є однією з найвагоміших складових політичної реклами. У цьому її найбільша краса і сила її впливовості. Але поряд із силою завжди повинна стояти раціональність, що в цьому випадку є умінням правильно керувати потужною здатністю символу до впливу.

СЕКЦІЯ "СВІТОВА ТА ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА"

*М.О. Андрущенко, асп., КНУТШ, Київ
g0d3y@ukr.net*

ДЖ. РОЗЕНАУ ПРО ХРОНОПОЛІТИЧНІ ПІДСТАВИ НОВОГО СВІТОВОГО ПОРЯДКУ

Дослідження політичного часу здійснюється Дж. Розенау в руслі осмислення проблеми нових тенденцій та бурлячих змін, що сьогодні мають місце в світовій політиці [Rosenau J.N. *Turbulence in World Politics: A Theory of Change and Continuity*. – Princeton, 1990]. Для їх позначення вчений використовує поняття неувяної структури, яке відображає той факт, що світова політика нині є надто рухливою та неспокійною, сповненою ознак безладних трансформацій, вихрових перетворень, турбулентності загалом.

Дж. Розенау зауважує, що поняття "міжнародні відносини" стає анахронізмом, оскільки дедалі частіше взаємодії, які конституують світову політику, здійснюються без прямої участі в них держав-націй. Тому, вважає вчений, для характеристики нового світопорядку доцільно вживати термін "постміжнародна політика". Саме він, на думку Дж. Розенау, вказує на присутність у світовій політиці нових структур та процесів і, в той же час, враховує її подальший структурний розвиток. Постміжнародна політика означає історичну епоху, яка розпочалася після Другої Світової війни й продовжує розвиватися сьогодні. Постміжнародна політика і є неувяною структурою, видовою концепцією того, як на людські зв'язки по всій планеті впливає складність та динамізм світопорядку, що формується. Турбулентність у світовій політиці при цьому означає, що структури та процеси, які забезпечують її відтворення є нестійкими, такими, де відбувається безперервна перебудова. Тобто, турбулентність – це щось більше, аніж прості потрясіння, які супроводжують глибинні зсуви в сучасному світі. Вона зачіпає всі без винятку сфери людської життєдіяльності і знаходить свій прояв у технологічних проривах, кризах влади, порушеннях досягнутої згоди, революційних переворотах, конфліктах поколінь тощо.

Ключовою характеристикою турбулентності, яка впливає на формування нового світопорядку, на думку Дж. Розенау, є невизначеність і, певною мірою, незрозумілість тих хаотичних змін, які відбуваються сьогодні на всіх рівнях світових політичних процесів. Вчений наголошує ще на одній характерній ознаці світової політичної турбулентності – "параметричних змінах". До останніх Дж. Розенау відносить три виміри світової політики – це мікрорівень окремих людей, другий – макрорівень відносин утворень (місцевих, національних та постнаціональних), третій – охоплює перші два. Відповідно, мікропараметр турбулентності світової політики пов'язаний із досвідом сприйняття навколишнього світу, за допомогою якого окремі громадяни держав та члени

недержавних організацій співвідносять себе із макро-світом глобальної політики. Тому цей параметр Дж. Розенау називає також "*параметром можли-вості сприйняття навколишнього світу чи досвідом*".

Макропараметр розглядається вченим як *структурний*, тобто такий, що стосується обмежень, які пов'язані з розподілом влади між та всередині колективних організацій, що утворюють глобальну політичну систему.

Третій, змішаний параметр Дж. Розенау називає *реляційним*. Він сфоку-сований на природі владних відносин, що переважають на мікрорівні між окремими людьми та на макрорівні їх колективних угруповань.

Згідно із Дж. Розенау, всі три параметри зараз перебувають у стані вкрай радикальної трансформації. Сила останньої є такою, що може викликати першу турбулентність у світовій політиці після тих зрушень, які свого часу завершилися Вестфальським договором 1648 року та формуванням світопо-рядку на основі націй-держав.

Власне одночасність та взаємодія параметричних змін, зазначає вчений, відрізняють сучасний період від епохи Вестфальського світопорядку. Сучасні люди невпинно набувають здатності до висування своїх претензій владі, що, в свою чергу, сприяє розвитку нових, децентралізованих та недержавних глоба-льних структур, які, по суті, прискорюють становлення нового світового порядку.

Характеризуючи "параметричні зміни", Дж. Розенау виокремлює наступні рушійні сили самих цих змін. По-перше, це *перехід від індустріального до постіндустріального порядку*, пов'язаний з розвитком техніки та технологій, передусім мікроелектроніки, яка скоротила відстань у всіх сферах суспільної діяльності, прискорила рух ідей, зображень, валют та інформації, і, тим самим, посилила взаємодію та взаємозв'язок подій. По-друге, виникнення таких явищ, як: *забруднення атмосфери, валютні кризи, тероризм, наркотрафік, СНІД*. Усі ці явища є безпосереднім продуктом нових технологій, і, що найважливіше, вони мають транснаціональний характер. По-третє, – *послаблення можливос-ті з боку держав та урядів знаходити адекватні розв'язки власних внутріш-ньополітичних проблем* з тієї причини, що останні фактично набувають стату-су міжнародних. А тому пошук їх розв'язків потребує виходу за межі юрисдикції національних урядів. По-четверте, – *послаблення ієрархізованих систем при-йняття рішень та набуття окремими її складовими гнучкості та ефектив-ності*. При цьому тенденція до децентралізації (субгрупізму) на всіх організа-ційно-управлінських рівнях дедалі сильніше контрастує із тенденцією до централізації, проявом якої Дж. Розенау вважає посилення втручання націо-нальних держав в економічну діяльність сучасних суспільств.

Зазначені фактори не лише впливають на формування нового світопоряд-ку. Вони відображаються й на досвіді сприйняття сьогоденного світу до-рослим населенням планети, якому доводиться вирішувати принципово інші проблеми взаємозалежності, що посилюються, та адаптуватися до нових технологій в умовах постіндустріального світопорядку. Проблема ускладню-ється тим, що, згідно із Дж. Розенау, політична турбулентність не має доста-тньої сили для деструкції встановлених порядків та культурних традицій. Останні здатні чинити їй значний вплив та ефективний опір. Водночас, за-значає вчений, якщо ми намагаємось зрозуміти напруженість боротьби між

силами, що прагнуть зберігти існуючий порядок, та силами, що тяжіють до перетворень, нам конче необхідно зрозуміти механізм турбулентності.

Тому, досліджуючи турбулентність, продовжує Дж. Розенау, ми заповнюємо деякий аналітичний вакуум. Цей вакуум спричинений недостатнім розумінням тих зв'язків, що в них трансформувалась світова політика під впливом різноманітних рушійних сил, внаслідок чого життя на сучасному етапі потребує зовсім інших правил та порядків, аніж індустріальна епоха. Вихідним під час заповнення цього аналітичного вакууму, на думку Дж. Розенау, має стати положення про те, що неспокійні глибинні зміни в сучасних суспільствах не можуть не мати серйозних наслідків для взаємодії цих суспільств, а, відтак, і для формування принципово нового, порівняно із Вестфальським, світового порядку. І, навпаки, складність та динамізм світопорядку, що формується, відображаються на всіх рівнях суспільно-індивідуальних відносин у всіх без виключення куточках нашої ойкумени.

С.В. Арсентьева, студ., МГУ ім. М. Ломоносова, Москва
to-ye-sve@yandex.ru

ВЛИЯНИЕ ГЛОБАЛИЗАЦИИ НА МИРОВОЙ ПОЛИТИЧЕСКИЙ ПРОЦЕСС

Глобализация, охватывающая сегодня все стороны жизни, становится доминирующим фактором в мировой политике и международных отношениях. Ученые до сих пор спорят о том, когда началась глобализация и каков ее генезис, однако, наиболее часто встречающаяся версия – это привязка процесса глобализации к развитию научно-технической революции 60-х годов XX века. Важнейшим историческим обстоятельством, формирующим основу генезиса глобализации, является осознание "пределов роста" мировой экономики и "общего будущего" человечества, появление концепций глобального, прежде всего экологического кризиса. Наиболее полно о глобальном кризисе было сказано в докладах Римскому клубу. Основанный на компьютерных математических моделях доклад "Пределы роста" [Медоуз, 1972] породил новое междисциплинарное направление глобального политического моделирования. Представления о кризисе цивилизации впервые подкрепляются выводами точных наук, что отличает концепции глобального кризиса от философских концепций, в которых выдвигаются подобные положения. Глобальные модели представляют кризис, прогнозируемый на их основе планетарным [см. так же: *Чихарев И.А.* Хронополитика в теории мировой политики. – М., 2006]. Как пишет Тоффлер, "Отличительной чертой этого срока является грандиозное расширение масштаба и размаха перемен. Естественно, эпохальные перевороты случались и раньше. Войны, чума, землетрясения, голод возмущали общественное спокойствие. Но эти потрясения и сдвиги не переходили границ одного или нескольких соседних государств. Сменились поколения, прошли века, и влияние этих событий распространилось за пределы государств. Сегодня, – пишет Тоффлер, – все границы сметены. Сеть общественных связей настолько плотна, что современные события отражаются во всем мире" [Тоффлер Э. Футурошок.

– СПб., 1997. – С. 15]. Проблемы изменения мирового порядка сегодня связаны с переходом от индустриального к постиндустриальному порядку [см. так же: *Rosenau J.N. Turbulence in World politics: A theory of change and Continuity.* – Princeton, 1990]. Этот период, – пишет Розенау, – напрямую связан с процессом информатизации радикально сократившим социальные экономические и политические дистанции. Последствием сокращения стала возросшая роль индивида в мировом политическом процессе. Отдельными "актерами" современного мирового политического процесса являются не только государства, но и негосударственные объединения, межправительственные организации, неправительственные организации, церковь, отдельные личности. Возрастает роль влияния СМИ на принятие политических решений, связанные с проникновением высоких технологий в ранее не развитые районы земного шара. Как пишет К.С. гаджиев, "В наши дни перемены, вызываемые восхождением и развертыванием новейших информационных технологий, настолько грандиозны и стремительны, что прошлое и будущее как бы растворяется в настоящем. Многие феномены, такие, как модели социального и экономического развития, показатели экономического роста, состояния общественного мнения и т.д. устаревают настолько быстро, что ни рядовой человек, и специалисты просто не успевают за ними. Смыслом научно-технологического и социального процесса стал выигрышем во времени" [*Гаджиев К.С. Геополитика.* – М., 1997. – С. 89] Характерной чертой современного мирового политического процесса стали стремительные изменения в динамике, политическая ситуация и "тренды" меняются настолько быстро, что человечество не всегда способно своевременно и адекватно оценить и ответить на происходящие изменения. Мир находится в состоянии "неопределенности будущего" этот тезис А.С. панарин связывает с критикой классического детерминизма и открытием стохастических процессов [см: *Панарин А.С. Глобальное политическое прогнозирование.* – М., 2000]. По мнению Панарина, мир находится в фазе раздвоения течения тех или иных процессов "бифуркации", достигших определенной критической величины, после которой осознается зависимость между прошлым и будущим состояниями системы теряются.

Б.Б. Рунов отмечает, "изменения в мире что за последние десятилетия носили столь глубокий и принципиальный характер, что вполне можно говорить о смене мировоззренческой парадигмы эволюции человеческого общества, о завершении крупномасштабного периода в истории цивилизации и постепенном втягивании мирового сообщества в некую новую систему мирового общения и жизнедеятельности на базе новых условий цивилизационного развития. Причем изменения несут системный характер и, т.е. затрагивают все существенные стороны человеческого общества: политику, экономику, эдиологию, культуру, а так же внеличностную среду обитания человека" [*Глобальное сообщество. Картография современного мира // Рунов Б.Б. Глобальное сообщество перед лицом перемен (хроника семинаров).* – М., 2002. – С. 433].

Глобализация затрагивает коренные основы существующего миропорядка, поднимает новые вопросы в международных отношениях, ранее не обсуждавшиеся на межгосударственном уровне. Государства в глобализиру-

ощемся мире оказываються в ситуаці, при котрій их внутренняя политика, зачастую играет не меньшую роль на мировой арене, чем внешняя. Транснациональные корпорации, выступающие, как отдельные аторы международных отношений, зачастую диктуют свою политику, что приводит к смене ориентиров и направлений деятельности. Как бы не были оценены последствия глобализации в мировой политике, ясно одно – мы стоим на пороге глобальной трансформации взаимоотношений между государствами.

А.Ю. Білоус, студ., КНУТШ, Київ
bilous.anna@gmail.com

КРАЇНИ ЛАТИНСЬКОЇ АМЕРИКИ ТА СХІДНОЇ ЄВРОПИ У КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Стаття присвячена проблемі вивчення впливу інтеграційних процесів на ті країни, що є найслабшими на момент їх входження до певного міжнародного союзу або організації і з цієї причини розвиток яких залежать від політики цих союзів чи організацій, тон якої в свою чергу задають домінуючі країни, що одночасно виступають і як світові гегемони. Мова йтиметься про країни Латинської Америки, що є членами Північноамериканського договору про вільну торгівлю або є суб'єктами інтеграційної політики цього об'єднання (the North American Free Trade Organization), та країни Східної Європи, що наразі є членами Європейського союзу (the European Union). Увага буде звернена на проблему порівняння політики організацій чи союзів та динаміці рівня розвитку зазначених країн.

Виходячи з вищезазначеного варто виокремити об'єкт, предмет та метод дослідження. Об'єктом даної статті виступає рівень розвитку країн Латинської Америки (Аргентина, Бразилія, Мексика, Чилі) та Східної Європи (Польща, Словенія, Словаччина, Чехія) за період із початку 1990-тих і активізації процесів налагодження взаємодії/інтерації в межах таких організацій як NAFTA та EU відповідно і до сьогодення. Предмет дослідження визначається як виявлення взаємозв'язків між інтеграційною політикою Північноамериканського договору про вільну торгівлю та Європейського Союзу із динамікою розвитку країн, що визначені як "слаборозвинені". У ході дослідження широко використовується порівняльний метод.

Розпочинаючи розмову про порівняльний аналіз динаміки рівня розвитку країн Латинської Америки та Східної Європи, одразу варто зазначити, що з огляду на тезовий формат неможливим видається детальний опис показників, за якими здійснювався аналіз, тож презентуються лише найбільш загальні висновки:

1. Економічний та інституційний розвиток країн Латинської Америки та Східної Європи в значній мірі був детермінований міжнародними геополітичними факторами. Особливо вплив цих факторів є значним у посткомуністичних країнах.

2. З початку 1990-тих країни Східної Європи зміцнили свої позиції набагато сильніше ніж це відбулося у країнах Латинської Америки.

Тепер перейдемо до короткого огляду інтеграційної політики NAFTA та EU. Доцільним видається розпочати із розгляду різних типів економічних та політичних факторів, що можуть використовуватися для спонукання відстаючих країн-партнерів в межах Північноамериканського договору про вільну торгівлю та Європейського союзу. Тож інтеграційні блоки є групами країн, що погоджуються взаємодіяти з приводу одного, декількох або й усіх напрямків з переліку наступних:

- 1) зняття торговельних бар'єрів;
- 2) координація внутрішнього ринку;
- 3) стимулювання вільного обігу капіталу всередині блоку;
- 4) створення єдиного ринку праці;
- 5) координація непрямой податкової політики;
- 6) координація регуляторної політики та політики у сфері конкуренції;
- 7) введення єдиної валюти;
- 8) координація макроекономічної політики;
- 9) координація зовнішньої політики та політики у сфері безпеки.

З поданого переліку співпраця в межах Північноамериканського договору про вільну торгівлю включає в себе 1 і 3 напрямки, а співпраця в межах Європейського союзу – 1-8 напрямки. Зрозуміло, що політичні мотиваційні чинники для динамічного розвитку "слабших" країн сильніші у випадку східної Європи. Процес доручення до EU надає більш гнучкі інтеграційні можливості ніж при інтеграції до блоку NAFTA і серед цих можливостей запровадження єдиної валюти та спільного ринку праці є найбільш привабливими. Можна було б зробити висновок про те, що зазначені мотиваційні чинники є суто економічними, а не політичними, проте якщо детальніше подивитися на світові індикатори розвитку, така думка спростовується. Мексика є більш економічно інтегрованою із Сполученими Штатами Америки ніж країни Східної Європи з Європейським Союзом.

Звісно ж динаміка розвитку відстаючих країн в межах інтеграційних блоків не може бути зведена до прямої залежності із кількістю коштів, що отримана ними на гармонізацію процесу вступу. Якби це було й справді так, то країни Латинської Америки та й інші бідні країни мали б зараз бути розвинені за допомогою коштів, отриманих від Світового банку чи інших організацій. Таким чином, залишається звернути увагу на інституційні характеристики блоків NAFTA та EU. Процес вступу до Європейського Союзу розпочався з активізації торговельних процесів та допомоги бідним країнам Східної Європи. Проте після підписання Копенгагенської угоди в 1993 році процес вступу перетворився на інтеграційний режим, що включав у себе торгівлю, допомогу, умови та мотиваційні чинники для подальшої інтеграції. З метою підвищення результативності обраних кроків Європейський союз вирішив покласти на PHARE функції наддержавної системи моніторингу. Визначна увага приділялася демократизаційним передумовам вступу, що було цілковито відсутнє у інтеграційній політиці Північноамериканського договору про вільну торгівлю. NAFTA була побудована за принципом однієї швидко укладеної угоди з низькими умовами інтеграції та слабкими механізмами посилення власних позицій.

Приклад Європейського союзу дає змогу зробити загальний висновок щодо того, що суттєвий динамізм у розвитку країн Східної Європи, які зрештою інтегрувалися до ЄУ, є наслідком саме системної регуляційної роботи домінуючих країн цього союзу над багатьма політичними чинниками, що була цілком відсутня у випадку Латинської Америки, що й призвело до незначних успіхів країн цього регіону у власному розвитку.

О.В. Гнатюк, студ., КНУТШ, Київ*
gnatiuk@mail.ru

ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНА ДИЛЕМА США: ГАРАНТ СВІТОВОЇ БЕЗПЕКИ ЧИ СИЛОВИЙ ГЕГЕМОН?

Сьогодні і у найближчому майбутньому беззаперечне світове лідерство США є і буде реальністю.

Перед Америкою стоїть вибір: вона може або правити світом (намагатися накидати йому свою волю силовими методами), або ж вона може стати світовим лідером, який виступає гарантом міжнародної безпеки.

Якщо Америка обирає шлях лідерства, їй потрібно рахуватися зі своїми партнерами, передусім, - традиційними союзниками у Європі. Адже без підтримки європейських союзників політика США сприймається у світі як імперіалістична. Беручи до уваги розширені можливості комунікації і зростаючі ризики, пов'язані з поширенням зброї масового знищення (особливо серед недержавних радикальних угруповань), система світової безпеки дедалі більш залежатиме від співпраці між США та ЄС.

Реалії сьогодення такі, що Америка найближчих декілька років залишатиметься абсолютним світовим гегемоном. У зв'язку з цим у світі зростає тривога щодо односторонності Америки, яка у ролі гаранту колективної стабільності міжнародної спільноти може також стати загрозою всім її членам. Щоб упоратися з новим глобальним безладом, Америці потрібна більш гнучка стратегія, аніж за часів холодної війни та після 11 вересня 2001 року. Особливо після останніх подій Америці вкрай потрібно ретельно і спокійно проаналізувати свої складні відносини із надзвичайно мінливим світом ісламу. У цьому полягає необхідна передумова ефективної довготермінової участі США у встановленні миру і спокою на теренах мінливих нових "Світових Балканів" (З.Бжезінський).

Сполучені Штати Америки і ЄС становлять ядро глобальної стабільності й економічного добробуту. Життєздатність цього ядра залежить від кола спільних проблем, окреслених Америкою і ЄС. Найнагальнішою тут є проблема забезпечення трансатлантичної співпраці у питанні стабілізації Близького Сходу. В більш тривалій перспективі предметом головного спільного інтересу залишатиметься розширення ЄС за рахунок зближення структур Європейського Союзу і НАТО.

Реальний вибір стосується того, як Америка повинна здійснювати свою гегемонію, з ким вона цієї гегемонією може поділитися і якою має бути та

* Рецензент – М.А. Шульга, д-р політ. наук, проф.

кінцева мета, на яку вона буде спрямована. Тобто у практичному плані збереження позицій Америки пов'язане із характером її глобального лідерства. Адже лідерство передбачає певний напрям дій, який має мобілізувати інших.

Накреслити справді глобальний курс, який зможе істотно поліпшити становище у світі, можна лише за умови спільної роботи по обидва боки Атлантики. Для досягнення цього ЄС має вийти зі свого нинішнього "коматозного стану" (З.Бжезінський), зрозуміти, що його безпека набагато більше залежить від становища у світі, аніж безпека Америки.

Американське верховенство не обов'язково означає автоматичну військово-політичну підпорядкованість ЄС. Обидві сторони мають розвивати дух взаємного пристосування, спільне стратегічне бачення, створювати нові механізми глобального політичного планування.

В.М. Грубов, д-р політ. наук, проф., НАУ, Київ

ЄВРОПА У ПОШУКУ НОВОЇ ФІЛОСОФІЇ БЕЗПЕКИ

Сучасну політичну атмосферу у Європі визначає одна з центральних проблем – це криза архітектури безпеки, яка зберігає тенденцію до поглиблення. Її відобразили дві події – югославська кампанія НАТО проти суверенної Республіки Югославія у 1999 році та дії Російської Федерації на підтримку Південної Осетії у Грузино – Південно-Осетинському конфлікті 2008 року. За воєнно-політичними наслідками обидва конфлікти майже схожі. Вони призвели до розпаду багатонаціональних держав та утворення нових незалежних країн. В обох випадках і політики і ЗМІ оперували такими відомими поняттями як "агресор" і "агресія", "порушення суверенітету" і "прав людини". Якщо у першому випадку це відносилось до США, НАТО і Заходу в цілому, то у другому – це стосувалось тільки Росії. Але не зважаючи на широку політизацію цих питань кожна сторона залишилася на власних позиціях, продемонстрував, що інтереси "понад усе".

На поверхні дискусій, які з часом майже вщухли спостерігалися як подвійні оцінки подій, які відбулися так і різноманітні інтерпретації можливих наслідків у відносинах Заходу з Росією. Але Європа "зразка 2008" року виявилася не такою, якою вона була у 1999 році. Новий геополітичний розклад визначила саме оновлена Росія. Москва продемонструвала воєнну силу, політичну згуртованість суспільства та бажання у зовнішньополітичних акціях мати свою власну думку. Всі погрози Заходу щодо "непропорційного застосування сили" проти Грузії та припинення відносин з Росією виявилися марними і непродуктивними. Припинення в односторонньому порядку з боку НАТО відносин з Росією у форматі "Росія-НАТО" (вересень 2008 р.) та пропозиція Альянсу на саміті голів МЗС країн-членів поновити їх знову (березень 2009 р.) стало свідченням того, що США, ЄС і Росії як ключовим гравцям європейської політичної сцени потрібно домовлятися.

Це стало визнанням того, що Європі потрібна нова філософія політики безпекотворення, яка б, по-перше, відобразила рівність політичних позицій всіх учасників європейського мирного процесу щодо формування політики

безпеки, а по-друге, – їх готовність до демонтажу залишків "холодної війни", які ще зберігаються в умах європейських і американських політиків

Вперше про нові підходи щодо формування європейської безпеки заявив президент Російської Федерації Дм. Медведєв на саміті Росія – ЄС у липні 2008 року у Ханті-Мансійську. На зміну збанкрутілій ОБСЄ Росія запропонувала нову форму безпеки, а саме "всеобщую європейскую безопасность" (рос. мовою). Цю ідею президент Росії розвинув на Євіанській (06.10.-08.10.08) конференція з питань світової політики, яку проводив Французький інститут міжнародних відносин та підчас візиту до Іспанії у березні 2009 року.

Ключовою ідеєю виступу президента Російської Федерації Дм.Медведєва в Євіані є необхідність створення нової системи європейської безпеки, актуальність якої посилилась у контексті подій на Кавказі та нездатності НАТО забезпечити безпеку та стабільність на Європейському континенті в цілому. На думку Дм. Медведєва, ця система повинна бути рівною для всіх держав. А саме – без ізоляції будь-кого та без зон з різним рівнем безпеки. Вона покликана об'єднати всю Євро-Атлантику на основі єдиних "правил гри" та на довгий час у юридично закріпленій формі забезпечити спільні гарантії безпеки. Тобто йдеться, що у Європі потрібно заключити мирний договір між всіма країнами-учасниками європейського процесу включаючи США і Канаду.

У розвиток ідеї "всеобщей європейской безопасности" Дм. Медведєвим було озвучено п'ять принципів нового договору про європейську безпеку. Вони наступні: 1) необхідно чітко підтвердити базові принципи безпеки та міждержавних відносин у євроатлантичному просторі (добросовісне виконання міжнародних зобов'язань, повага до суверенітету, територіальної цілісності та політичної незалежності держав і всіх інших принципів, закріплених у Статуті ООН); 2) потрібно підтвердити принцип недопущення використання сили та загрози її використання у міжнародних відносинах (Договір має надати гарантії єдиного трактування цього принципу та його дотримання); 3) необхідно закріпити гарантії рівної безпеки – зокрема співіснувати за принципом трьох "ні": а) не забезпечувати власну безпеку за рахунок безпеки інших; б) не допускати в межах будь-яких інших воєнних союзів або коаліцій дій, які спрямовані на послаблення спільного простору безпеки; в) не дозволяти, щоб розвиток воєнних союзів здійснювався за рахунок безпеки інших учасників договору; 4) важливо підтвердити, що жодна держава, жодна міжнародна організація не можуть мати ексклюзивних прав на забезпечення миру та стабільності в Європі; 5) доцільно встановити базові параметри контролю над озброєннями та масштабами воєнного будівництва, а також закріпити нові напрями взаємодії у сфері боротьби з тероризмом, наркотрафіком, поширенням зброї масового ураження.

Зміст позиції Росії слід розцінювати як пропозицію Москви до Вашингтона та інших столиць Європи, якщо не до "революційного" демонтажу існуючого дуалізму форм (кооперативна безпека/колективна безпека) і моделей (НАТО/ОДКБ) безпеки, що ми спостерігаємо у європейському просторі сьогодні, то хоча б до початку зрушень у світоглядних підходах до пошуку нової парадигми безпеки. Що це завдання не одного дня свідчить те, що ідею Москви про "всеобщую європейскую безопасность" підтримує лише Франція. Але

і в позиції президента Н.Саркозі простежується певна насторога. По-перше, на його думку Європа не може вирішувати це питання поза європейськими інтересами США, а по-друге, його заява про повернення Франції у воєнну складову НАТО (від 12.03.2009 р.) дещо послаблює позицію Москви у реалізації цього проекту у Європі. У грі політики "євроатлантичної солідарності" голос Франції може опинитися у "тіні" США, чого у бурхливі 60-ті роки минулого століття так побоювався президент де Голль. Отже для реалізації російської пропозиції у відносинах Захід – Росія слід подолати не тільки завали "холодної війни", які ще присутні у свідомості багатьох європейських і американських політиків, але й вирішити чи не найголовнішу проблему фундаментального характеру – сформувані такі принципи політики європейської безпеки, які б стали об'єднувачими елементами всіх її складових.

В.Н. Гупан, студ., КНУТШ, Київ
vgupan@bigmir.net

СУЧАСНА СВІТСИСТЕМА ТА ЇЇ КРИЗА (ЗА ПРАЦЯМИ Е. ВАЛЛЕРСТАЙНА)

На сьогодні за рахунок еволюційного та прогресивного розвитку людства сформувалася сучасна світ система яка розуміється насамперед як світ економіка. Сучасний дослідник та теоретик світ системи та світ системного аналізу Е. Валлерстайн вважає що таке визначення найбільш доцільне. Він вважає що це опис її формальної структури та її способу виробництва. Світекономіка тут вживається у тому сенсі, що кордони соціального розподілу праці достатньо широкі та охоплюють різноманітні культурні регіони, слід також зазначити те, що тут не існує єдиної для всіх уніфікованої політичної структури. Проте наше дослідження не мало б жодного сенсу і не було політологічним якби ця світ системна економіка не мала політичної надбудови. Е. Валлерстайн вважає, що ця надбудова є мережею суверенних держава, які одночасно є і членами міждержавної системи. При цьому ця система також їх визнає, своїми структурними частками. Соціальна та політична реальність як вважає дослідник, а також значення міждержавної системи набагато більше того, що можна було б під цим розуміти. Також слід зауважувати її достатньо нетривкий та мало не ілюзорний організаційний апарат.

При цьому світсистема умовно поділяється на три функціональні економічні частини. Е. Валлерстайн дає їм своєрідні назви. Так розвинуті держави Європи та Північної Америки називаються держави "ядра" тобто технологічні, високо розвинуті держави-економічні та політичні центри. Наступна категорія – країни "напів-периферії" переважно це країни що розвиваються, вони одночасно виступають як сировинними так і технологічними придатками для високо розвинутих країн "ядра". Третя група – країни "периферії" тобто країни, що фактично виступають сировинними придатками для двох інших. Така система не є демократичною, і такою не може бути. Така система встановилася за рахунок існування держав-гегемонів а точніше США та посиленого Євросоюзу, які входять до країн "ядра", в символічній географії їх прийнято називати "Північчю". Не викликає здивування такий жорсткий розподіл, по-

збавлений будь-якої утопічності адже сам Е. Валлерстайн є представником неомарксистської течії у політичній науці, яке веде своє коріння все ж таки з класичного марксизму. Е. Валлерстайн вважає, що існуюча світ система починає переживати свою кризу. Він вважає що передумови цієї кризи були закладені ще після падіння Берлінської стіни. Ту подію називали перемогою лібералізму. Проте дослідник вважає це навпаки падінням лібералізму. У своїй книзі "Після лібералізму" Валлерстайн пише, що ми живемо не у ліберальному світі а у світі після лібералізму. Адже лібералізм як центристська доктрина не могла вже задовольняти інтереси одно полярного світу з державою-гегемоном США. А альтернативу лібералізму як новій доктрині, ще не було знайдено. Такою є перша причина кризи. Наступною причиною сьогодношньої кризи можна вважати існування держави-гегемона США, проте причина не в існуванні такої держави а у її внутрішній системі. Держава яка мала майже необмежену владу не могла упорядкувати свою внутрішню систему. Тому її внутрішня корозія могла на думку дослідника спричинити і корозію світової системи взагалі і як ми бачимо прогноз дослідника справдився майже на сто відсотків. І останньою причиною є застаріла фінансово-економічна система яка на думку дослідника не здатна задовольнити "Епоху після лібералізму". В цьому випадку, з огляду на реалії сьогодення ми бачимо те що падіння фінансової та економічної системи держави-гегемона викликало ланцюгову реакцію. І зараз весь світ виявляється неспроможним подолати кризу. Таким чином можна побачити те що передбачив Е. Валлерстайн на власні очі, сучасна світ-система переживає стагнацію. Тому перед нами на сьогодні стоїть задача, як вийти з цього стану, тому, що на жаль рецептів виходу з цієї ситуації не вигадав ні Валлерстайн ні хто-небудь інший.

В.В. Дегтяр, студ., БІММ при МАУП, Бориспіль*

ГЕОПОЛІТИКА: ПРЕДМЕТНА ВИЗНАЧЕНІТЬ

Геополітика розглядається як наука, яка вивчає і аналізує в єдності географічні, політичні та інші взаємозв'язані фактори, що впливають на стратегічний потенціал держави. Вона досліджує державу головним чином в її відношенні до оточення (простору) і ставить метою вирішити проблеми, які витікають із просторових відносин. Геополітика завжди пов'язана з державою і керується її інтересами. У традиційному геополітичному підході до цього терміну держава є діючою особою світової політики.

Шведський державознавець і географ Р.Челлен (1864–1922) першим вжив поняття "геополітика". За його визначенням, геополітика – "це наука про державу як географічний організм, втілений у просторі". У середині 70-х років ХХ ст. американський політолог К.Грей визначив геополітику як науку про "взаємозв'язок фізичного середовища у тому вигляді, як воно сприймається, змінюється і використовується людьми, і світової політики". К.Хаусхофер (1869 –

* Рецензент – І.І. Бойко, канд. філос. наук, доц.

1946) дав таке визначення геополітики: "Геополітика є наукою про відносини Землі і політичних процесів. Геополітика – це географічний розум держави".

Предметом геополітики є простір з позиції політики (держави), глобальні політичні, економічні й інші процеси, механізми державного управління цими процесами.

Основним законом геополітики є утвердження фундаментального дуалізму, відображеного в географічній будові планети та в історичній типології цивілізацій. Цей дуалізм виражається в протиставленні двох його форм – телурократії (сухопутної могутності) і таласократії (морської могутності). Вся історія людських суспільств розглядається як така, що складається з двох стійих – сухопутної і водної.

Телурократія пов'язана з фіксованістю простору та стійкістю його якісних орієнтацій і характеристик. На цивілізаційному рівні це втілюється в осілості, консерватизмі, суворих юридичних нормах, яким підпорядковуються великі об'єднання людей – роди, племена, нації, держави, імперії. Для сухопутних (особливо осілих) народів чужі індивідуалізм, дух підприємництва, їм властиві переважно колективізм та ієрархічність. А для таласократії є характерним динамічність, рухливість, схильність до технічного розвитку. Її пріоритети – мореплавання, торгівля, дух індивідуального підприємництва. Індивідуалізм як найбільш експансивна ознака колективу стає найвищою цінністю. При цьому етичні та юридичні норми розмиваються, стають відносними і рухомими.

З огляду на зазначене можна сформулювати другий закон геополітики: посилення чинника простору в історії людства. Епоха Великих географічних відкриттів, яка почалась з кінця XV ст., сприяла остаточному становленню таласократії як самостійного планетарного утворення, яке перемістилось з Євразії та її берегів і повністю сконцентрувалось в англосаксонському світі (Англія, Америка та їх колонії) В "холодній війні" (1946 – 1991) первісний геополітичний дуалізм досяг максимального розвитку, при цьому таласократія ототожнювалась із США, а телурократія – з СРСР.

Закони геополітики надзвичайно придатні для аналізу політичної історії, історії дипломатії і стратегічного планування.

Геополітика, як і будь-яка інша наука, має свої категорії. Це – контроль над простором, баланс сил, політичний простір, інтерес держави або нації, механізм реалізації інтересів.

Геополітика використовує три групи методів:

- ✓ загальнонаукові – системний, соціально-психологічний, порівняльний, історичний, функціональний, інституціональний та ін.;
- ✓ логічні – аналіз і синтез, індукція, дедукція, моделювання;
- ✓ емпіричні дослідження – аналіз документів, опитування, безпосередні спостереження, теорія ігор тощо.

Геополітика є наукою, за допомогою якої владні структури визначають, що належить враховувати при прийнятті глобальних доленосних рішень для своїх народів. Геополітика – це світогляд влади, наука про владу і для влади, це підручник політичних еліт, зрештою – це наука правити.

"ГРЕЧЕСКИЙ ПРОЕКТ" И ЕГО ВЛИЯНИЕ НА ГЕОПОЛИТИЧЕСКИЙ ДИСКУРС

Современный геополитический дискурс включает в себя информацию не только об актуальных, непосредственно воспринимаемых событиях, но и о "делах давно минувших дней", из которой черпаются аргументы, позволяющие легитимизировать претензии государства на данную территорию. Как известно, одной из функций геополитики является "метафизическое оправдание" контроля власти над определенными землями. Небезинтересно в этом отношении будет проследить, как разворачивался геополитический дискурс в отношении черноморского вектора внешней политики России.

В допетровские времена, когда ни Московия, ни Гетьманщина, ни Речь Посполитая не имели выхода к Черному морю, Западная Европа всячески стимулировала намерения славянских правителей потеснить на этом направлении мусульман. Как отмечал в своих "Петровских чтениях" Сергей Соловьев, "...до тех пор европейские державы, боясь турок, постоянно и усердно приглашали русских царей к войне с ними, причем указывали на тесную связь России с христианским народонаселением Турции по единству не только веры, но исповедания, указывали на обязанность России восстановить восточную греческую империю на развалинах турецкой. Но теперь, когда Россия исполнила наконец требования, вошла в европейский союз против турок, когда турки со всех сторон потерпели неудачи, выказали свою слабость и когда Россия обнаружила удивительную силу, удивительную деятельность, ...когда Россия оказалась готовою выполнить эту начертанную ей в Европе программу, Европа с негодованием и ужасом отвернулась от этой программы и начертала для себя другую – поддерживать всеми средствами Турцию против России".

Во II половине XVIII века Российская империя повела самостоятельную геополитическую игру. В царствование Екатерины II концепция "Москва-Третий Рим" постепенно трансформировались в так называемый "греческий проект". Российская империя рассматривалась уже не просто как духовная наследница империи Византийской. Она брала на себя функцию возрождения последней. Реализация "греческого проекта" предусматривала образование на захваченных у Турции землях двух православных, полностью зависимых от России государств: Дакии и Греческой империи со столицей в Константинополе. На константинопольский престол планировалось посадить родившегося в 1779 году внука Екатерины II, которого даже назвали Константином. Об этих планах известно из книг "Размышления о нынешнем критическом состоянии Османской империи" Евгения Булгари (1772), "Описание Архипелага" Матвея Коковцева (1786), писем А.А.Безбородко и самой Екатерины II, в частности, ее послания австрийскому императору Иосифу II от 10(21) сентября 1782 года.

Последовавшая в 1787 году русско-турецкая война, таким образом, приобрела характер своеобразного крестового похода, так как русское общество связывало с ее началом надежды на освобождение балканских славян и единоверцев-греков от многовекового гнета мусульман. Планировалось не только захватить Константинополь и оттеснить османов вглубь Малой Азии, но и создать на Кавказе Великую Армению. В перспективе все Черное море должно было стать "внутренним озером" Российской империи, окончательно ликвидировалась опасность турецко-татарских набегов на южные земли.

"Греческий проект" был призван решить Восточный вопрос – спор между православием и исламом за владение проливами Босфор и Дарданеллы в пользу первого. Конечно, проблема проливов и, соответственно, свободного выхода России в Средиземное море, являлась экономической подоплекой Восточного вопроса. Но была и еще одна – сугубо духовная, религиозная составляющая проекта, без уяснения которой невозможно понять тот духовный порыв русского народа, который проявился при строительстве Севастополя, Херсона, Николаева, при создании Черноморского флота и его первых победах. "Гордый Андреевский стяг" символизировал устремленность россиян, к осуществлению своей цивилизационной миссии – воссозданием "религиозной колыбели", протородины. Несколько позже К.Н.Леонтьев проdlит константинопольский вектор российской геополитики "на небо" – в потустороннее, в божественное, наделив его функцией "трансценденции земного мира в направлении духовно-предметно осознаваемой цели – Царствия Божия". Водружение креста над Святой Софией должно было продемонстрировать величие восточнохристианской цивилизации, ее право идти собственным, самобытным, отличным от Запада путем. Не случайно Ф.И.Тютчева писал:

И своды древние Софии
В возобновленной Византии
Вновь осенят Христов алтарь!
Пади пред ним, о Царь России,
И встань, как Всеславянский Царь!

Эта священная, мистическая составляющая "греческого проекта" актуализировалась каждый раз, когда возникала напряженность между Россией и Турцией. В XIX веке он не раз был близок к реализации. Русская армия неоднократно стояла на пороге Царьграда, и лишь вмешательство Европы спасало Турцию от краха. В XX веке "десант на Босфор" уже не входит в число первостепенных задач российского Генштаба, хотя и здесь мы встречаем его отголоски: это и дарданелльская операция Антанты в Первой мировой, и намерения У.Черчилля открыть "второй фронт" не во Франции, а в Греции во Второй мировой войнах. В XXI веке противостояние между Россией и Западом перешло преимущественно в информационную плоскость, но и здесь ни одна ни другая сторона не спешит списывать "греческий проект" из геополитического дискурса.

КОНЦЕПТ "ГЛОБАЛІЗАЦІЇ" В НЕОЛІБЕРАЛІЗМІ ТА НЕОМАРКСИЗМІ

Поняття "глобалізація" з'явилося на початку 80-х рр., проте зважаючи на порівняно нетривалу рецепцію цього терміну даний концепт став одним з найбільш дискусійних серед науковців. Процеси, які можна спостерігати у сучасному світі характеризують як безальтернативний шлях розвитку. Проте, як вказує Афонцев – російський дослідник міжнародних відносин, досить часто глобалізацію плутають з іншими процесами, зокрема з регіоналізацією.

Основними напрямками сучасної політичної думки є неомарксизм та нео-лібералізм. Вони виступають, як головні опоненти до одне одного щодо інтерпретацій різних процесів, які відбуваються на політичній арені. Одночасно саме ці підходи постають як найменш дослідженні об'єкти для самих себе. Досліджуючи світ політичних явищ представники цих напрямів, зазвичай, не порівнюють свої роботи з працями своїх опонентів, особливо ті їх сторони, які стосуються вихідних принципів дослідження, тому визначення деяких з них та порівняння є актуальним для подальшого розвитку політичної науки.

Сучасний неолібералізм, як і неомарксизм не є монолітними структурами, а постають багатограними напрямками з різними внутрішньопарадигмальними позиціями стосовно різних соціально-політичних явищ та процесів. Загалом, неомарксистичні зосереджують свою увагу на таких питаннях, як проблема експлуатації та її форми в сучасному суспільстві, соціальні системи суспільства. У свою чергу складнощі визначення приналежності до напрямку неолібералізму пов'язано з тим, що на сьогоднішній день відсутня межа між школами лібералів та нео-лібералів, що пов'язано з індивідуальною ідентифікацією дослідника.

В розгляді концепту "глобалізації" зосереджується увага на самому понятті, його походження, на подібності та відмінності тлумачення процесів, які представники неолібералізму та неомарксизму називають "глобалізацією". Особлива увага надається подібності поглядів на даний процес та його концептуалізація у двох парадигмах.

Апріорне визнання процесу характерне для двох напрямків. Дане судження можна підтвердити у роботах наступних дослідників політичних процесів та явищ: Розенау, Валлерстайна, Модельські, Франка, Кеохена, Самір Аміна та багатьох інших. Виокремлення саме цих представників пов'язано, перш за все, з їхнім непересічним значенням для своїх напрямів та політичної науки в цілому.

Різниця у інтерпретації глобалізації проявляється вже у визначенні історичності цього процесу. Для неомарксизму, а власне на пряму світ-системного та світ системного аналізу, характерною є візія "глобалізації" як одного з циклічних епізодів в історії сучасної світ-системи, які вже відбувалися, наприклад у часи Відродження. В даному випадку, представники цієї парадигми звертаються до Кондратьєвського циклу (фаза "А", коли світ-система розширюється).

* Рецензент – В.Ф. Цвих, д-р політ. наук, проф.

В той час як для прибічників неоліберального підходу "глобалізація" є унікальним феноменом сучасності, що викликана економічним розвитком світової економіки, яка не має аналогів в історії людства. Тобто, погляд на новизну цього явища пояснює вже й визначення самої людини – у перших людина стоїть перед вибором, яку пропонує система, а у других – людина є повністю вільна у реалізації свого потенціалу, бо система трансформується.

Характерною ознакою концепту "глобалізації" для обох напрямів є визнання економічної основи цього процесу. Інтеграція економік країн світу, відповідно до їхніх поглядів, призводить до "розмивання" кордонів. Проте різниця виходячи з економічного характеру даного явища полягає у визначенні різних одиниць аналізу цього процесу: для неолібералів – це національна держава, а для неомарксистів – це світ-система (за визначенням Валл-лерстайна, це – система, яка сама є світом, фактично майже завжди була меншим за увесь світ), тобто аналізується не окрема взята держава, а певний регіон, що має стійкі культурно-економічні зв'язки.

Одним з найбільш актуальних питань залишається "Що буде після того як закінчиться глобалізація?". На дане питання не має єдності й між представниками єдиного напрямку. Зокрема, можна зазначити, що неомарксистичні вбачають майбутнє у світовій кризі, яка обов'язково йде після закінчення фази "А", так звана фаза "Б" – спад економічних показників та рух до роздрібнення світ-системи. Проте, оскільки капіталістична світ-система є першою, яка охопила увесь світ, то визначити точні наслідки доволі складно. Дана думка співпадає з позицією неоліберала Розенау, який зазначає, що визначення майбутнього неможливо. Якщо у неомарксистів – причиною сама сутність системи, яка у точці бідфуркації здатна повернути у будь-яку сторону, то у Розенау – це постає висновком від історично безпрецедентного рівня глобального взаємозв'язку. Проте у таких представників неолібералізму, як Кеохен та Най, остаточним аргументом глобалізації є вже незмінна система взаємозв'язків.

Отже, глобалізація, як процес в неомарксистичній та неолібералістичній постає визначеним явищем, який не можна ігнорувати, але його сутність, походження та майбутнє практично інтерпретується за різними ознаками. Це пов'язано перш за все з традиціями цих напрямів. Проте в обох напрямках глобалізація є впливовою силою визначення світової політики.

*Д.І. Костюченко, студ., КНУТШ, Київ
dariakost@yandex.u*

ГЕОПОЛІТИКА НАЦІОНАЛ-БІЛЬШОВИЗМУ У СУЧАСНИХ РОСІЙСКИХ КОНЦЕПЦІЯХ

За кількістю друківаних видань навіть на тлі тієї прірви геополітичної літератури, що видається в сучасній Російській Федерації, різко виділяються своєю масовістю та популярністю праці Олександра Дугіна та авторів, що тягнуть до геополітичного журналу "Элементы. Евразийское обозрение" або до видавництва "Арктогея". Роботи цього напрямку мають широке розповсюдження в інтернет-мережі. Загалом, пан Дугін створив ідеологію радикально

правих для Росії, а геополітику лише використав як один з основних методів обґрунтування радикальної правої політичної свідомості. У книзі "Консервативна революція" 1994 року викладенні його засади світосприйняття. В ній він називає німецьких "консервативних революціонерів" духовними батьками Третього шляху, який розробляється їм для сучасної Росії. Особливо адекватними для російських умов, Дугін вважає, представників націонал-більшовистського толку Ернеста Нікіша та уроки Карла Шмітта. "Но наиболее полным и тотальным воплощением (хотя и не самым ортодоксальным) Третьего пути был германский национал-социализм" [Дугин А. Консервативная революция. – М., 1994. – С. 14]. Дугін викладає п'ять головних принципів існування сучасного російського суспільства:

- ✓ Шміттівське розуміння історії – "органічне", наявність "волі єдиного народу";
- ✓ поляризація російського суспільства на друзів та ворогів, включаючи "ворогів народу";
- ✓ визнання "виключних обставин" та необхідності прийняття рішення;
- ✓ осмислення того, що ворогом для Росії є США;
- ✓ необхідність партизанських дій.

Так зокрема Дугін в одній зі своїх праць зазначає, що "только фигура русского Партизана показывает нам путь к русскому будущему через крайнюю форму сопротивления, через переступания искусственных юридических норм, не соответствующим истинным канонам Русского права" [Там же. – С. 67–68].

У працях націонал-більшовиків здійснена спроба синтезу, найменше трьох напрямків геополітичного мислення: ідеї Третього шляху, теорії континентального блоку Хаузхоффера (вісь Берлін-Москва-Токіо) та неоевразійства. Та це не випадково, адже євразійська "діаспора" була близька за типом мислення та концепціям до консервативних німецьких революціонерів.

В працях дугінського напрямку антизахідництво носить абсолютний характер та не підлягає переборенню. Пояснення цього рокового протистояння достатньо односкладно та засновано на постійному конфліктному протистоянні, яке існує в усі епохи та на всіх рівнях, між цивілізаціями Моря та Суші, між талассократією (сучасний атлантизм) та теллурократією (сучасна Євразія).

Хоча слід зазначити, що фундаментальний дуалізм спирається на тексти та "закони" батьків – засновників геополітики, які, як це не парадоксально лунають в контексті націонал-більшовистської моделі, мають свій початок саме в атлантиських країнах середини ХХ ст., а зовсім не з середовища німецького націонал-більшовизма.

Геополітик Р.Ф. Туровський вважає, що "В той же час теза про одвічну боротьбу між талассократією та теллурократією є не фундаментальною, також як неможливими є ідеальні типи цих держав. Талассакротія завжди намагається приростати сушею, оскільки вона постійно потребує сушу, як джерело ресурсів. Теллурократія тим часом намагається отримати вихід до моря, який надасть їй можливість вільно контактувати з зовнішнім світом (приклад Росії). Історія продемонструвала, що у чистому вигляді морські та континентальні держави недовговічні та неконкурентноспроможні" [Туровский Р.Ф., Политическая география. – М., 1999. – С. 36].

Одним з нарізних каменів існування неоевразійських теорій є наявність специфічної євразійської цивілізації, але історія демонструє, що існування подібної цивілізації не більше ніж міф. Не виправдалась ця теорія навіть в умовах більшовизма, не існувало жодної євразійської "над культури" та жодного славяно-тюркського суперетносу. Розпад імперій, як демонструють дослідження, – це перш за все наслідок внутрішнього надлому та антагоністичних протиріч всередині імперії, а не прояв зовнішнього контролю.

Конфліктне протистояння націонал-більшовизму співробітництва з західними країнами є вкрай неконструктивним для розвитку сучасної Російської Федерації.

*В.В. Крейденко, студ., ІПСНН, Київ**

УКРАЇНА – ЄС: НОВЕ БАЧЕННЯ ПРОБЛЕМ ТА ШЛЯХІВ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Українська держава – це східний форпост Європи.
Леонід Кравчук

Україна – це молода демократична держава, де одним із загальнонаціональних інтересів є завдання вступу до Європейського Союзу. Цей крок у напрямку реалізації даного завдання викликає наукову зацікавленість представників кількох галузей науки – політології, соціології, філософії.

З 1991 року в Україні складаються умови, в яких зовнішньополітична діяльність на базі "багатовекторності" не відповідає ані внутрішній ситуації, ані геополітичним процесам, що відбуваються в світі. Водночас позиціонування України як держави з незалежною зовнішньою політикою, виходячи з її практичної можливості забезпечувати свою присутність на міжнародній арені, чітко демонструє курс на розбудову політики зовнішньої безпеки з опорою на власні сили, уникаючи ролі буфера між євразійськими і європейськими центрами. Тому, саме прозахідний політичний вектор стимулює євроінтеграційні процеси в країні. З одного боку, Україна сама потребує того, що вимагає від неї Захід, – посилення демократії, розбудови ринкової економіки, незалежної судової системи, забезпечення свободи ЗМІ, вільного волевиявлення громадян. З іншого боку – посилення впливу Росії, активізація зусиль для залучення України до євразійських структур та намагання послабити українську державу (оскільки її посилення перешкоджатиме інтеграційним процесам на пострадянському просторі) [Зовнішній вплив на вибори в Україні: міжнародно-правові аспекти // Національна безпека і оборона. – 2006. – № 5. – С. 33].

Всі ці фактори змінюють контекст відношень України з ЄС, що підкріплюється як внутрішніми, так і зовнішніми чинниками: **По-перше**, зближенню з ЄС сприяють геополітичні процеси. Вже в 2006-2007 роках членами Євросоюзу стають не просто пострадянські держави, але й деякі колишні республіки СРСР. Протяжність кордону України з ЄС невпинно зростає. При 4558 кілометрах всієї протяжності сухопутного кордону після очікуваного прийняття до ЄС

* Рецензент – Н.В. Буруківська, доц.

Румунії лінія спільного з Європейським Союзом кордону складає 1062 кілометри, або 23 %. **По-друге**, динамічно розвивається й торговельно-економічне співробітництво між Україною та Європейським Союзом. Стабільно зростає двосторонній зовнішньоторговельний оборот та прямі іноземні інвестиції з країн Європейського Союзу в українську економіку. Сьогодні ЄС є найбільшим зовнішньоторговельним партнером України у світі (в 2008 році на 25 країн – членів ЄС припадало 33 % товарообігу України). **По-третє**, зміна ставлення до Євроінтеграції на державно-інституціональному рівні України поступово збільшується серед державних інститутів, які займаються євроінтеграцією. У 2007 р. в Верховній Раді України утворено окремий Комітет з питань євроінтеграції. В Кабінеті Міністрів до цього часу євроінтеграцією займалось міністерство економіки, сьогодні – це сфера діяльності на рівні віце-прем'єр-міністра.

Звідси, як наслідок можна побачити зміни в ставленні до України з боку ЄС. Якщо раніше заяви про вступ України до ЄС негативно сприймалися у керівних інституціях Євросоюзу, то сьогодні про безперспективність членства не говориться. Однак слід чітко розрізняти два поняття: проведення символічної політики (вербального вираження очікуваної діяльності) та виконання умов вступу до Євросоюзу. Україна має відповідати копенгагенським критеріям, які передбачають стабільність установ, що гарантують демократію, верховенство права, забезпечення прав людини, повагу і захист прав меншин, ринкову економіку. Окрім цього, вона має взяти на себе зобов'язання, які випливають із членства в ЄС.

Слід також зазначити, що недоліки, пов'язані з виконанням програми необхідних реформ на шляху до ЄС були виявлені перевірками Єврокомісії та Ради Європи. Насамперед зверталась увага на корумпованість владних структур, нестабільність України як політичного суб'єкта. Більше того, розрив між законодавством та реальною практикою відносин після приєднання до європейських конвенцій не зменшується. Тому у вимогах до України "центр уваги зміщено із суто економічних і політичних питань (як це передбачено Угодою про партнерство та співробітництво) на проблему розвитку реальної демократії та наближення до євростандартів в усіх сферах діяльності [Костіна Н. У Варшаві підписано українсько-польські угоди про співробітництво в сфері інформатизації // Укрінформ. – 2006. – 11 квітня. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ukrinform.gov.ua/ukr/order/?id=371900>]. Однак, незважаючи на демократичні вибори в Україні та на зміну системи влади, європейські політики лишаються прагматичними. Відповідно до заяв представників моніторингового комітету ПАРЕ Х. Северінсена і Р. Вольвенда, згортання моніторингу України можливе лише після проведення чесних і демократичних президентських виборів 2010 року [Рудяков П., Ковальова О. Інтеграційні можливості для України після розширення Євросоюзу // Україна: стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки – 2006 / За ред. А.С. Гальчинського. – 2006. – К., 2007. – С. 231].

Водночас, треба зважати на суттєві проблеми в самому Європейському Союзі які, пов'язані з прийомом нових членів. Розширення ЄС перетворюється на складний процес адаптації до євростандартів уже прийнятих членів. Це надто витратна справа: нові держави ЄС мають отримати з європейсько-

го бюджету понад 40 мільярдів євро [Бекешкина И. Есть ли в Украине общенациональные политические лидеры? // Политическая мысль. – 2008. – № 3. – С. 78]. Окремі експерти побоюються, що й ця сума необхідно буде збільшити зважаючи на прийом держав з колишнього Радянського Союзу. Затрачність прийому нових членів може значно вплинути на саму ідею розширення ЄС. Окремі європейські держави, особливо розвинені країни європейського Середземномор'я, вбачають в нових членах ЄС лише споживачів їхніх коштів. Логічно, що й надалі вони будуть проводити більш прагматичну політику.

Значна частина представників Єврокомісії не виключає, що подальше розширення ЄС може призвести до його кризи. Як наслідок, в організації можуть посилитися впливи внутрішніх угруповань держав, що може призвести до неспроможності ЄС вести цілеспрямовану (зовнішню чи внутрішню) політику; що зрештою може призвести до його перетворення на мертву організацію. Вже сьогодні для Євросоюзу є актуальними питання зовнішньої політики. У цьому контексті для частини країн ЄС основним є питання зовнішньополітичних пріоритетів української влади: чи є вона "євроорієнтованою" чи все ж "проамерикансько" налаштованою [Балакірева О.М. Трансформація ціннісних орієнтацій в українському суспільстві // Український соціум. – 2006. – № 1. – С. 174].

Геополітичний курс держави, як і розв'язання її внутрішніх проблем, не можна реалізувати без загальнонаціонального консенсусу. Політична еліта, намагаючись діяти за принципом "і вашим, і нашим", не могла і, скоріш за все, не бажала стимулювати формування повноцінної української нації. З одного боку, політична еліта офіційно оголосила свій курс до ЄС, а з іншого – постійно акцентувала увагу на економічній вигоді участі в євразійських утвореннях. Мовна близькість (відсоток українців, які назвали російську мову рідною, становить 15,8 %, тоді як україномовних росіян – 3,6 %) призвела до того, що Україна ще й досі міцно прив'язана до російського інформаційного простору. Тоді як "між західними ЗМІ та більшою частиною українських споживачів стоїть мовний бар'єр" [Зовнішній вплив на вибори в Україні: міжнародно-правові аспекти // Національна безпека і оборона. – 2007. – № 5. – С. 32]. Взявши до уваги все вищезазначене необхідно проявляти активну політичну позицію за такими напрямками:

- ✓ налагодження тісних двосторонніх стосунків з впливовими країнами – членами ЄС (ФРН, Франція, Велика Британія);
- ✓ формування іміджу України як самостійної та економічно перспективної країни;
- ✓ залучення іноземних інвестицій та перетворення європейського бізнесу на лоббіста українських інтересів;
- ✓ розвиток політичної культури всіх верств нашого суспільства.

Спіраючись на вищевикладене можна дійти висновку, що на сьогодні Європа стрімко йде до об'єднання, активізуються інтеграційні процеси, будується нова архітектура безпеки на континенті і Україна не може залишитися поза цими процесами. Шлях України до об'єднаної Європи – це прагнення повернути свою ідентичність європейської держави і стати цивілізованою країною з верховенством права, дотриманням прав меншин, ринковою економікою, конкурентоспроможними товарами. Україна повинна відмовитися

від адміністративних шляхів реформування економіки та спиратись на довгострокову перспективу економічного розвитку. Бажано проводити цілеспрямовану агітацію європерспектив України серед населення, унеможливити повернення до політики "багатовекторності". Лише в такому випадку адаптація до євростандартів відповідатиме євроінтеграційним намірам України. Саме так – через активну політику, самоповагу і рішучість Україна зможе посісти належне їй рівноправне місце в Європі, стати європейською нацією з міцними культурними надбаннями.

Л.С. Лебедева, студ., УрГУ, Екатеринбург
aneela@rambler.ru

"ШЕНГЕНСКАЯ ВИЗА" ДЛЯ БЕЖЕНЦЕВ

В направлении проблемы прав беженцев в настоящее время интересна деятельность Европейского союза. С сожалением можно заметить, что, несмотря на все более увеличивающийся поток беженцев в страны Европы, государства не предприняли попытку расширить понятие беженца и разработать какие-либо конвенции наподобие Конвенции 1969 года по конкретным аспектам проблем беженцев в Африке и Картахенской декларации о беженцах. Наоборот, их деятельность ориентирована на выработку всяческих ограничений статуса беженца. Развитые европейские страны – Великобритания, Бельгия, Франция, Нидерланды, Дания, Италия, Австрия – действуют в этом вопросе таким образом, чтобы, защитив свои границы, минимизировать приток беженцев на их территорию.

В этом смысле интересна концепция "страны первого убежища" (first asylum country), разработанная государствами – членами ЕС в конце 80-х годов. Согласно ей, беженец не может выбирать страну своего убежища, а должен остановиться в самой ближней стране (естественно безопасной), куда сможет добраться. Развитию этой концепции содействовало принятие девятью странами Европейского союза Шенгенского Соглашения, которое вступило в силу в марте 1995 года. Результатом принятия документа является максимальное упрощение процесса передвижения граждан ЕС между странами шенгенского пространства (отмена визового режима, таможенных формальностей) и одновременное ужесточение мер в отношении въезда на эти же территории граждан других стран. Политику ограничительных иммиграционных мер продолжает Дублинская Конвенция. Этот документ, вступивший в силу в сентябре 1997 года, устанавливает правила, согласно которым страна (причем только одна страна), являющаяся членом шенгенского пространства, может рассматривать ходатайство на установление статуса беженца. К таким критериям относятся:

- ✓ если у лица, ищущего убежище, есть близкий родственник (член семьи), который уже признан в указанном государстве беженцем;
- ✓ если лицо, ищущее убежище, обладает действительным видом на жительство или визой, выданной этим государством;

✓ если лицо, ищущее убежище, въехало в это государство нелегально из страны, не являющейся членом ЕС.

Очевидно, положения Дублинской конвенции ограничивают перемещение лиц, ищущих убежища, между странами ЕС.

Согласно Шенгенскому Соглашению и Дублинской Конвенции за странами Европейского Союза сохраняется право не рассматривать ходатайство о признании статуса беженца. Это так называемая концепция "третьей страны". Лицо, ищущее убежища, может быть выслано в третью страну без удовлетворения его просьбы о проведении процедуры принятия, с условием, что путь мигранта изначально пролегал через нее. Единственным сдерживающим фактором в данном случае может служить не соблюдение властями этой страны принципа non-refoulement.

Продолжая работу в отношении вопроса о беженцах на региональном уровне, Еврокомиссия разрабатывает концепцию о временной защите перемещенных лиц. Суть ее заключается в том, что лицо, ищущее защиты, в праве претендовать на получение убежища на территории Евросоюза, при условии сложившейся в регионе особой ситуации, которая была причиной массового исхода людей из страны своего гражданства. Срок защиты оговорен и составляет не более пяти лет. Причем решение о предоставлении временного убежища принимается квалифицированным большинством в Совете и в период предоставления протекции рассмотрение ходатайств о наделении статусом беженца может быть приостановлено.

Но все же нужно заметить стремление стран – участниц Европейского Союза к унифицированному пониманию определения беженца по Конвенции 1951 года. 3-4 января 1996 года на сессии Совета Европейского Союза был принят ряд общих положений, касающихся статуса беженца, для всех стран Евросоюза:

"В качестве элемента определения беженца может включать преследование "третьей силой", в тех случаях, когда власти страны поощряют или разрешают такие действия, или же остаются пассивными к ним.

Расширение определения беженца по мотивам, не предусмотренным Конвенцией 1951 г., отдается на усмотрение стран – участниц.

Общая ссылка на ситуации гражданских войн и внутренних конфликтов не обязывает государство к предоставлению статуса беженца. Для этого необходим элемент преследования или нарушения прав человека, которые не позволяют беженцу оставаться более в своей стране.

Предусмотрена ситуация "беженец на месте" (Refugee on place), когда лицо просит о признании статуса в стране пребывания, потому что на родине в его отсутствие произошли такие изменения, которые не позволяют ему вернуться" [*Ястребова А.* Миграция и информация. – М., 2006. – С. 215].

Таким образом, на региональном уровне страны Европы следуют единому плану действий в отношении беженцев, но расширения статуса беженца не происходит.

ДЕСТРУКЦІЯ ЯДЕРНОГО СТРИМУВАННЯ ЯК ПРОБЛЕМА ПОЛІТИКИ НЕРОЗПОВСЮДЖЕННЯ ЯДЕРНОЇ ЗБРОЇ

В англосаксонській політологічній літературі поняття "ядерне стримування" розпадається на дві категорії: *containment*, що означає утримання сил опонента в межах певної території, та *deterrence*, що означає вплив на політичну психологію противника за допомогою превентивних загроз. Категорія *Deterrence* є не просто сукупністю воєнних або політичних доктрин, а є особливим ідеологічним полем, що визначало стиль мислення воєнно-політичних еліт періоду "холодної війни". "Стрижнем" такого варіанту стримування є усвідомлення колосальної руйнівної потужності ядерної зброї. Звідси уявлення про стабілізуючу роль ядерної зброї, яке ґрунтується на переконанні, що опоненти, усвідомлюючи наслідки конфлікту з використанням навіть невеликого числа ядерних боезарядів, намагатимуться вирішувати його політичними засобами. *Deterrence* спирається саме на ідею "реалістичного стримування", але тут виникає парадокс – підвищення реалістичності стримування збільшує ризик початку війни. Тому в сучасних умовах відбувається деструкція стримування, що зумовлена рядом обставин. По-перше, в сучасній політології по-новому осмислюється проблема розповсюдження ядерної зброї. Раніше ключовим питанням тут була стабільність в умовах гіпотетичного ядерного плюралізму. За сучасних умов дослідників більше хвилюють практичні питання: в яких ситуаціях нові ядерні суб'єкти застосують ядерну зброю і чи можна це попередити? По-друге, виникає проблема трансформації вектора стримування. На зміну "стримуванню держав" приходять "стримування процесів" – тероризму, розповсюдження ядерної зброї. В такому випадку виникає необхідність у переході до "ситуативного", "негайного" стримування, що трансформує функціональну роль ядерної зброї, підвищуючи ймовірність її застосування.

Альтернатива ядерному стримуванню сьогодні постає як примушення опонента прийняти певний ряд умов або як повалення певних суб'єктів світової політики. Тому з'являється нова реальність, в якій політика попередження війни передбачає проведення силових акцій, в тому числі з використанням ядерної зброї або її аналогів.

Послаблення режиму нерозповсюдження ядерної зброї призвело до виникнення "ядерних криз" (особливих міжнародних конфліктів), зокрема в Індії, Пакистані, Північній Кореї, Ірані. Характер і причини конфліктів різні, але всі їх об'єднує неможливість вирішення в локальному масштабі, без зовнішнього втручання світової спільноти.

На перший погляд, провідні країни світу, блок НАТО, маючи значний політичний авторитет та воєнний потенціал мають великі шанси погасити будь-який локальний конфлікт. Але насправді, ці країни не є дієвими гарантами миру в світі. По-перше, провідні країни світу мають різні, часом протилежні,

* Рецензент – О.О. Половко, канд. політ. наук/

політичні інтереси, а по-друге, – головною причиною всіх регіональних конфліктів складають переважно фактори місцевого характеру: громадянський націоналізм, релігійна та етнічна конфронтація, тощо.

Відсутність єдиного розуміння проблеми перешкоджає її ефективному вирішенню. Так згідно з дослідженнями Центру по вивченню проблем нерозповсюдження (Монтерей, США) оцінка країнами можливої загрози, що може нести, наприклад, ядерна програма Ірану, варіюється від низької (Бразилія, Індія, Пакистан, ПАР) до високої (Єгипет, ФРН, Ізраїль, Іспанія, Швеція, США). Росія, Китай, Японія, Корея сприймають загрозу як помірну.

Світова спільнота стурбована розповсюдженням ядерної зброї країнами Азії, які здебільшого не підтримують існуючий регіональний або світовий порядок. Азія є метастабільним регіоном – перебуває у стабільно стійкому стані, доки не зазнає несподіваного удару, який викличе руйнівну ланцюгову реакцію. У регіоні немає жодних структур стримування, які б спільно опікувалися сферою регіональної безпеки. Зростання групи ядерних держав порожде складність у питанні ядерного стримування Азії.

*К.А. Молчанов, студ., КНУТШ, Київ
kirl2007@ukr.net*

РОЛЬ ІДЕОЛОГІЇ В ГЕОПОЛІТИЧНІЙ КОНЦЕПЦІЇ Ф. ФУКУЯМИ

Бурхливі події кінця ХХ сторіччя спровокували появу нових геополітичних доктрин, однією з них була доктрина мондіалізму Френсіса Фукуяма, основна суть доктрини була опублікована в статті "Кінець історії" на початку 90-х років. Фукуяма переконаний, що саме наука веде до капіталізму в сфері економіки й до лібералізму в сфері політики. Але є такі країни, які пройшли перші етапи індустріалізації, стали економічними розвиненими, урбанізованими, такими що володіють сильними державними структурами, але при цьому не стали ні капіталістичними не демократичними. До них відносяться держави із центральним плануванням економіки й комуністичним режимом. Яскравим прикладом такої держави може служити Радянський Союз.

Фукуяма вважає, що саме поширення комунізму перешкодило становленню демократії в ХХ сторіччі, тому що він деструктивно впливав на зачатки демократії у відстаючих країнах. Комуністичні ідеї особливо в післявоєнний час поширювалися з неймовірною швидкістю. "Вважалося, що тоталітарна держава може не тільки вічно існувати, але й розмножуватись по усьому світі, поширюючи себе як вірус. Коли комунізм був занесений у Східну Німеччину, на Кубу, у В'єтнам і в Ефіопію – він усюди з'являвся підкріплений авангардною партією, централізованими міністерствами, поліцейським апаратом й ідеологією, що охоплює всі сфери життя. І ці інститути діяли незалежно від національних або культурних традицій розглянутих держав" [Фукуяма Ф. Конец истории и последний человек. – М., 2004. – С. 35].

Після виходу країнз Варшавського договору й у наслідку розпаду самого СРСР, Фукуяма бачить поворот соціалістичних країн до демократичних цінностей, до використання ринкових механізмів в економіці, торжество ліберально-

демократичних ідей. Він має всі підстави вважати цю перемогу остаточної, і тому висуває гасло про "кінець історії". Теза "кінця історії" базується на основних двох постулатах: ідеї остаточної перемоги лібералізму над комунізмом в ідеологічній боротьбі й на поданні сучасного західного суспільства як якогось демократичного й згальтарного ідеалу, що є досягнутим завдяки лібералізму.

З падінням комунізму історичне завдання людства було вирішено, і більше не існує, і не може бути погрози ліберальній демократії у світовому масштабі й історичному змісті. Ідеологія лібералізму – основа для об'єднання людей Землі в єдине Людство. А її єдино можливий наслідок – універсальна й остаточна форма правління у вигляді ліберальної демократії західного зразка. Правда, відзначає Фукуяма, перемога ця відбулася поки тільки у формі ідей, а в реальному світі до перемоги ще далеко. До кінця XX сторіччя, зауважує Фукуяма, у західній ідеї лібералізму не виявилось "ніяких життєздатних альтернатив". Над фашизмом і комунізмом здобута значна перемога, націоналізм і релігійний фундаменталізм успішно нейтралізуються системою.

Навіть якщо багатьом країнам ще далеко до стандартів ліберальної демократії, дана ідея присутня як ідеальна мета десь попереду. "Те чому ми, імовірно, свідки,- не просто кінець холодної війни або чергового періоду післявоєнної історії, але кінець історії як такої, завершення ідеологічної еволюції людства й універсалізації західної ліберальної демократії як остаточної форми правління" [Там же. – С. 76].

Але все-таки багато вчених після аналізу статті Фукуяма зауважують деяку недомовленість. Наприклад Лебедева М.М. висловила думку: "кінець історії повинен означати, у тому числі й кінець ліберально-демократичної ідеології, оскільки вона існувала на протилежному соціалізму. Існування різних ідеологій й ідейних течій у світі нормально й природно. Саме різноманіття ідей й їхня суперечливість становить основу розвитку світового співтовариства. У майбутньому ж зовсім не виключена поява нових, зовсім інших світових ідеологій" [*Лебедева М.М. "Конец истории" или конец идеологии? // США: экономика, политика, идеология. – 1990. – № 6 – С. 43*].

На думку Загоровского А.В. "Кінець історії" не можливий, тому що якщо ідеологічна ворожнеча буде переборена, залишаться інші протиріччя між державами. Зміна системи міжнародних відносин, якщо й зніме деякі сьогоднішні проблеми, то неминуче підсилить інші, з'являться нові.

Завдання міжнародних інститутів полягає в тім, щоб навчитись знімати протиріччя, які існують або будуть існувати між різними ідеями такими шляхами як переговори, посередництво, консультації. У соціальній науці сьогодні одне з центральних місць займає положення, відповідно до якого суспільний розвиток припускає не стількиконфронтацію, непримиренне зіткнення різних ідей, культур, цінностей, скільки їхнє взаємне збагачення, діалог і через це їхню гармонізацію.

Таким чином, підсумовуючи, можна із упевненістю сказати: якщо говорити про "кінець історії", то це скоріше кінець історії війн, насильства, і немає рації пов'язувати "кінець історії" з перемогою ліберальної ідеології.

КОНЦЕПТ ІМПЕРІЇ ТА НОВА АРХІТЕКТУРА ГЛОБАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Зарубіжний науковий дискурс сьогодні помічений появою нових ракурсів розгляду поняття імперії та нових конотацій стосовно його смислу.

Так негативні оцінки історичної ролі імперії дедалі більше поступаються позитивним.

Зокрема, вчені звертають увагу на так званий "парадокс імперії". Останній полягає у тому, що модерна держава народжується у серцевині самої імперії й багато в чому є реакцією на проблеми, які виникають внаслідок суперництва імперій, насамперед, у військовій сфері. Інакше кажучи, сама імперія є тією першопричиною, яка викликала до життя сучасну національну державу. Тобто не стільки нації-держави створювали імперію, скільки імперії творили нації-держави (М.Ільїн, Ж.Башлер, Д.Лівен). Не випадково, іспанський проект будівництва нації пережив глибоку кризу на межі XIX і XX століть саме через втрату Іспанією імперського статусу. А в другій половині минулого сторіччя подібна доля (як наслідок подібних причин) спіткала британський і, частково, французький національні проекти.

Виникнення та утвердження націй-держав, на думку зарубіжних дослідників, не означає, однак, "цілковитої смерті" імперій.

"Я б не сказав, що імперії мертві. Вони трохи видозмінилися й більше не хочуть називати себе імперіями. Історія США словнена імперіалістичних сторінок – згадаємо, хоча б війну із Філіппінами. Китайська Народна Республіка – це, насправді, не національна держава, а імперія, і, щоб зрозуміти це, досить поговорити хоча б із одним жителем Тибету. Росія уявляє собою цікавий феномен – вона називає себе федерацією, що містить у собі такий собі імперіалістичний елемент. Я нещодавно був у Казані, і там, як ніде, розумієш, що з погляду етнічної розмаїтості Росія усе ще є імперією. Іран, що є продуктом Перської імперії, етнічно дуже різноманітний. Всі ці країни дуже схожі на імперії, вони вийшли із імперій, але в жодному разі такими себе не називають." – так відповів Найл Фергюсон, відомий британський історик, професор Гарварда, а в минулому – Кембриджа та Оксфорда на запитання стосовно актуальності теми імперій сьогодні [Империи живы / Kontinent Media Group. – [Електронный ресурс]. Режим доступа: http://www.kontinent.org/article_rus_460d6aa461a91.html]

Фергюсон визнає, що сучасні нації-держави фактично існують у лоні колишніх імперій. Сама ж імперія, на думку Фергюсона, є тим способом організації світоустрою, який дозволяє запобігти глобальному безладу та відновити порядок у світі хаосу.

Позитивні конотації поняття імперії постулюються і в міркуваннях американського дослідника Амітаї Етціоні стосовно так званої "старої глобальної архітектури".

¹ Рецензент – М.А. Шульга, д-р політ. наук, проф.

У своїй книзі "Від імперії до співтовариства. Новий підхід до міжнародних відносин" Етціоні констатує той факт, що не залежно від нашого бажання чи небажання на початку XXI століття закінчилися одразу дві епохи – епоха імперії і епоха національного суверенітету. А з ними – відійшло у минуле те, що вчений називає "старою системою" або "старою глобальною архітектурою". Етціоні вважає, що ця архітектура продовжує існувати лише за інерцією, бо її фундамент уражений "величезними, смертельно небезпечними дірками". Доказом цього є хоча би той факт, що уряди суверенних націй-держав більше не можуть забезпечити своїм громадянам самого головного. Того, заради чого вони власне й існують, – права на життя та права на безпеку.

Етціоні посилається на приклади транснаціональних небезпек, "лютих глобальних епідемій", що несуть смерть мільйонам, організовану злочинність, що давно вже поділила світ на зони впливу, деградацію навколишнього середовища та загрозу з боку ядерного тероризму.

Водночас Етціоні не лише вказує на слабкі місця, тріщини та "дірки" "старої глобальної архітектури" світу, але й окреслює можливі орієнтири, з огляду на які має формуватися його "нова глобальна архітектура". Пропонований ним новий підхід до міжнародних відносин є спробою осмислити сучасний етап глобалізації й подивитися у майбутнє, визначивши можливі шляхи розвитку світової спільноти. Найбільш перспективним серед них Етціоні вважає балансування між двома усталеними підходами до глобальної політики. З одного боку, – курсом на реалізацію "права сильного", який сьогодні намагаються нав'язати світу Сполучені Штати Америки й інші великі держави. З іншого – "суперліберальною ідеєю загального консенсусу", яка фактично є новою варіацією на стару тему. Оскільки при цьому мовчазно визнається, що бажаний "загальний консенсус" може бути досягнутий лише під верховенством "права сильного", остільки тема імперії в різних її варіаціях лишається актуальною на невизначений час. Точніше – доти, доки "загальний консенсус" не буде потребувати санкції з боку "права сильного".

М.О. Призіглей, студ., КНУТШ, Київ*
pri-mary@yandex.ru

НАЦІОНАЛЬНІ ІНТЕРЕСИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Основною закономірністю сучасного світового розвитку стала глобалізація. Для одних країн це несе нові перспективи, для інших – великі загрози.

Головним викликом суспільного розвитку в умовах глобалізації стає підміна національного інтересу глобальним інтересом, реалізовувати який покликана кожна нація, оскільки вона об'єктивно включена в процес глобалізації.

В умовах зростання глобальної взаємозалежності людства категорії "інтерес" належить важлива роль у розумінні суті тих подій, явищ і процесів, які відбуваються у сфері міжнародних відносин. Вся зовнішньополітична діяльність держав виражається насамперед у прагненні відстоювати свої дійсні чи

* Рецензент – Д.В. Неліпа, канд. політ. наук, доц.

надумані національні інтереси. Слід зауважити, що національний інтерес – це інтегральний вираз інтересів усіх членів суспільства, що реалізується через політичну систему. Ці інтереси поєднують інтереси кожної людини, суспільства загалом. При цьому маються на увазі інтереси не загалом громадян, а кожного громадянина зокрема, інтереси національних, соціальних і політичних груп та інтереси держави.

Національні інтереси є фундаментальним поняттям політики та стратегії національної безпеки. Вони визначають цілі внутрішньої та зовнішньої політики будь-якої країни. І треба зазначити, що без точного розуміння національного інтересу неможливо виробити правильний політичний курс, визначити відповідні орієнтації у сфері як внутрішньої, так і зовнішньої політики.

Зростання та інституціоналізація міжнаціональних і транснаціональних зв'язків у сферах виробництва (транснаціональні корпорації), фінансів (вільний рух капіталу), політики і управління (міжнародні органи, угоди, режими торгівлі і комунікацій), громадянського суспільства (міжнародні недержавні організації і неформальні об'єднання) призводять до послаблення ролі держави-нації.

Очевидно, що державно-центристська модель світу замінюється новою, заснованою на ідеї про те, що "колективне благо міжнародного співтовариства повинно розумітися не як колективне благо держав, а як благо його членів, яке забезпечується національними та міжнародними організаціями" [Дуксон П. Стратегическое моделирование будущего. – М., 2005].

Не існує єдиної думки щодо того яким є характер впливу всіх цих процесів та закономірностей. Одні вважають, що, по суті, нічого принципово нового не відбувається. Держави залишаються головними учасниками міжнародних відносин, і, як і раніше, їм необхідно вміти виживати і розвиватися.

Інші дослідники, навпаки, стверджують про повне розмивання змісту національних інтересів. На їхню думку, глобалізація не залишає місця для національних інтересів, заміняє їх на інтереси світового громадянського суспільства. Головним елементом цих інтересів стає забезпечення прав і свобод особистості.

Під впливом глобалізації державні структури, так як і традиційні соціальні інститути дійсно відчувають руйнівні потрясіння. Динаміка глобалізації втягує в себе всі держави, ігноруючи їх незалежність, типи політичних режимів і рівень економічного розвитку. Сучасний світ переживає нову епоху завоювань. І панувати світом прагнуть великі приватні підприємства і корпорації, фінансові та індустріальні групи. Нові актори все більше підривають роль держави в політиці безпеки, в сферах економіки, комунікації. Все це не може не відбиватися на змісті національного інтересу, на його основних пріоритетах і на самому його існуванні.

Як стверджує І. Яковенко, з другої половини ХХ ст. епоха національного інтересу почала наближатися до кінця [Яковенко І.Г. От империи к национальному государству (Попытка концептуализации процесса) // Полис. – 1996. – № 6. – С. 117–128].

І все ж таки висування тези про витіснення держави новими суб'єктами, про зникнення його суверенітету і втраті значення національних інтересів по

мірі розвитку глобалізації виглядає передчасною. Однак варто усвідомлювати, що на сьогодні сфера, яку охоплює це поняття трохи звузилася. Про це свідчить повільне, але постійне збільшення кількості міжнародних організацій, посилення їхнього політичного впливу, а також поява наднаціональних утворень, подібних до Європейського Союзу. Глобальний характер безлічі проблем, які є сьогодні в різних спільнот, вимагає поступового відходу від безумовного дотримання принципів національного суверенітету, а це означає, що національний інтерес перестає бути єдиною домінантою політики окремих держави та міждержавних об'єднань.

Захисту національних інтересів від зовнішніх і внутрішніх загроз, тобто національній безпеці, й надалі належатиме важливе місце в міжнародних відносинах. За практичної реалізації концепції національних інтересів у політиці та стратегії національної безпеки вагомого значення набуває проблема розмежування національних і стратегічних інтересів.

Не може залишитися осторонь цих процесів і Україна, у зв'язку з її розташуванням між Сходом і Заходом, а також історичними та політичними реаліями.

За сучасних умов швидкої глобалізації міжнародних відносин Україна має впевнено і чітко відстоювати свої національні інтереси, рішуче забезпечувати власну національну безпеку. І з огляду на такі кардинальні зміни у системі міжнародних відносин, основним базовим національним інтересом, геополітичним пріоритетом і стратегічним завданням України є підвищення життєспроможності та її зміцнення як вільної, суверенної, незалежної держави сучасного світу за умов збереження національних цінностей, захисту економічного та політичного суверенітету, власної соціально-культурної ідентичності, перетворення на самостійного гравця, який визначає свої цілі і дії на міжнародній арені.

У реальному житті сьогоднішньої України проблема національних інтересів ускладнюється ще й розколом української національної ментальності за багатьма параметрами: політичним, економічним, соціальним, релігійним, етнічним і навіть географічним. При цьому не лише окремі політичні, соціальні чи регіональні угруповання, але й окремі інституції державного апарату проводять власну політику, сповідують власні інтереси, які не співпадають між собою, а в ряді випадків суперечать один одному.

Специфіка нашої держави ще й в тому, що йдеться про той стан, який можна назвати станом формування та усвідомлення національних інтересів. Звідси – високий ступінь маніпульованості масовою свідомістю, значні коливання суспільного настрою, наявність у ньому протилежних, що виключають одна одну, позицій.

Отже, в рамках сучасного політичного процесу відбувається пошук різних структур і форм розвитку, що враховують безліч інтересів. І в умовах нової геополітичної ситуації сучасна Україна має всі об'єктивні можливості для створення механізму реалізації своїх національних інтересів на основі зваженої далекоглядної політики.

ЕНЕРГЕТИЧНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ ЯК СКЛАДОВА БАЛТО-ЧОРНОМОРСЬКО-КАСПІЙСЬКОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Під енергетичною безпекою слід розуміти здатність держави забезпечити кінцевих споживачів енергоресурсами належної якості та у необхідному обсязі як у звичайних умовах, так і під час дії дестабілізуючих факторів (надзвичайних ситуацій) внутрішнього чи зовнішнього характеру. Конкретним виміром забезпечення енергетичної безпеки, прийнятим за стандарт у західних країнах, є створення тримісячного стратегічного резерву нафти та нафтопродуктів.

Питання енергетичної безпеки на сьогоднішній день є одним із найактуальніших для національної безпеки. Балто-Чорноморсько-Каспійський регіон є особливою зоною простору як у геополітичному, так і в гео економічному розгляді. Регіон уявляє собою точку перехрестя цивілізацій й культур Заходу, Сходу та Півдня. Особливості теми енергетичної безпеки як складової Європейської безпеки сьогодні звучить особливо актуально після чергової газової війни між Україною та Росією, заручником і жертвою якої стали країни ЄС та Україна.

Україна сьогодні знаходиться в умовах майже повної залежності від постачання енергоносіїв із Росії (приблизно на 75-80%. Власний видобуток покриває 10-12% потреби в нафті та 20-25% – у природному газі), яка й залишатиметься основним постачальником нафти та газу на довгострокову перспективу з огляду на їхні величезні запаси та наближеність до України. Водночас вирішення питання диверсифікації джерел надходження газу, нафти та ядерного палива (щодо останнього, то наша держава знаходиться майже у 100% залежності від поставок з РФ) для нас означає, зрештою, здобуття необхідної свободи політичного маневру та вибору. Головними диверсифікаційними проектами для України, які б змогли забезпечити енергетичну незалежність України сьогодні є: **газопровід "Білий потік", нафтопровід "Одеса-Броди-Плоцьк"**

Реалізація цих проектів сьогодні є проблемною через намагання Росії закріпити себе у ролі монополіста в постачаннях енергоресурсів до Європи. Але, окрім України, в Чорноморсько-Каспійському регіоні існують проекти ЄС та США з диверсифікації шляхів транспортування та постачання в обхід Росії, а саме: **газопровід "Nabucco" (США,ЄС), газопровід "Баку-Тбілісі-Ерзурум", Нафтопровід "Баку-Тбілісі-Джейхан" (БТД)**

Американська енергетична адміністрація підготувала звіт, у якому Україна визначена одним із найбільших енергетичних споживачів Європи. Зокрема, йдеться про те, що на кожен долар ВВП Україна споживає удвічі більше енергії, ніж Німеччина. У 2005 році майже половиною спожитої енергії був газ і 75% цього газу Україна придбала в Росії. Від 2004 року для України ціна газу виросла більш ніж втричі. Ще до звіту Американської енергетичної адміністрації інша авторитетна організація, Міжнародний валютний фонд розгля-

^{*} Рецензент – М.А. Шульга, д-р політ. наук, проф.

нула питання, у якій мірі стрімке зростання ціни на імпортований природний газ чинить негативний вплив на українську економіку. Наприклад, зростання цієї ціни на 60% у 2006 році призвело до зниження на два відсотки темпів зростання економіки і до зростання більше, як на 5% інфляції. У звіті йдеться про те, що 10-відсоткове зростання ціни на газ знижує зростання українського валового внутрішнього продукту майже на пів відсотка і підвищує інфляцію майже на один відсоток. Тобто, енергозалежність обертається ще й в гальмування розвитку економіки України.

На сьогоднішній день Росія постачає природний газ у більшість країн ЄС та СНД. Наявність такого монополіста є загрозою не тільки для енергетичної безпеки України, але й для ЄС. Актуальність реалізації проектів диверсифікації шляхів транспортування та постачання є питанням національної безпеки України. Таку реалізацію може забезпечити плідна співпраця країн Балто-Чорноморсько-Каспійського регіону в рамках ОЧЕС (Організація Чорноморського Економічного Співробітництва), ГУАМ (Грузія Україна Азербайджан Молдова), СДВ (Співтовариство Демократичного Вибору), РДБМ (Рада Держав Балтійського Моря). А також за рахунок інтеграційних видів співпраці, зокрема у сфері оборони, економіки чи інформаційної політики.

І.В. Работягова, студ., ХНУ ім. В. Каразіна, Харків*
irikorakae@mail.ru

ФОРМУВАННЯ СУБ'ЄКТНОСТІ КИТАЮ В СТРУКТУРАХ СУЧАСНОЇ СВІТ-СИСТЕМИ

Сьогодні в системі міжнародних відносин склалася ситуація, в якій роль Китаю переоцінити просто неможливо. За досить короткий термін часу Китай спромігся перетворитися з бідної економічно відсталогої країни на державу, що набула швидкого темпу економічного росту, поступового росту рівня життя населення. Проте найголовнішим явищем став вихід Китаю в рамках своєї зовнішньої політики на якісно новий рівень: амбіції Китаю та його керівництва вже не обмежуються спробами досягнення регіонального лідерства – сьогодні КПК формує новий зовнішньополітичний курс Китаю, що позиціонує Китай як сучасну супердержаву, що має потенціал кинути виклик навіть такій супердержаві як Сполучені Штати Америки. Однак гегемонія Китаю представляє собою домінування специфічного типу: вона базується, в першу чергу, на несилових засобах впливу, економічному домінуванні, тобто ця гегемонія будується на використанні "м'якої влади" (soft power). Китай – це одна з держав Нового Сходу, держав зі швидкими темпами розвитку економіки – Азійських тигрів, серед яких також називають власне Китай, Індію, Південна Корея, Індонезія [Михеев В. Китайская головоломка. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.carnegie.ru/ru/pubs/procontra/vol9num3-1.pdf>. – С. 192]. Це є той самий Схід, який на певному етапі формування світового порядку вважався одним з найважливіших культурних, економічних, політичних центрів світу

* Рецензент – О.В. Крисенко, канд. філос. наук, доц.

[Frank A.G. ReOrient. – Los Angeles, 1998. – P. 10]. Для того, щоб визначити позиції Китаю, які він займає за умов сучасного світового порядку, варто розглянути його в рамках структури сучасної світ-системи [Валлерстайн І. Аналіз мирових систем и ситуация в современном мире / Пер. с англ. Б. Кагарлицкого. – СПб., 2001]. Виходячи з даної концептуальної схеми, Китай представляє собою кластер напівпериферії, найбільш наближений до центру.

Сьогодні у політичному курсі Китаю постійно розширюється багатовекторність політики. Про це свідчать численні міжнародні договори, підписані Китаєм за останні 5–10 років, а також заяви, зроблені ЦК КПК за результатами з'їздів Комуністичної Партії Китаю. Важливим моментом зовнішньої політики Китаю є те, що вона у своїй основній масі стосується саме економічного співробітництва, а також відносин у галузі культури. Варто зазначити кілька показових моментів, які розкривають сутність міжнародних відносин, ініційованих Китаєм. Одним з векторів зовнішньої політики Китаю є орієнтація на союзницькі відносини з Росією, в першу чергу в галузі енергетики. Подією, що змусила Китай піти на підписання договорів про поставки палива (особливо нафти) стало введення американського військового контингенту до Іраку, який представляв собою для Китаю основним постачальником нафти. Іншим важливим вектором китайської зовнішньої політики стала орієнтація на співпрацю з країнами Центральної Африки. Найбільш явною причиною висунення такого вектору є зацікавленість Китаю, що втратив доступ до іракської нафти, у паливних ресурсах вищезгаданого регіону (на сьогодні Китай імпортує з країн Африки південніше Сахари 28 % нафти, яку споживає), а також у потенційному ринку збуту китайських товарів (насамперед зброї) [Бурмистров П. Китай: от новой стратегии в Африке к глобальной доминированию. – [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://journal.prognosis.ru/a/2006/10/02/107.html>]. Таким чином, Китай створює власну стратегію виходу за рамки регіонального лідерства, встановлюючи контакти з периферійними країнами, що можуть скласти зону його підтримки на випадок конфліктів з країнами Заходу.

Побоювання економічного росту Китаю та посилення його впливу на світову політику набули свого розмаху у 2004–2005 роках, і зараз нерідко лунають заяви щодо міфічної "китайської загрози". Проте власне офіційне визначення політичного курсу Китаю, що мало б явні прояви його самоідентифікації як держави-гегемона, було сформовано лише в середині жовтня 2007 року на XVII З'їзді КПК, на якому були висунені нові принципи ведення зовнішньої політики [Борох О., Ломанов А. Скромное обаяние Китая. – [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://www.carnegie.ru/ru/pubs/procontra/ReC_6_p41-60.pdf]. Такими принципами були названі: принцип "гармонічного світу", принцип "відповідальності Китаю", принцип пріоритету "м'якої влади".

Таким чином, стратегія зовнішньої політики Китаю передбачає вихід держави на глобальний рівень здійснення міжнародної політики [Арешидзе Л.Г. Международные отношения в Восточной Азии. Угрозы и надежды. – М., 2007]. До того ж гегемоніальні амбіції Китаю за рахунок зростання могутності отримують реальні шанси на втілення у життя, проте їх реалізація буде стикатися з труднощами, пов'язаними з територіальними конфліктами всередині держави. Потужні темпи економічного росту Китаю надають йому перспектив

у близькому майбутньому набути впливовості та отримати можливість формувати світові правила гри на рівні (а можливо і замість) Сполучених Штатів Америки. Чи справдиться даний сценарій чи ні, проте Китай, як напівпериферійні держава, вже сьогодні здійснює вплив на процеси у світовому порядку, і більшість держав світу у власних стратегіях зовнішньої політики мають враховувати окремі аспекти зовнішньополітичного курсу та недекларовані інтереси потенційного гегемона – Китаю.

Д.О. Рой, студ., КНУТШ, Кіев
ProstoRoy@gmail.com

**ТРИЛОГИЯ ДЖ.Р.Р. ТОЛКИЕНА "ВЛАСТЕЛИН КОЛЕЦ"
КАК ОБЪЕКТ ПОЛИТИЧЕСКОЙ МЫСЛИ:
МИР СРЕДИЗЕМЬЯ КАК МОДЕЛЬ ГЕОПОЛИТИЧЕСКОЙ СИТУАЦИИ
30–40 гг. XX СТОЛЕТИЯ**

Главной задачей для меня, при постановке данного тезиса – было узаконение права так называемой "фантастической" литературы, на примере конкретного произведения, быть *объектом исследования политической мысли*, а таким образом и политической науки.

Первый вопрос – почему возникла необходимость затрагивать эту тему? Почему исследователи политической науки, во время своей работы, изучают, например Библию или литературу утопистов, но их смущает впустить в свое мышление художественную литературу фантастов? Откуда столь пылкое внимание к мифам прошлого в науке и полное пренебрежение к труду современных собратьев? Разница между ученым и писателем лишь в том, что один говорит приятным для слуха языком художественных метафор, а иной использует сухие, зачастую массам непонятные научные выражение и обороты. Всего бы ничего, а тем имение появилась проблема? Спросите, где корень, и почему с этим никто и нечего не делает? Причина этого, скорее всего в застое в политической науке: ученые в своей рефлексии используют до сих пор те же определения и способы исследования, что и пятьдесят лет назад. Перейдем же к доказательствам: примерам, аналогиям...

"Властелин колец" Дж. Р.Р. Толкиена – это ничто иное, как переосмысление автором причин и последствий событий Второй мировой войны, вторичное переживание ним же мировых событий, только со стороны не рядового, аполитичного человека, а думающего интеллигента, которого интересовала не фрагментарность истории, а восприятия его как целостного события. Главной задачей произведений Толкиена (ряда книг о мире Средиземья) было – обдумывание истории человечества, попытка объяснить себе причины: падения цивилизаций; существовании психологии человека такой, какой она есть. И отвечал он себе на эти вопросы под воздействием уже существовавших мифах, сказаний народов Европы (Толкиен был профессором филологии, специалистом по средневековой европейской литературе). Автор книги не просто создал свой собственный мир, причем во всех деталях, – он создал параллельность нашему бытию, в данном случае – бытию политическому.

Для начала следовало понять борьбу, каких именно **политических систем** мы наблюдаем в 30–40 гг. XX ст. В данной ситуации – это идеологическая (в первую очередь) борьба стран блока "протодемократических" государств, "не агрессоров", "блюстителей мира существующих отношений" и с другой стороны: тоталитарных, "поверженных" в прошлом" или "обделенных" (как Италия) государств, что жаждали реванша. Их целью было разрушить систему Версальско-Вашингтонских отношений. Аналогичное мы можем наблюдать и в Средиземье Толкиена. Существуют государства, что в прошлой "мировой войне" ("первой войне за кольцо") одержали победу великой ценой. Они стали гарантами нового мира, но их бывшая мощь увядает. И позже на не контролируемых землях, враг вновь начинается подготовка к войне. "Государства-гаранты" знают о таких приготовлениях, но молчат и не предпринимают ни каких радикальных действий к "принуждению к миру". В итоге начинается Вторая война Кольца. Точно также бездействовали и страны бывшей Антанты, и результатом их молчания стала Вторая мировая война. Стоит отметить **блоковость** за характером этих военного конфликта. **Целью войны**, что разразилась, стало в обоих случаях мировое господства со стороны агрессора и надежда отстоять свои земли со стороны защищающейся. Для последних сомневающийся, стоит отметить, что война шла на два фронта, в двух разных частях мира и Средиземья. Стоит также отметить общие между **черты политической культуры враждующих лагерей**: Союзников и стран Оси, Свободных народов Средиземья и Мордора ("темного властелина"). Итогом войны по замыслу обоих агрессоров должен был стать **новый мировой порядок**, и точно также существовала **теория "недочеловека"** ("недосущества"). Главным объектом книги Дж.Р.Р. Толкиена, что связывала все истории, всех героев и было непосредственно тем средством "быстрой победоносной войны" – **оружие массового уничтожения**, писатель назвал его "Кольцом Всевластья". Это некое мифическое оружие, свойств которого нигде в трилогии не упоминается, но все участники сказки заранее уверены в его невероятной разрушительной силе. Ведь государства-участники Второй мировой войны также были в поисках такого рода оружия, позже им стала атомная бомба, секрет создания которой жаждали разгадать все. Также интересным у Толкиена есть **идея "запада"**, куда устремляются в бега нежелающие видеть бедствия войны. Аналогия "сказочному прототипу" – это США и Америка вовсе. Так как до "западного" континента Вторая мировая не дошла, и мы знаем про многие тысячи тех людей, что уезжали за океан в поисках мирной и счастливой жизни, взамен угасающей в своем величии "старой Европы". И зачастую этими эмигрантами были ученые – "слитки" наций, а если вспомнить "Властелин колец", то можно припомнить, что на Запад отплывали эльфы что, уходя, уносили с собой "мудрость эпох", "мудрость прошлого" и прошлую эпоху вовсе.

Но наиболее шокирует предсказание автора в том, что война, что закончилась, унесла за собой "старый мир". Дальше людей ждет новая эпоха – эпоха ядерного оружия.

ПЕРСПЕКТИВИ ВИНИКНЕННЯ ГЛОБАЛЬНОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЙНОЇ СУПЕРСИСТЕМИ

Історія людства – це історія цивілізацій. Поняття "цивілізованості" стало тим критерієм, за яким європейці, починаючи з XIX ст., вирішували, чи має той чи інший народ право вступити до світового співтовариства.

Глобальна цивілізація (від лат. "глобус" – земля, земна куля) характеризується взаємодією існуючих локальних цивілізацій. Кожна така цивілізація здійснює свій вплив на глобальну цивілізацію, сприяючи загальноцивілізаційному розвитку останньої. Взаємодія між локальними цивілізаціями сприяє процесу модернізації.

За умов глобалізації світ поступово перетворюється на таку систему, де складові певної цивілізації поводяться по-різному і на основі своїх традицій визначають майбутнє країн і народів, що складають ту чи іншу цивілізацію.

На даний момент глобалізація світових цивілізацій охоплює всі сфери життя людства, але при цьому контролюється розвиненими державами і транснаціональними корпораціями. Даючи змогу кращого економічного розвитку, глобалізація одночасно становить і небезпеку для країн, що розвиваються.

Про можливість утворення глобальної цивілізаційної системи пише японський дослідник Кузатаке Міяхара в статті "Структура міжнародної цивілізації". Пробна теорія глобальної цивілізації", в якій стверджує, що в кінці XX століття людство почало жити в глобальному суспільстві, де кожна нація залежить від іншої. Він стверджує, що людство почало формувати глобальну цивілізацію. Остання формується після утворення міжнародної цивілізації. Першою міжнародною цивілізацією Міяхара називає східно-азіатську цивілізацію, домінуючу роль в якій відігравав Китай. Ця цивілізація сформувалася в IV – IX століттях. Другою була європейська міжнародна цивілізація, де на перший план виходить Велика Британія. Третя міжнародна цивілізація сформувалася в другій половині XX століття, і головна роль в ній належить США. До середини XXI століття утвориться четверта міжнародна цивілізація. Для збереження теперішнього потенціалу потрібно створити нову міжнародну систему, на основі якої сформується Глобальна Міжнародна цивілізація [Кузатаке Міяхара. Структура международной цивилизации. Пробная теория глобальной цивилизации. – [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.tuad.nsk.ru/~history/Author/Engl/M/Miahara/miahara2.htm>].

Леонід Шерньов в статті "Контури нового світоустрою XXI століття (цивілізаційний підхід)" запропонував досить просту схему здійснення цивілізаційного принципу в світовій політиці. Автор стверджує, що в сучасному світі Рада Безпеки ООН перетворилася в Раду Об'єднаних Цивілізацій [Леонід Шерньов. Контури нового світоустрою XXI століття (цивілізаційний підхід) // Персонал. – 2005. – № 10. – С. 43].

Процес об'єднання держав в одну велику співдружність, що нагадує цивілізаційне утворення, вже частково розпочався. Конкретні спроби об'єднання

Європи відбулися після Другої світової війни і призвели до підписання Маастрихтського договору (7.02.1992р.), що проголосив створення Європейського Союзу [Європейський Союз. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%84%D0%A1>]. Об'єднання європейських країн в одну співдружність відбувається не лише на політичному, а й соціальному, економічному, культурному рівнях. Отже, єдина європейська цивілізація вже існує, завдяки культурній єдності сьогодення і спадщини.

Глобальна цивілізація – це не просто об'єднання держав, але й взаємозалежність економік, і єдність культурного, інформаційно–технологічного розвитку.

Для ефективного вивчення глобалізаційних процесів в різних цивілізаціях дослідники цивілізацій об'єдналися у Міжнародне товариство, яке було засноване А.Тойнбі, П.Сорокіним і А.Кребером. Починаючи з 1970–х років ХХ ст., у США проводяться щорічні конференції цього товариства [Ерсов Б. С. Цивілізації: Универсалии и самобытность. – М., 2002. – С. 73].

Отже, сучасна світова цивілізація утворилася на колишніх культурних, економічних, соціально–політичних та інших структурах, що охоплюють попередні (індустріальні) і нові (постіндустріальні (інформаційні)) цивілізації. Формування єдиної світової цивілізаційної системи – досить складний процес, що охоплює не лише розвинуті країни, а й інші держави. Хоча процес глобалізації цивілізацій можна простежити ще в античні часи, реального поширення він набув в кінці ХХ на початку ХХІ століття і ще не завершився.

М.О. Сорока, викл., УНУ, Ужгород
royakm@rambler.ru

ПАРТІЙНА СИСТЕМА СЛОВАЧЧИНИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬНИХ І ПОЛІТИЧНИХ СТРУКТУР

Політичні партії як неодмінні чинники трансформації суспільства відіграли в процесі демократизації Словаччини особливу роль, то інтенсифікуючи, то гальмуючи системні перетворення, відображаючи ті чи інші суспільні (персональні) інтереси.

Після 1989 р. словацька партійна система, в контексті переходу до демократії спочатку Чехословацької федеративної республіки, а з 1993 р. вже самостійної Словаччини, пройшла п'ять етапів розвитку:

I. Етап початкової багатопартійності та кристалізації суб'єктів партійної системи Словаччини як складової частини Чехословацької федеративної держави (1990–1992 рр.).

II. Період першого домінування РЗДС в партійно–політичній системі і створення двох антагоністичних політичних таборів (1992–1994 рр.).

III. Період другого домінування РЗДС в партійно–політичній системі та ескалація політичної конфронтації (1994–1998 рр.).

IV. Консолідація "антимечарівського табору" та ізоляція РЗДС (1998–2002 рр.).

V. Етап початкової консолідації окремих політичних суб'єктів і партійно–політичної системи загалом (з 2002 р.).

Практично для кожного етапу розвитку партійної системи Словаччини характерна нестандартна конфліктна кліважна лінія, яка опиралася не на позитивну суспільну оцінку політичних процесів, а на негатив, небезпеку чи навіть страх. В 1990 р. йшлося про необхідність покінчити зі старим режимом; в 1992 р. в центрі постало питання про неефективно діючу федерацію; в 1994 р. мова йшла про усунення владної коаліції, яка дісталася до влади легально, але мала брак легітимності; в 1998 р. йшлося про відкидання влади В.Мечіара, а в 2002 р. – про недопущення тих політичних сил, які могли завдати євроінтеграційному процесу.

В результаті кожних виборів до парламенту проходила нова нестандартна партія: в 1992 р. – Рух за демократичну Словаччину, 1994 р. – Асоціація робітників Словаччини, 1998 р. – Партія громадянського порозуміння, в 2002 р. – "Смер". Вибори 2006 р. були єдиними виборами, коли до парламенту не пройшла жодна з невідомих раніше політичних сил.

Партійна система Словацької Республіки складається в основному з малих політичних партій. Її фрагментарність фіксується в значній кількості суб'єктів виборчого процесу: партій, рухів, коаліцій, які досить часто складаються ще з доволі самостійних політичних суб'єктів з власними політичними інтересами. Однак таке єднання політичних сил доволі умовне, спричинене більше необхідністю подолання п'ятивідсоткового виборчого бар'єру. В контексті практичної діяльності фіксується значна конфліктність, що загалом не сприяє стійкості партійних утворень. Хоча для партійної системи Словаччини характерна відносна стійкість партійного представництва в системі органів державної влади на рівні окремих політичних акторів.

Щодо ідеологічної складової словацьких партій, то в партійній системі присутні програмні партії як з виразною ідейною орієнтацією, так і партії з нечітким ідеологічним профілем. З середини 1990-х рр. домінують ідейно різномірні, прагматично налаштовані партії з розпливчатим коаліційним потенціалом. Поява партії "Смер" в 1998 р. сигналізувала про можливу комбінацію популізму і лівих цінностей. Якщо говорити про успішність політичних партій в ліво-правому континіумі, то можемо констатувати, що в Словаччині після 1989 р. більш успішними є саме праві (правоцентристські) політичні сили

Іншою важливою характеристикою партійної системи Словаччини є її коаліційність. Пропорційна виборча система, чітко виражена фрагментація партійної системи й відсутність партій, здатних здобути абсолютну більшість на виборах, спонукають політичні партії в Словаччині до формування урядових коаліцій. Після 1989 року всі уряди, що були сформовані у Словаччині після парламентських виборів – з 1990 р. по 2006 р., були урядами коаліційними.

З 1990 р. Словаччина пройшла наступні етапи коаліційного розвитку, які загалом співвідносяться з відповідними електоральними циклами та періодами розвитку партійної системи:

I. 1990–1992 рр. – коаліція реформістських демократичних сил правоцентристської орієнтації.

II. 1992–1998 рр. – коаліція домінування однієї партії.

III. 1998–2002 рр. – т.зв. широка "коаліція коаліцій".

IV. 2002–2006 рр. – правоцентристська коаліція.

V. з 2006 р. – ліво-правоцентристська коаліція.

Для більшості політичних партій реалізація коаліційних стратегій стала невід'ємною частиною їхньої діяльності. За окремими винятками, всі впливові партії Словаччини нагромадили практичний досвід співробітництва в рамках правлячих коаліцій. Досвід формування коаліцій має надзвичайно важливе значення не тільки для розвитку партійної системи Словачької Республіки, але й для процесу консолідації демократії в цілому. Застосування коаліційних стратегій сприяло впровадженню елементів т.зв. "консоціативної" демократії з урівноваженим представництвом різних сегментів населення (у т.ч. національних меншин) у політиці.

Таким чином особливості розвитку політичних партій і партійної системи засвідчують доволі складну постсоціалістичну трансформацію Словачької Республіки порівняно з іншими країнами центральноєвропейського регіону. Ознаки стабілізації та консолідації партійно-політичної системи в XXI ст., інтегрованість країни в євроатлантичні структури, безумовно вказують на те що, Словаччина продовжить свій поступальний демократичний розвиток.

С.Р. Федина, асп., ЛНУ ім. І. Франка, Львів

ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ ТЕОРЕТИЧНИХ КОНЦЕПЦІЙ МИРУ В СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ

На сучасному етапі розвитку міжнародних відносин на передній план виходить питання: що зробити, щоб уникнути конфліктів, запобігти війнам і забезпечити стабільну і мирну співпрацю для всіх країн світу.

Виділяємо два основних напрямки роздумів:

1. Чия вина у війнах і нестабільності: протиставлення "демократії – не демократії", "розвинуті-нерозвинуті країни", "багаті – бідні країни", "схід-захід".

2. Як запобігти війнам і нестабільності:

- ✓ за допомогою гуманітарних інтервенцій, миротворчих операцій;
- ✓ через розбудову культури миру та розвиток основних концептуальних підходів до створення міжнародного середовища миру.

Основні теоретичні концепції миру присутні в міжнародних відносинах:

Мир за посередництвом роззброєння – в сучасному світі порушується проблематика роззброєння та обмеження озброєнь, а окрім того висувається концепція ядерного миру: ядерна зброя стає небезпечною настільки, що реально її ніхто не буде застосовувати, а ті, хто мають таку зброю в своєму арсеналі стають гарантами миру і незастосування зброї іншими країнами;

Суверенітет як основа миру між державами – має два аспекти: суверенітет як гарантія того, що певну країну визнають суб'єктом міжнародного права і рівноправним партнером, відповідно суверенні держави більш захищені у мирному процесі; другий аспект полягає в тому, що зараз у зв'язку з глобалізацією світу, стається розмивання суверенітету;

Мир через вільну торгівлю – концепція запропонована ще І.Кантом, розвинута Н.Анджелом, одна з найбільш практичних. Проте вона не є гарантом того, що війни не буде поміж тими країнами, що вільно торгують між собою, та іншими;

Демократична теорія миру – основна суть полягає в тому, що демократії не воюють між собою. Проте постає питання чи вони не будуть воювати з іншими країнами, які вважаються недемократичними. Чи насадження демократичного ладу країнам, для яких це не притаманне, сприятиме миру у світі?

Феміністична концепція миру – основний акцент робить на тезі, що чоловіки за своєю суттю більше схильні до насильства та відкритого збройного протистояння, аніж жінки. Оскільки в історії людства чоловіки завжди були на правлячих позиціях, від того і постійний і неперервний лік воєн. У ХХ столітті на найвищі пости починають виходити і жінки, які з огляду на материнський інстинкт більш схильні залагоджувати конфлікти мирними засобами. Підтвердженням тому служить досвід нордичних країн, які мають найтривалішу історію дотримання миру, і водночас мають найбільше представництво жінок у гілках влади;

Мир через культуру, освіту і релігійну толерантність – 1) культура – з одного боку культура певний час ставала роз'єднуючи фактором, особливо коли її насаджували. Але на сучасному етапі з огляду на різноманітність світу саме вивчення і пізнання різноманітних культур дає змогу зрозуміти основи суспільної структури певної країни, а зрозумівши, знайти мирний контакт. 2) Освіта – має два аспекти: освіта про мир – про ті події, які сприяли досягненню миру, чи його не порушенню; освіта для миру – виховання в новому поколінні толерантності до сприйняття когось, хто є відмінним. 3) Релігійна толерантність – з одного боку в різноманітності релігій одразу закладений конфлікт, який можна представити логічним рядом: відмінна релігія – ти інший – ти чужий – ти ворог. Проте якщо проаналізувати основні релігійні тексти, в них усіх засуджується війна та возвеличується мир. На цьому етапі варто наголосити, що єдність і мир не у єдиності (єдиноправильності), а у різноманітті та толеранційному ставленні до відмінних. Релігія своєю основою може забезпечити всепрощення і загальне примирення.

*Е.А. Фигуркина, студ., РГГУ, Москва
figurkina@gmail.com*

СТРАТЕГИИ США В СТРАНАХ ТРЕТЬЕГО МИРА ПОСЛЕ РАСПАДА БИПОЛЯРНОЙ СИСТЕМЫ

В период противостояния двух мировых держав складывается представление о мировой системе как о трех мирах или трех группах стран: мир капитализма, мир социализма и третий мир – наименее развитые страны во всех смыслах. Третий мир был объектом борьбы за влияние между первыми двумя, и между всеми тремя мирами существовали определенные взаимоотношения вражды, соперничества и сотрудничества, что и представляло собой структуру международных отношений. Развитие глобальной международной ситуации конца ХХ – начала ХХІ века существенно меняет положение стран всех трех групп [Кременюк В. Управление и управляемость // Международные процессы. – 2004. – № 6].

После распада биполярной системы выделяется группа стран, неспособная решать собственные проблемы и даже преодолеть стадию жизнеспособности.

способности наций, и, следовательно, совершенно зависима от помощи мирового сообщества. Из-за своего бедственного положения эти страны не могут оказывать заметного влияния на мировую политику. Хотя существует мнение, что и они имеют значительное косвенное влияние на глобальные процессы. Во-первых, как источник человеческих ресурсов для террористических организаций. Во-вторых, как "фактор нравственного прогресса" и "очеловечивания международной среды" для мирового сообщества, так как они просто не способны существовать без помощи других стран [Там же].

В первые несколько лет эти несостоявшиеся государства совершенно выпадают из сферы интересов развитых стран. И если раньше за контроль над ними боролись, то после окончания биполярной конфронтации становится очевидной бессмысленность борьбы за влияние в них.

После распада биполярной системы США начинают выстраивать "новый мировой порядок", в котором они играют роль лидера или гегемона. Клинтон, развивая идею Дж.Буша-старшего провозглашает стратегию строительства всемирного порядка на основе демократических ценностей. Дж.Буш-младший, после терактов 11 сентября под лозунгом борьбы с терроризмом начинает борьбу за распространение американского типа демократии во всем мире [*Шаплеина Т.А.* Статус-кво как оппозиция миропорядку // *Международные процессы.* – 2006. – № 10].

Дж. Буш-младший, как и Клинтон, не придавал особого значения идее "помощи развитию", увлекшись борьбой с мировым терроризмом. Это сыграло не стабилизирующую, а скорее провоцирующую роль, как для мирового сообщества, так и для стран третьего мира, так как в глобальной политике США совершенно отсутствовала позитивная составляющая гуманитарной помощи.

В этом и заключается основная критика президента Буша-младшего, не сумевшего правильно расставить приоритеты. В частности З.Бжезинский, критикуя политику Буша, пишет о том, что США просто не выполнили свои обязательства, взятые в 2002 г. в Монтеррее предпринять конкретные усилия, чтобы существенно повысить уровень помощи, оказываемой развитию [*Бжезинский З.* Еще один шанс. – М., 2007. – С. 176].

Соединенные Штаты, управляют процессом оказания помощи развитию, так как обладают большинством голосов во Всемирном Банке. При этом, несмотря на риторику сострадания, США остаются одним из наименее щедрых доноров для стран третьего мира из расчета соотношения размера экономической помощи и уровня дохода на душу населения. В тройке самых щедрых находятся Норвегия, Швеция и Люксембург [Данные Организации экономического сотрудничества и развития за 2007 г. – [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.oecd.org/dataoecd/27/33/40381927.pdf>].

С начала 2000х гг. набирает силу новая парадигма оказания помощи развивающимся странам, закрепленная в Монтеррейском соглашении 2002 г. Одной из ее основных составляющих является концепция "надлежащего управления" или "good governance", что означает обмен экономической помощи от развитых государств и международных институтов на изменение внутренней политики страны в русле требований доноров. В какой-то мере ограничение суверенитета государств-реципиентов во имя экономического

розвиття. Надлежащее управление провозглашает принцип демократизации политических институтов и повышения социальной заботы в государстве [Стратегии Всемирного Банка – [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTRUSSIANHOME/EXTRUSSIANCOUNTRIES/0,,contentMDK:21243777~pagePK:137040~piPK:440399~theSitePK:488741,00.html>].

В реальности надлежащее управление очень часто обязывает страны проводить несвоевременные реформы и ведет к ухудшению ситуации. Это обстоятельство вместе с всеобщим недовольством внешней политикой Буша и все чаще звучащей риторикой необходимости реформирования международной системы помощи развивающимся странам дает надежду на то, что в ближайшее время будет проведен качественный пересмотр политики США в этом направлении.

***О.Л. Хилько, канд. політ. наук, наук співроб., КНУТШ, Київ
lkolesnikova@mail.ru***

ВПЛИВ АДМІНІСТРАЦІЇ ОБАМИ НА ХАРАКТЕР ТРАНСАТЛАНТИЧНИХ ВІДНОСИН

Питання майбутнього трансатлантичних відносин набуває все більшої актуальності з огляду на прихід в США до влади представника Дем.партії, з якою пов'язують відмову від агресивної зовнішньої політики; великі надії, які покладає Європа на президента Обаму; послаблення позицій США в Європі; з огляду на перспективи реформування систем європейської та євроатлантичної безпеки (остання пов'язує Європу зі США через відносини ЄС-НАТО) та намагання Росії вибудувати нову систему із врахуванням своїх інтересів.

Чого Європа очікує від адміністрації Барака Обами? Європа хоче виступати рівним зі США партнером при творенні нового світового порядку на базі концепції ефективного мультилатералізму. Майбутнє трансатлантичних відносин і європейська безпека будуть великою мірою залежати від того, чи захоче Обама співробітничати з Європою в сфері підтримання миру і стабільності в світі на державно-інституційному рівні (США-ЄС), чи він обере більш простий для Штатів двосторонній варіант співробітництва – з такими країнами як Великобританія, Франція та ФРН. Це впливатиме і на перспективу відносин з НАТО. Адже багато питань в трансатлантичному порядку денному активніше обговорюються і вирішуються на рівні США-ЄС, а не на рівні НАТО-ЄС. Якщо США обере варіант двостороннього співробітництва, це може й далі роз'єднати Європу, адже ряд країн висловлюють побоювання, що Франція та ФРН, до яких ситуативно приєднуються інші країни в рамках постійного структурного співробітництва або в рамках інших форматів співробітництва, монополізують вирішення важливих безпекових питань. Експерти вважають, що Обама є прихильником поглиблення європейських інтеграційних процесів і сприятиме покращенню загальної атмосфери трансатлантичних відносин. На їх думку, на відміну від республіканців, які прагнули вибудувати свої відносини з Євросоюзом через використання двосторон-

ніх зв'язків, Обама сприймає Євросоюз як "унітарного актора". Відтак, можна прогнозувати, що Обама буде прихильніше ставитись до європейської політики безпеки і оборони.

Інтереси ЄС і США пересікатимуться на пострадянському просторі. І політика двох суб'єктів щодо країн регіону суттєво відрізняється, адже ЄС інтегрує регіон через технічну Європейську політику сусідства, в майбутньому – через проект Східного партнерства, уникаючи окреслення перспектив членства, має розбіжні позиції щодо приєднання України і Грузії до ПДЧ НАТО. В той же час США виступають за розширення НАТО за рахунок країн регіону, що, відповідно, посилять їх політичну присутність в регіоні, адже орієнтована на трансатлантизм Європа виконує для США роль плацдарму для впливу на Євразію. Як відомо, на Бухарестському саміті НАТО Німеччина і Франція, зробивши поступку Росії, провалили американську підтримку приєднання України і Грузії до ПДЧ. Однак, враховуючи надзвичайно велику популярність Обама в ФРН і надії щодо покращення трансатлантичних відносин, а також зміни у трикутнику Франція-США-ФРН, як уряду ФРН, так і адміністрації Обама доведеться шукати компромісу в питанні розширення НАТО та відносинах з Росією.

Важливим питанням безпекового порядку денного в трикутнику Європа-США-Росія буде питання розміщення ПРО на території Польщі і Чехії. Що стосується останніх, то прем'єри цих країн висловились за реалізацію адміністрацією Обама ініційованого Бушем проекту. Більш того, прем'єр Чехії Тополанек поставив ратифікацію чеським парламентом Лісабонського договору у залежність від успішного затвердження питання розміщення ПРО. На Мюнхенській конференції з безпеки (6-7 лютого 2009 р.) віце-президент США Джозеф Байден, який, як вважається, буде визначати орієнтири політики США на світовій арені, повідомив, що нове керівництво США продовжить розробку ПРО задля відбиття загроз з Близького Сходу, однак буде це робити, консультуючись з Росією.

Щодо пошуку діалогу з Росією, Обама під час виборчої кампанії висловлювався за її інтеграцію, а не ізоляцію, на відміну від республіканців. Експерти Інституту ЄС зі стратегічних досліджень вважають, що США не може ігнорувати вплив Росії на міжнародну та енергетичну безпеку. В такій ситуації висловлюються рекомендації пристати на пропозицію президента Медведев переглянути існуючі структури європейської безпеки та розпочати переговори про новий пан'європейський безпековий договір. Відзначається, що США і ЄС мають враховувати інтереси Росії та залучити її на рівні експертів з метою проведення інтенсивного діалогу в рамках ОБСЄ з таких суперечливих питань як реформування Договору про звичайні збройні сили в Європі, розгорнення американських систем ПРО в Європі, розширення НАТО. Додатковим фактором зацікавленості США в гарних відносинах з Росією є потреба в транзиті вантажів до Афганістану через її територію, яка виникла в зв'язку з закриттям американської авіабази на киргизькій території.

На відносини з Європою вплинуть зовнішньополітичні пріоритети адміністрації Обама на інших напрямках. Прогнозується, що в контексті розподілу навантаження у справі забезпечення безпеки Штати будуть вимагати від європейців збільшення витрат на ці цілі та спрямування додаткового війсь-

кового контингенту до Афганістану. Подальшого контролю вимагатиме ситуація в Іраку, Північній Кореї та Пакистані, який є одним з небезпечних осередків терористів та має в своєму розпорядженні десятки арсеналів ядерної зброї. Спільних дій США і Європи вимагатиме ситуація навколо Ірану. Окрім того, серед зовнішньополітичних та безпекових пріоритетів Обама аналітики називають Близькосхідне врегулювання, боротьбу із загрозою тероризму та поширенням ЗМЗ, відносини з Росією, глобальні кліматичні зміни, зменшення залежності від іноземних джерел постачання енергії. З точки зору дослідників Інституту ЄС зі стратегічних досліджень, серед пріоритетів, які Європа повинна запропонувати, такі питання безпеки для трансатлантичного порядку денного як підтримання миру в Африці, дотримання прав громадян в конфліктах, боротьба із поширенням ЗМЗ [The EU and the world in 2009. European perspectives on the new American foreign policy agenda // European Union Institute for Security Studies / Ed. by Álvaro de Vasconcelos and Marcin Zaborowski. – 2009. – January. – № 04. – P. 21].

А.В. Чабанна, студ., КНУТШ, Київ*
4ab_anna_ya@mail.ru

ПЕРСПЕКТИВИ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУЧАСНИХ ДЕРЖАВ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Виникнення сучасної національної держави і об'єднання усіх цивілізацій у межах міждержавної системи розділило світ на "свої" та "чужі" сфери, що мають "внутрішній світ" територіально обмеженої національної політики і "зовнішній світ" дипломатії, війн та проблем безпеки. Ці сфери стали базисом створення сучасними державами своїх політичних, правових і соціальних інститутів.

З ХХ ст. цей поділ став більш умовним і почав розмиватись регіональними і глобальними процесами, які для сучасної епохи мали своїм наслідком руйнування територіальної політики, правління і влади.

Глобалізація відображає уявлення про те, що світ стрімко трансформується у соціальний простір, в якому панують економічні і технологічні сили, і що зміни в одній частині планети можуть мати певні наслідки для окремих індивідів або спільнот в іншій частині планети. Глобалізаційні процеси можуть асоціюватись також з відчуттям політичного фаталізму і постійної загрози того, що реальні масштаби сучасних соціальних і економічних змін перевищують можливість національних урядів або громадян контролювати, оскаржувати або чинити супротив цим змінам. Іншими словами, глобалізація дійсно накладає певні обмеження на національну політику.

Д. Хелд доводить, що сучасні держави, у зв'язку з укладанням міжнародних угод, інтернаціоналізації процесів прийняття політичних рішень, зростаючій залежності в гарантуванні безпеки, міжнародним розподілом праці, втрачають те, що складає основу їх влади – суверенітет [Held D. Democracy and Globalization. – Cambridge, 1998. – P. 60]. Можливий варіант, при якому

* Рецензент – О.В. Батрименко, канд. політ. наук, доц.

відмова від ідеї збереження державності й заміна її будь-яким космополітичним проектом наднаціональної інтеграції радикально порушить стабільність суспільства, дезорганізує його і поставить країну на межу громадянського конфлікту та розпаду [Бойко Б.Ф. Україна: остання війна за незалежність: українська патріотична альтернатива тотальному космополітичному проекту. – Коростень, 2005].

Однак глобалізація та виникнення на її основі космополітизму створює можливість існування розширеної інституційної структури для демократичної регуляції країн і суспільств. Держави вже не будуть єдиними центрами легітимної влади в межах своїх власних кордонів. Це призведе до "нового розміщення" держав у сфері глобального демократичного права, що охопить їх. В межах цієї структури закони певної держави будуть лише одним з фокусів правового розвитку, політичних роздумів і мобілізації.

Відповідно поняття "державний суверенітет" може стати далеким від уявлення про непорушні кордони і території і перетвориться на мінливі часово-просторові сукупності, де буде необхідним фокусування на тих проблемах, що є спільними для всіх людей як громадян світу.

Під впливом глобалізаційних процесів виокремляться принципи космополітичних цінностей, що зрівняють значення кожної особистості в межах всього людства: рівна цінність і перевага, активна діяльність, персональна відповідальність, колективне прийняття рішень шляхом голосування, включеність у глобальні світові процеси, взаємоповага і допомога, об'єднання з метою вирішення важливих для кожного окремого індивіда і суспільства загалом проблем.

Існують можливі варіанти майбутнього розвитку світових процесів під впливом глобалізації: розпад давніх політичних одиниць у межах спільної структури політики – переформування традиційних політичних спільнот або можливість появи нових спільнот в межах транснаціональної структури демократичних дій. В будь-якому разі вже зараз можна стверджувати, що глобалізація несе в собі як позитивні, так і негативні наслідки для світових держав. Враховуючи її спрямування на майбутнє, наслідки глобалізаційних процесів і відповідних світових трансформацій зараз не можна оцінювати однозначно. Одне можна сказати точно глобалізація – процес тривалий і всеохоплюючий, і хочеться вірити, що він не призведе до зникнення сучасних держав, а лише посилить співпрацю між ними, що унеможливить виникнення війн і глобальних катастроф у майбутньому!

О.В. Чепак, студ., КНУТШ, Київ
chepak_elena@rambler.ru

НАФТОВИЙ РЕСУРС ЯК РИЧАГ ПОЛІТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Правлячі режими усіх нафтодобуваючих країн – недемократичні, до того ж градус авторитаризму коливається в залежності від ціни на нафту. Американець Т. Фрідман висунув "перший закон нафтової політики", в якому йдеться про те, що: ціна на нафту зворотно пропорційна політичним свободам і можливості зміцнення демократії в країнах-експортерах. Цей закон не

стосується Великобританії, США і Норвегії, а Азербайджан, Чад, Єгипет, Екваторіальна Гвінея, Іран, Казахстан, Нігерія, Росія, Саудівська Аравія, Судан, Узбекистан та Венесуела його в повній мірі підтверджують.

Можна навести декілька прикладів впливу коливання цін на державну політику:

Державна податкова політика: оскільки експорт нафти приносить надприбутки, у держави є можливість скоротити податковий тягар. Населення певним чином звільняється від сплати податків, але уряд де-факто вимагає від громадян країни невтручання в державні справи.

Державна політика видатків: надприбутки, отримані за рахунок експорту нафти, використовуються на зміцнення державних структур, які мають бути завжди готові надати організовану відсіч демократичним викликам. Створюються розвідувальні спецслужби, поширюється репресивний державний апарат.

Відносини з субелітою: багатіюча правляча еліта не зацікавлена в таких сильних центрах в суспільстві як об'єднання підприємців, технократів.

Виключний ефект прогресу: багате суспільство формує коло громадян, яке виступає на захист демократії за рахунок високого освітнього цензу, оволодіння новітніми технологіями, прагнення до самореалізації через участь в політичній діяльності. Керуюча еліта стримує демократичні прагнення, забезпечуючи високу заробітну плату спеціалістів високого рівня, розвиває мережу університетів, які готують таких спеціалістів, які в майбутньому будуть лояльними до режиму.

Під час кризи через сповільнення економічної активності ціна на енергоносії падає. Пересічний громадянин радіє, коли чує, що нафта дешевшає у рази. Але не всі розуміють, що ціна на нафту є показником працездатності світової економіки, показником зайнятості. Якщо ціна впала в два рази – можна сміливо очікувати, що на кожному підприємстві нашої планети звільнять кожного другого працівника, або половина підприємств взагалі закриється.

Коли світові лідери борються з падінням цін на нафту шляхом зменшення видобутку – це може призвести до росту ціни, але це не збільшить об'ємів споживання нафти і об'ємів виробництва. Сучасна політична влада – це гілка світової банківської системи. В першу чергу вона захищає інтереси тих, хто дав їм можливість керувати державами. Інші громадяни можуть сподіватися на підтримку лише в тій мірі, в якій це вигідно фінансовим елітам. Криза – це час для демонтажу старої фінансової системи і побудови нової. Чим швидше це відбудеться, тим швидше закінчиться криза. Але уряди, як представники старої системи, будуть її захищати до останнього. Криза нафтодолара зменшила імперські амбіції Росії щодо необмежених ресурсів її золотовалютної системи. Насправді, криза – це не катастрофа, а просто правила гри, що змінюються. Вони можуть викликати дискомфорт та психологічну напругу. Нафта нині не користується попитом, тому й дешевшає. Але криза рано чи пізно закінчиться, глобальна економіка знову почне розвиватись, а без палива вона вперед не поїде. Тоді й настане година ікс. Величезні запити споживачів задовольнити стане неможливо просто тому, що в світі буде невивантажувати традиційних джерел палива. Це приведе до гігантського стрибка цін, що у свою чергу загрожуватиме високою інфляцією й новими політичними трансформаціями на світовій арені.

КРІЗЬ ТЕРЕНИ ДО ЄВРОПИ: ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКО-БРИТАНСЬКИХ ВІДНОСИН

Вступ. Проблематика українсько-британських відносин видається сьогодні до великої міри актуальною. В контексті євроатлантичних аспірацій нашої держави є доволі важливим вивчення діалогу України з ядерною державою, що є постійним членом Ради Безпеки ООН, має з потужною економіку й досконалу дипломатичну службу.

Постановка проблеми. Серед вітчизняних науковців проблематику українсько-британської співпраці ґрунтовно вивчали В. Крушинський, Н. Яковенко, М. Білоусов, А. Грубінко, О. Гончаров, В. Майко, П. Сардачук, О. Сагайдак, П. Ігнат'єв – видатні науковці й практики дипломатичної роботи. Натомість беззаперечним є той факт, що дана царина вимагає подальшої наукової розробки.

Виклад основного матеріалу. Про Україну, як соціально-політичну реальність Великобританія знала багато віків, але повною мірою налагодження двосторонніх відносин між двома державами стало можливим лише зі здобуттям Україною її державної незалежності [Черінько Ігор. Українсько-британські відносини: сучасний стан, проблеми, перспективи // Студентська координата. – К., 2005. – № 4 (березень). – С. 4–5].

Український професор В.Крушинський зазначає, що добувши незалежність, Україна взяла курс на "повернення в Європу" і саме європейське питання одразу посіло ключове місце в українсько-британських відносинах, ставши предметом постійних взаємних консультацій. Як відомо, Великобританія є прихильником розширення Європейського Союзу, оскільки залучення нових членів до ЄС призводить до децентралізації даної організації, що є вкрай вигідним для Великобританії, яка завжди виступала проти федералістських тенденцій в Європейському Союзі. Заяви з британського боку про те, що Сполучене Королівство високо цінує прагнення України приєднатися до Європейського союзу можна почути доволі часто [Крушинський В.Ю. Британсько-українські відносини з питань євроінтеграції // Актуальні проблеми міжнародних відносин: Зб. наук. пр. – К., 2005. – Вип. 57. – Ч. 1. – С. 109].

В лютому 1993 року Президент України Леонід Кравчук разом з чисельною представницькою делегацією відвідав Великобританію, підписавши основоположні договори українсько-британської співпраці.

У грудні 1995 року Президент України Леонід Кучма відвідав Великобританію, результатом його візиту було підписання Українсько-Британської декларації, британська сторона підкреслила, що підтримує прагнення України наблизитися до ЄС, і, можливо, приєднатися до нього.

Центральне місце у співпраці України з Британією належить торгівлі. Великобританія завжди була одним з провідних торговельних партнерів України в Європейському Союзі. Основними статтями українського експорту до Британії є тканини та текстильні вироби, метали та металевий брухт, хімікати. Імпортує Україна у Сполученого Королівства промислове обладнання, ефірні

масла, косметики, ліки [Майко В.А. Без істотних проривів. Українсько-британські торговельно-економічні відносини за сучасних умов // Політика і час. – 1998. – № 11–12. – С. 17]. Військова сфера також посідає чільне місце у двосторонніх відносинах.

В середині жовтня 2005 року Президент України Віктор Ющенко відвідав Великобританію з робочим візитом, що видався доволі продуктивним. Зокрема 17 жовтня Віктору Ющенко було вручено нагороду британської організації "Чаттем – Хауз". Віктор Ющенко підкреслив, що "сміливість і достоїнство всієї української нації заслуговують такої нагороди". Він також нагадав присутнім, що географічно Україна є серцем Європи, а Європа не може жити без серця [Виктору Андреевичу подарили стеклянный кирпич // Комсомольская правда. – 2005. – 19 октября].

Висновки. Оцінки сучасного стану українсько – британської співпраці є на сьогодні доволі неоднозначними. В цілому ж, співробітництво України з Британією є взаємовигідним, і є всі підстави для того, щоб вірити у його успішний розвиток.

*А.О. Шашкевич, студ., КНУТШ, Київ**
dashkewitch@yahoo.com

ГЕОСТРАТЕГІЯ ЯК ПРАКТИЧНИЙ ВИМІР ГЕОПОЛІТИКИ: ЗМІСТ, ФАКТОРИ ВИЗНАЧЕННЯ ТА ІНСТРУМЕНТИ

В межах сучасної наукової дискусії щодо модернізації геополітики значна увага приділяється необхідності розвитку геостратегії як практичного виміру геополітики. Нової актуальності набуває погляд на геополітику як на спосіб "навчити еліти діяти геополітично" (К. Хаусхоффер). Увага до геостратегії пов'язана серед іншого із визнанням того, що в сучасних умовах геостратегія певних країн є визначальною для світової політики в цілому. Сучасне розуміння геостратегії виходить за межі військово-політичного аспекту зовнішньої діяльності держави. Не можна погодитися з тезою М. Ільїна щодо переважно "ресурсного та силового характеру геостратегічних студій" [цит. за: *Цимбурський В.* Геополитика как мироведение и род занятий // Полис. – 1999. – № 4 – С. 12]. Дослідники визначають сучасну геостратегію як прикладну геополітику, пов'язану із практичними рекомендаціями в управлінні цивілізаційними процесами різних масштабів (Дугін); генеральну лінії поведінки держави на міжнародній арені (Сорокін, Смірнов); стратегічне управління геополітичними інтересами (Бжезинський). Доцільно визначати геостратегію як обґрунтований геополітичними концепціями напрям діяльності держави з реалізації власних геополітичних інтересів та формування відповідного ним середовища.

Геостратегія та власне геополітика співвідносяться як теорія та практика. Геополітика зосереджується на вивченні геополітичного простору, геостратегія визначає можливості суб'єктів геополітики у визначеній геополітичній системі. Геополітичні концепції нерозривно пов'язані із "стратегічним постулюванням потенційних просторів", мають потенціал самостійного формулювання геополітичних інтересів та формування відповідного ним середовища.

* Рецензент – М.А. Шульга, д-р політ. наук, проф.

літичних цілей і проектування політичних просторів [Там же. – С. 15]. Проте саме геостратегія досліджує геополітичну діяльність конкретних суб'єктів, країн чи груп країн в заданому просторі відповідно до конкретних цілей та із урахуванням специфічних ресурсів. Як така, геостратегія не може бути універсальною. Евристичний потенціал геостратегії є обмеженим: досліджуючи можливості та засоби розгортання певної базисної мети, геостратегія рідко підіймається до критики самої цієї мети [Там же. – С. 22]. Для подолання цього геостратегія має розвиватися в руслі геополітики як фундаментальної науки.

Модернізація геополітики через розширення кола факторів, що визначають характер геополітичних явищ, означає також відповідну модернізацію геостратегії. Постулати класичної геополітики – тези Г. Маккіндера щодо вирішального впливу географічних факторів на потенціал могутності конкретної держави чи "закон розширення простору" Ф. Ратцеля – хоча не заперечуються, проте потребують доповнення для адекватного осмислення сучасних міжнародних відносин. Геополітика має досліджувати весь комплекс демографічних, історичних, політичних факторів, які у взаємодії між собою чинять вплив на стратегічний потенціал держави [Супота Н. Основы геополитики. – СПб., 2001. – С. 30]. Узагальнюючи сучасні дослідження, можна окреслити коло "нових" факторів, що визначають характер геополітичних відносин у постбіполярному світі: глобалізація політичних процесів та встановлення режиму структурної взаємозалежності; загострення міжцивілізаційних відносин; складна взаємодія тенденцій до інтеграції та фрагментації; формування ознак поліархічності системи міжнародних відносин; розширення спектру факторів впливу на міжнародні відносини тощо. В межах геостратегії аналізується обмеження, що їх накладають геополітичні фактори на політичну практику, та можливості ефективного використання цих факторів для тієї чи іншої форми організації геополітичного простору [Андрущенко С. В. Україна в сучасному геополітичному середовищі. – К., 2005. – С. 33].

Алгоритм формування геостратегії передбачає: врахування географічного положення держави в аспекті забезпечення національної безпеки, його співвіднесення з геополітичними можливостями інших центрів сили; виокремлення ключових і другорядних країн, взаємодія з якими сприяє посиленню національної безпеки; аналіз показників, що характеризують геополітичне положення цих країн чи регіонів; визначення ієрархії засобів і методів впливу для досягнення поставлених цілей [Юрченко С. Геостратегические императивы во внешнеполитической традиции США. – М., 2001. – С. 11]. Розробка геостратегії має базуватися на всебічному аналізі головних (загальну економічну і політичну ситуацію у світі; конкретну ситуацію в регіоні; внутрішньополітичний й економічний стан у державі; тенденції розвитку ситуації на майбутнє) і другорядних (традиції країни в зовнішньополітичній сфері, культурні особливості та орієнтації), взаємовідносини етнічних спільнот у державі, орієнтації політичних еліт) чинників внутрішнього розвитку держави у взаємозв'язку з зовнішніми факторами її існування. Слід зауважувати, що другорядні фактори можуть виходити на перший план [Михальченко М. Україна як нова історична реальність: запасний гравець Європи. – К., 2004. – С. 353].

Інструментарій геостратегії також зазнає змін. Військова сила перестала бути єдиною складовою геостратегії. Можна констатувати диверсифікацію

методів та форм контролю над простором та поступовий перехід від застосування відкритих форм контролю до прихованих або "м'яких форм" через вплив на відповідні сфери життя [Юрченко С. Геостратегические императивы во внешнеполитической традиции США. – С. 14]. Методами досягнення геополітичних цілей стають створення коаліцій та субрегіональних угруповань; попередження створення ворожих коаліцій та блоків; розвал ворожих угруповань та мінімізація їх ефективності; підтримка дружніх країн; прагматична силова політика; різні форми співробітництва; створення умов для структурної залежності; інформаційний та культурний вплив і формування споріднених цінностей [Андрущенко С.В. Україна в сучасному геополітичному середовищі. – С. 36]. Зокрема, геостратегія США передбачає: глобальне поширення неоліберальної політичної та економічної моделі; вироблення та реалізація моделі національної безпеки, безпосередньо пов'язана із необхідністю поширення демократії та ринкової економічної моделі в світі та використання цієї ідеї для поширення власних геополітичних та військово-стратегічних інтересів; лідерство в світовій науці; глобальне розповсюдження елементів масової культури та стилю життя; панування у формуванні інформаційних потоків.

Сучасні геополітичні концепції не лише пояснюють нову модель світової політики, але включають чітко сформульовані геостратегічні засади поведінки держав в охарактеризованих умовах. Геополітична модель З. Бжезінського характеризує світовий порядок як однополюсний із США в якості світового лідера. Метою американської політики в пост біполярному світі має бути запобігання глобальній анархії та попередження виникнення сильного суперника, засобами – маневрування, дипломатія, створення відповідної системи колективної безпеки, кооптація, виважене використання політичних козирів. Концепція Г. Кіссінджера базується на традиції балансу сил, а геостратегія США має бути спрямована на підтримку рівноваги та примирення національних інтересів в умовах неможливості досягнення позицій гегемонії чи встановлення ізоляціоністського курсу. С. Хантингтон відходить від традиційного геополітичного підходу і постулює зіткнення цивілізацій як основний чинник міжнародних відносин. На зміну традиційній стратегії балансу сил та коаліціонування має прийти синдром цивілізаційно споріднених країн. Для уникнення конфліктів Захід має здійснювати щодо конкурентів та сателітів політику культурно-цивілізаційного проникнення, залучення чи навіть політичних союзів, а також стримування через активне пряме обмеження військових можливостей та використання конфліктів між цивілізаціями-суперниками у власних інтересах.

*К.О. Шимкевич, здобувач, ЗНУ, Запоріжжя**
shkate2007@rambler.ru

ВІЙНА ТА МИР: ПРОБЛЕМА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ У НАЦІОНАЛЬНІЙ ДЕРЖАВІ (НА ПРИКЛАДІ КОЛИШНЬОЇ ЮГОСЛАВІЇ)

Однією із головних функцій суверенної держави є забезпечення розвитку нації як складової частини суспільства. Саме тому держава має забезпечити

* Рецензент – М.М. Бессонова, канд. іст. наук, доц.

людині реалізацію прав на життя і вільний розвиток особистості. Крім того, національна держава повинна захищати кожну особу від голоду, проявів насильства, переслідувань за етнічними чи релігійними мотивами. Загострення ситуації в зонах локальних конфліктів робить дані зобов'язання держави перед людиною досить актуальними в наш час. Оскільки для військових дій в "гарячих точках" є характерним знецінення людського життя та знехтування принципів мирного існування людей, тому вивчення проблеми забезпечення державою прав людини під час війни є важливим та необхідним.

У сучасному житті дана проблема постала під час військових дій на території колишньої Югославії впродовж 1990-х рр. "Балканська криза" показала неспроможність держави гарантувати безпеку населення та врегулювати міжетнічні протиріччя за допомогою виваженої і продуманої національної політики.

Військовий конфлікт в югославській федерації був викликаний наступними причинами. По-перше, всередині держави на початку 1990-х рр. загострились етнічні та релігійні протиріччя. По-друге, уряди союзних республік прагнули змінити адміністративний устрій федерації. По-третє, активізація національних рухів, в результаті чого ускладнились відносини між представниками різних етнічних груп, значна кількість населення Югославії стала біженцями та переселеними особами. По-четверте, вихід Боснії та Герцеговини, Македонії, Словенії та Хорватії зі складу Югославії [Лалшин А.Е. Распад Югославии: внутренние и международные аспекты балканской проблемы. – Одесса, 1999].

Центральна влада для подолання кризових явищ у суспільстві та політичній сфері вдавалась до непопулярних методів: ліквідація автономних прав Косово та Воєводини, придушення виступів населення за допомогою військових підрозділів, ігнорування національної проблеми [Гуськова Е.Ю. Новые государства на Балканах: первые шаги к самостоятельности. – М., 1996].

Національна політика урядів Сербії, Хорватії та Боснії і Герцеговини (намагання Сл. Мілошевича реалізувати концепцію єдиної Сербії, прагнення президентів Хорватії Ф. Туджмана та А. Ізтбеговича створити єдині унітарні держави) призвела до переростання внутрішніх протиріч у широкомасштабні військові дії. Процес створення етнічно чистих держав у Сербії, Боснії та Хорватії супроводжувався масовими "етнічними чистками", актами геноциду та насилля, перевезенням населення до концентраційних таборів. Організаторами та виконавцями операцій з етнічної зачистки територій були військові генерали та офіцери хорватомусульманської і сербської армій [Annual Report of the International Tribunal for the prosecution of persons responsible for serious violations of International Humanitarian Law Committed in the territory of the Former Yugoslavia since 1991. – [Internet source]. Access mode: [www.un.org/icty/annual report](http://www.un.org/icty/annual%20report)]. Вони виконували накази урядів своїх держав, і знали, що подібні акції призведуть до значних жертв серед мирного населення. Але нічого не зробили, щоб уникнути масових вбивств, депортацій чи застосування насилля проти цивільних осіб.

Врегулювати "балканську кризу" 1990-х рр. та зупинити загибель населення вдалось лише при активному втручанні міжнародної спільноти. В Боснії, Хорватії, Косово була розгорнута діяльність миротворчих місій ООН, НАТО, ЄС. Їх головними завданнями стали: підтримка миру та безпеки всередині цих

держав; забезпечення стабільного розвитку всього Балканського регіону; розслідування військових злочинів та фактів порушення прав людини.

Конфлікт в югославській федерації засвідчив, що не кожна держава може повністю гарантувати мирне і безпечне існування своїх громадян. В Югославії це було пов'язано із неспроможністю державних інститутів розробити правильні методи мирного врегулювання внутрішніх протиріч. Крім того, велике значення мав людський фактор. Керівники Сербії, Хорватії та Боснії і Герцеговини прагнули втілити в життя власні амбіції щодо створення етнічних держав, не враховуючи при цьому національні інтереси та побажання населення. Війна в колишній Югославії довела, що права людини на мирне існування, на захист та безпеку не виконуються, що призводить до нерозуміння важливості, неповторності, унікальності існування кожної людини.

М.А. Шульга, д-р політ. наук, проф., КНУТШ, Київ

ДЕЩО ПРО ОБМЕЖЕНІСТЬ КРИТЕРІЇВ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Прийнято вважати, що європейська ідентичність визначається на підставі низки критеріїв, а саме: географічного, лінгвістичного, історичного та культурного. Водночас сучасні європейські дослідники відмічають трудність такого визначення з огляду на сумнівність перерахованих критеріїв.

Так, під географічним критерієм розуміється ідентифікація Європи з певною географічною одиницею. Однак, питання географічної локалізації Європи виявляється досить проблематичним, оскільки Європа, окрім Європейського Союзу, представлена у СOT, ООН, НАТО. Крім цього, Європа не є статистичною географічною величиною, адже її географічні кордони, на відміну, наприклад, від Африки та обох Америк, пролягають не так чітко. На сході вони фактично є відкритими. Східний кордон ЄС, за визнанням європейських дослідників, багато у чому визначається не за географічними, а політичними та ідеологічними ознаками. Звідси – можливість існування Європи "від Атлантики до Уралу"; "від Бреста до Баку", "від Бреста до Бреста", "від найзахіднішої точки Португалії Карбо де Рока до Камчатки" і т.д. Відтак, європейський континент – це не стільки географічна одиниця, скільки інтелектуальний конструкт, політичний та ідеологічний проект, який за визнанням польської дослідниці Олі Гнатюк, "може означати абсолютно все і нічого".

Лінгвістичний критерій пов'язаний з проблемою лінгвістичної різноманітності європейських держав та відсутності спільного засобу комунікації. Європейські народи живуть у своїх мовах як в особливих "структурах сприйняття і домовленості". Бенедикт Андерсон пояснює недостатність лінгвістичного критерію так званою лексикографічною революцією, яка викликала до життя й поступово поширила переконання у тому, що мови в Європі є особистою власністю специфічних груп – тих, хто ними щоденно розмовляє й читає на них – і, що цим групам, уявленим як спільноти, належить автономне місце в товаристві рівних. Одним із способів посилення лінгвістичного критерію вчені називають використання принципу субсидіарності, який тут передбачає вибір відповідної мови з огляду на відповідні контексти і обставини. Однак, прин-

цип субсидіарності потенційно може обернутися "мовними війнами" у Європі, феномен яких детально описаний французькою дослідницею Івон Більман. На думку Більман, Європейська Хартія регіональних мов або мов меншин означає традиційним німецьким поняттям нації як органічної цілісності етнічного характеру, а не французькою концепцією суто політичної природи, за якою француза визначено громадянством, а усілякі розбіжності стосуються приватної сфери. Ось чому Хартія уможлиблює використання мови для спонукання її носіїв домагатися автономії. Відповідно "ельзаське питання", "бретонське питання", "корсиканське питання" та решта "питань меншин" можуть слугувати інструментами "раціональної реконструкції Європи" з тим, щоб забезпечити федеральну модель її політичного устрою. Крім цього, Хартія є "німецькою машиною війни проти Франції", адже Франція відмовляється від визнання меншин на своїй території, що вносить "безлад у європейський пейзаж". Підписуючи Хартію, Франція тому сформулювала пояснювальну декларацію, де є такий абзац: "Оскільки вона не домагається визнання й захисту меншин, але підтримує європейську мовну спадщину, й позаяк застосування терміна "групи" носіїв мови не надає колективних прав тим, хто говорить регіональними чи меншинними мовами, уряд Республіки тлумачить Хартію в сенсі, сумісному з преамбулою Конституції, яка забезпечує рівність усіх громадян перед законом і визнає тільки французький народ, що об'єднує всіх громадян незалежно від походження, раси або релігії" [Див.: *Івон Більман. Мовні війни в Європі / Пер. з фр. – К., 2007. – С. 52*].

Культурний критерій, виражений у певному способі життя, традиція і моделі поведінки на території Європи, також не є однозначним. Адже навіть у межах нації-держави достатньо складно вести мову про гомогенну культурну ідентичність. Та й традиційні показники Європи – "романо-германізм" і західна версія християнства поставлені під сумнів з огляду на входження до ЄС країн колишньої Східної Європи (соціалістичного табору) та Греції. Російський вчений О. Панарін, пише, наприклад, для неминучість постановки питання щодо романо-германсько-слов'янської ідентичності Європи. На думку Ентоні Смітта, сучасна Європа повинна знайти світський еквівалент спільної віри й системи цінностей (світський еквівалент християнської культури й католицької ідентичності), які скріплювали європейців попередніх епох воєдино. Але це лише тягне за собою іншу проблему: де знайти цю спільну віру й систему цінностей? Пошук спільних досвідів й традицій, символів та цінностей, вважає Смітт, лише висунув на перший план взаємно накладну європейську строкатість, загострив етнічні та релігійні грані її поділу й двозначності, відкрив калейдоскоп окремих етносів і контркультур, нестравних меншин, іммігрантів, чужоземців та соціальних вигнанців. Цю ж думку висловлює й Романо Проді, згідно з яким, справжнім викликом для європейців є пошуки "спільної європейської душі", тобто забезпечення розвитку "власних облич", що визначені культурами, мовами та ідентичностями, у їхньому "життєвому взаємному зв'язку". Проді визнає, що пошуки "спільної європейської душі" – це важлива проблема ЄС, але водночас – і свідчення його слабкості. Бо не можна розмірковувати про можливий шлях європейських інституцій – зміцнення Парламенту, застосування права вето лише у виняткових випадках,

реорганізація Єврокомісії та її повноважень – тоді, коли ніхто не спроможний вказати шлях до створення європейської "душі".

Історичний критерій пов'язаний із феноменами спільної пам'яті та спільного досвіду. Європейці ж мають скоріше "окрему пам'ять про окреме минуле", адже минуле згадується ними не як спільне європейське минуле, а як численні історії європейських народів. Так, Наполеон для француза є чимось іншим, аніж для німця; обидві світові війни ХХ століття запам'яталися одним як дорого здобуті перемоги, а іншим – як відчуття себе винуватцями катастроф; англійці згадують свою історію як острівну на відміну від континентальної історії європейських народів. Ентоні Смітт підмічає, що вести мову про спільну історію Європи означає розворушити спогади, які краще облишити. Досвід спільної загрози у конфлікті між Заходом і Сходом другої половини ХХ століття безперечно є спільним досвідом для європейців на захід від розмежувальної лінії. Однак, не можна стверджувати, що весь політично створений досвід, наприклад, останніх двох десятиліть, є вже спільним європейським досвідом. Підтвердженням цього можна вважати концепцію Дональда Рамсфелда "Старої і Нової" Європи, яка свідчить про існування в ЄС різних політичних векторів та орієнтацій стосовно проблем міжнародної безпеки, що виявили себе під час дискусій з питань війни в Іраку.

Сумнівність зазначених критеріїв та їх недостатність для формування європейської ідентичності засвідчила поразка кампанії "Народ Європи". В 1988 році Рада Європи прийняла рішення про введення "європейського виміру" в програми таких предметів, як література, історія, географія, іноземні мови, музика. За задумом авторів проекту, аргументи спільного історичного розвитку та культурного спадку мали виправдати легітимність подальшого поглиблення інтеграції. Проект "Народ Європи" був підданий критиці за наступними позиціями: 1) у загальноєвропейському масштабі неможливо поєднати елементи, притаманні нації-державі (мову, культуру, історію, територію); 2) часовий проміжок створення європейської ідентичності надто малий (процес творення національної спільноти займає не одне століття) – тобто європейський проект початково приречений на штучність; 3) європейська ідентичність повинна враховувати виклик глобалізації і має не стільки "витягуватися з минулого", скільки окреслюватися як відповідь на питання майбутнього; 4) концепція "Народ Європи" не може існувати як однорідне монолітне ціле, адже ідентичність не є даністю. Вона контекстуальна і динамічна, вона є дискурсом, що невпинно конструює значення "нас" і "їх", а не приписом, що фіксує ці значення як одвічні та незмінні.

З огляду на трудність конструювання європейської ідентичності, яка спиралася б на географічну близькість, мовну однорідність та спільність історичного і культурного досвіду, європейськими науковцями сьогодні формулюється проблема формування демократичної ідентичності ЄС. Підкреслюється завдання саме формування, оскільки вчені зазначають, що демократична ідентичність не може бути "притягнута в конструктивістському запалі" директив Брюсселя. Демократична ідентичність пов'язується передусім зі спільною політичною культурою, а не зі спогадами про спільне культурне минуле (Урс Альтерматт). Як така, вона існує у вигляді ансамблю відповідних полі-

тичних цінностей і принципів, які ми визнаємо в якості базису для "нашої політичної групи". За визнанням Габермаса, демократична ідентичність повинна стати очевидним результатом розвитку політичної самосвідомості, який супроводжує демократичні процеси й сприймається як такий, що конструюється. Політична самосвідомість європейців, пише Габермас, може сьогодні формуватися тільки в умовах демократичного процесу, що, звичайно, виключає відчуження від громадян інших континентів. Тобто демократична ідентичність базується не на якомусь даному субстраті, а "формується у контексті можливого порозуміння, який поділяється інтрасуб'єктивно" (Габермас). Вирішальним тут має стати визнання культурної багатоманітності Європи та встановлення суворого розмежування між політичною і культурною цінностями (Урс Альтерматт). Відповідно питання полягає не в тому, чи існує європейська ідентичність, а в тому, чи є підстави для формування спільної політичної громадської думки і спільної волі стосовно європейських тем.

КРУГЛИЙ СТІЛ

"АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ

КОНСОЛІДАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА"

О.В. Кукарцев, асист., НУ "ЛП", Львів
kuka-oleg@yandex.ru

АКСІОЛОГІЧНИЙ ВИМІР ВІДНОСИН "ЦЕНТР-РЕГІОНИ" В УКРАЇНІ

Для більшості сучасних країн світу оптимізація територіальної організації політичної системи залишається критичним фактором забезпечення інтеграції держави як фундаментальної політичної спільності.

Актуальним дане питання є й для України, яка перебуває в процесі реформування своєї політичної системи і потребує створення стрункої системи організації влади, гармонізації відносин між різними її рівнями. Одним з головних аспектів цього процесу є реструктуризація територіальної організації влади в державі та оптимізація регіональної політики, в рамках якої регламентуються взаємозв'язки між центром та регіонами, визначаються права і повноваження адміністративних одиниць, формується своя практика впливу центру на регіони і, навпаки, регіонів на центр.

Для України осмислення взаємовідносин у системі "центр-регіони" є особливо важливим також з огляду на те, що процес об'єднання українських земель у сучасних кордонах завершився зовсім недавно, трохи більше як півстоліття тому. Сучасна Україна має складну регіональну структуру: українські регіони відрізняються один від одного не лише господарською та соціальною структурою, а й суспільними настроями; у них відмінні зовнішні орієнтації, специфічні етноконфесійні проблеми. Ці відмінності нерозривно пов'язані з низьким рівнем консолідованості українського суспільства і створюють потенціал для дезінтеграції. Не меншим викликом для єдності держави є процес глобалізації, який спричинює розмивання державного суверенітету і стимулює політизацію територіальних ідентичностей.

За цих умов надзвичайно важливо досліджувати ціннісні основи регіональної політики, забезпечити пошук принципів, ідей, механізмів, норм та інститутів, здатних пом'якшити конфлікти і протиріччя, які виникають у відносинах між центральною владою і регіонами. Тому в умовах глибоких змін у суспільстві важливо відмовитись від застарілих стереотипів, догм і схем мислення в практичній діяльності. Зокрема політичній.

Однією з головних проблем сучасної України, як і багатьох інших європейських держав, є зіткнення і суперечка ідеології регіоналізму та ідеології централізму. Негативний досвід формування вітчизняної регіональної політики дає підстави стверджувати, що в сучасних умовах оптимальний вибір форми просторової організації влади неможливий без врахування духовних, ціннісних

основ регіоналізму. Оскільки саме нагородження духовних основ суспільного життя, формування дієвої системи цінностей є "реальним ґрунтом, на якому тільки й може вирости гуманна, справді демократична політика та ефективна, соціально націлена економічна та владна системи" [Денисенко В.М., Климончук В.И. Аксиологія динаміки політичних процесів. – Львів, 2005. – С. 222].

Мета регіональної політики співвідноситься з системою цінностей, яка змінюється. Сучасний цивілізаційний етап створює можливості мінімізації відчуження і прояву його у максимально гуманних формах. Мета сучасного розвитку прокладає шлях синтезу духовних цінностей, серед яких пріоритетне значення мають свобода (індивідуальна і групова), справедливість і рівність, солідарність і стабільність.

Можна погодитись з Д. Смітом, що соціальна справедливість проявляється у способі, у який розподіляються як продукти, так й винагорода, отримувана від виробництва [Смит Д. Региональное развитие и социальная справедливость // Регион: Экономика и социология. – 1994. – № 3]. При цьому справедливість пов'язується не тільки з матеріальним виробництвом і розподілом. Вона пов'язана з цінностями, установками, благами, нормами. Соціальна справедливість працює в межах гуманітарного простору, у сфері функціонування соціуму в інтересах людини, стимулювання культури, освіти, охорони здоров'я, безпеки та ін. Регіональна політика справедлива тільки тоді, коли вона гуманізує соціальний простір, робить його сферою задоволення людських потреб. Соціальна справедливість реалізується тоді, коли створює умови для гідного людського життя у найширшому розумінні слова.

Цінність справедливості пов'язана із благом рівності. Регіональна політика оптимальна тільки у тому випадку, коли громадяни володіють правовою рівністю, коли їхній соціальний, економічний та політичний статуси не залежать від місця їхнього проживання (у тому чи іншому регіоні, в центрі чи провінції). Рівність охоплює різні сфери соціального простору).

Справедливість проявляється (чи ні) у способі розподілу матеріальних і духовних благ, цінностей, норм. У низці випадків має місце, як в сучасній Україні, забуття центральною владою морального обов'язку перед територіями і населенням (у сфері освіти, науки, культури, охорони здоров'я, соціального захисту). "Гіперцентралізація і гіперконцентрація влади призвели до того, що не тільки лівова частка рішень, навіть дріб'язкових, приймається у центрі, – слушно відзначає відомий львівський вчений Т.Возняк. – Лівова частка коштів, ресурсів, інвестицій, які мали б обслуговувати всю державу осідають та працюють тільки у Києві і тільки для вкрай вузького кола людей. Регіони упосліджуються і поволі деградують. А це призводить до загальної безнадії та апатії" [Федеративна республіка Україна // Незалежний культурологічний часопис "і". – 2001. – № 23. – С. 2].

Відтак, якщо виходити з категорії належного, то для гуманізації всіх сфер соціального життя, підтягнення рівня життя у регіонах до стану його у центрі слід збалансувати розподіл владних повноважень між центром і регіонами. Зважена справедлива регіональна політика дасть реальну можливість розвитку як країни в цілому, так і її територій.

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ "ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ ПСИХОЛОГІЇ"

Зелінський М.Ю., Невідома Я.Г. Соціальний інтелект як цінність	3
Підручна І.Б. Філософсько-психологічний аспект проблеми життєвого шляху людини	5
Плахтій М.П. Популяризація психології та її вплив на викладання логіки у працях Т. Мандибуря	6
Триндяк Т.М. Суть людини в сучасній філософії.....	8
Тройно Н.В. Поняття сублимації в релігійно-філософській критичній літературі: критика З. Фрейда Б. Вышеславцевым	10

СЕКЦІЯ "ПРАКТИЧНА ПОЛІТОЛОГІЯ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ"

Підсекція "ПРИКЛАДНІ ПОЛІТИЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ"

Агеев Г.В. Некоторые особенности политической системы современной России	12
Білівітіна А.С. Особенности политического маркетинга в Україні	14
Верещинський М.Г. Поняття та сутність політичних конфліктів	15
Внучко С.М. Аналітичні центри США як інститут громадянського суспільства	17

Гбур З.В. Теоретико-методичні основи фінансової безпеки як науки.....	19
Горбатенко С.В. Політичне консультування як різновид професійної майстерності	20
Горбачев А.А. Особенности манипулятивных технологий в политике (на примере нарушения законов логики).....	22
Караваєв В.С. Когнітивний підхід до аналізу політичного дискурсу	24
Карбовський О.К. Механізми політичної відповідальності вищих органів державної влади	25
Колесников О.В. Проблема ефективного ведення паралельних виборчих кампаній та технологічні шляхи її вирішення	26
Ластівка С.І. Іменні виборчі блоки в українській партійній системі.....	28
Лікарчук Д.С. Процес вироблення та прийняття політичних рішень	30
Лікарчук Н.В. Політичний ринок та вибори.....	31
Македон І.В. Інформаційний лобізм в сучасному політичному процесі	33
Малярчик К.М. Інтернет як чинник трансформації сучасної політичної комунікації.....	34
Миць А.В. Стратегія партійної виборчої кампанії	36
Мостіпан О.М. Проблема динаміки змін італійського виборчого законодавства.....	38
Мулярчук М.Д. Інформаційні війни: їх суть та особливості.....	40
Мусієнко М.В. Місце і роль політичних технологій в сучасному політичному процесі.....	42

Нікітін В.О. Політичний ритуал як чинник стабілізації соціальних відносин	43
Носов А.А. Політичні партії як учасники політичного процесу	45
Олещук П.М. Теоретичні засади політичної мемотехніки	47
Петренко І.І. Метод "Делфі" та специфіка його застосування у прогностичних розробках.....	49
Погребенник О.І. Зародження організаційної структури політичних партій Великобританії.....	52
Польська Т.Д. Українські мас-медіа в світі політики	53
Попова К.О. Політична комунікація: сутність, принципи, функції.....	55
Стельмашов А.К. Маніпулятивні технології як чинник формування політичної свідомості	56
Супрунюк І.В. Вплив ЗМІ на формування іміджу політичного лідера.....	58
Сурганова Ю.О. Республіканська форма державного правління в контексті стабільності виконавчої влади України.....	60
Сущенко В.В. Політичний маркетинг та організація виборчих кампаній в сучасній Україні	62
Темченко А.С. Соціальне значення лобізму	64
Теремко В.В. Інформаційно-аналітичне забезпечення дослідження політичних ситуацій ..	66
Чорноус А.В. Політичний міф як засіб маніпуляції масовою свідомістю	67
Шеберт О.В. Імідж держави: сутність, ознаки, функції	69

Шипило Е.И. Информация как фактор современной политики	71
Шляхтун П.П. Відкриті виборчі списки: за і проти	73
Щегельська Ю.П. Формування інституційно-організаційних засад, створення структур та каналів просування інтегрованого образу України.....	75
Яковлева Н.І. Пропаганда як інструмент політики нацистської Німеччини	76

Підсекція "ПОЛІТИЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ"

Даневич С.А. Політична культура як основа сучасної демократії	78
Євдокимов Д.А. Сутність і типологія політичних рішень.....	80
Зайдель М.І. Міжнародний імідж України: перспективи на майбутнє	81
Зарицька І.В. Парламентсько-президентська модель політичної опозиції: французький досвід	82
Качмарський Є.І. Концептуальне розмежування понять "місцеве самоврядування" та "місцеве управління"	84
Кельчин Ю.Е. Влияние СМИ на организацию и проведение выборов.....	86
Тицький Б.В. Політичний екстремізм: сутність та форми прояву.....	88
Шерметинська А.О. Політична реклама як засіб формування іміджу партійного лідера	89
Щербина Ю.С. Роль політичної символіки у формуванні іміджу політика.....	90

СЕКЦІЯ "СВІТОВА ТА ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА"

Андрущенко М.О.

Дж. Розенау про хронополітичні підстави нового світового порядку.....93

Арсентьева С.В.

Влияние глобализации на мировой политической процесс.....95

Білоус А.Ю.

Країни Латинської Америки та Східної Європи
у контексті інтеграційних процесів97

Гнатюк О.В.

Зовнішньополітична дилема США: гарант світової безпеки
чи силовий гегемон?99

Грубов В.М.

Європа у пошуку нової філософії безпеки100

Гупан В.Н.

Сучасна світсистема та її криза (за працями Е. Валлерстайна).....102

Дегтяр В.В.

Геополітика: предметна визначеність103

Додонов Р.А.

"Греческий проект" и его влияние на геополитический дискурс.....105

Калінін В.Ю.

Концепт "глобалізації" в неолібералізмі та неомарксизмі107

Костюченко Д.І.

Геополітика націонал-більшовизму у сучасних російських концепціях.....108

Крейденко В.В.

Україна – ЄС: нове бачення проблем та шляхів їх вирішення.....110

Лебедева Л.С.

"Шенгенская виза" для беженцев113

Луценко А.В.

Деструкція ядерного стримування як проблема
політики нерозповсюдження ядерної зброї.....115

Молчанов К.А. Роль ідеології в геополітичній концепції Ф. Фукуяма	116
Наконечний М.В. Концепт імперії та нова архітектура глобальної безпеки	118
Призгілей М.О. Національні інтереси України в контексті глобалізації	119
Пруц Д.М. Енергетична безпека України як складова балто-чорноморсько-каспійського співробітництва	122
Работягова І.В. Формування суб'єктності Китаю в структурах сучасної світ-системи	123
Рой Д.О. Трилогія Дж.Р.Р. Толкиена "Властелин колець" как объект политической мысли: мир Средиземья как модель геополитической ситуации 30–40 гг. XX столетия	125
Руда Л.А. Перспективи виникнення глобальної цивілізаційної суперсистеми	127
Сорока М.О. Партійна система Словаччини в умовах трансформації суспільних і політичних структур	128
Федина С.Р. Практичне застосування теоретичних концепцій миру в сучасних міжнародних відносинах	130
Фигуркина Е.А. Стратегии США в странах третьего мира после распада биполярной системы	131
Хилько О.Л. Вплив адміністрації Обама на характер трансатлантичних відносин	133
Чабанна А.В. Перспективи трансформації сучасних держав в умовах глобалізації	135
Чепак О.В. Нафтовий ресурс як ричаг політичних трансформацій	136

Черінько І.П.

Крізь терени до Європи: деякі особливості
українсько-британських відносин 138

Шашкевич А.О.

Геостратегія як практичний вимір геополітики:
зміст, фактори визначення та інструменти 139

Шимкевич К.О.

Війна та мир: проблема забезпечення прав людини
у національній державі (на прикладі колишньої Югославії) 141

Шульга М.А.

Дещо про обмеженість критеріїв європейської ідентичності 143

**КРУГЛИЙ СТІЛ "АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КОНСОЛІДАЦІЇ
УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА"**

Кукарцев О.В.

Аксіологічний вимір відносин "центр-регіони" в Україні 147